

”Åmdals Verk Gruver”

Erik Barstad

Masteroppgave i Kulturhistorie

60 poeng

Program for kultur- og idéstudier

Avlagt høsten 2009

Institutt for kulturstudier og orientalske språk

Universitetet i Oslo

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1. Innledning	5
Tema og problemstillinger.....	5
Historisk bakgrunn.....	10
Partnerskapsavtale og konsolidering.....	11
Kapittel 2. Tidligere forskning	13
Innledning.....	13
Forskningshistorie – teoretiske perspektiver.....	13
Maurice Halbwachs – det sosiale minnet.....	13
Pierre Nora – minnesteder og minnemiljøer.....	15
Jan og Aleida Assmann – kulturelt minne.....	16
Historie og minne.....	17
Individuelt og kollektivt minne.....	19
Oppgavens plassering innenfor forskningsfeltet.....	21
Kapittel 3. Materiale og metode	22
Kvalitativ metode.....	22
Etablering av kontakt.....	23
Forventninger og forforståelse.....	24
Intervjusituasjonen.....	25
Kildekritikk - intervju av eksperter.....	27
Etiske problemstillinger.....	27
Informert og stedfortredende samtykke.....	27
Forsker og informant.....	28
Anonymisering.....	28
Metode.....	29
Analysedel I	31
Kapittel 4. Museum, minne og historie	31
Innledning.....	31
Historiefølelser og motivasjoner.....	32
Opplevelse og minne.....	36
Kapittel 5. Musealiseringen og bevaringen av Åmdals Verk Gruver	39
Innledning.....	39
Musealiseringen av Åmdals Verk.....	40

Bevaringen av Åmdals Verk Gruver.....	48
Avslutning.....	55
Analysedel II.....	57
Kapittel 6. Objektiv og subjektiv virkelighet.....	57
Innledning.....	57
Institusjonalisering – eksternalisering og objektivering.....	58
Legitimering av institusjoner.....	62
Internalisering.....	65
Kapittel 7. Institusjonaliseringen av Åmdals Verk Gruver.....	67
Innledning.....	67
Institusjonaliseringen av minne.....	68
Første fase: musealisering – eksternalisering og objektivering av minne.....	68
Partnerskapsavtalen mellom ÅVOS og Åmdals Verk Gruver.....	72
Internalisering av historie og historisk bevissthet.....	72
Konsolideringen av Vest-Telemark Museum.....	77
Åmdals Verk som et ledd i en større helhet.....	77
Avslutning.....	83
Oppsummering.....	86
Litteraturliste.....	89
Sammendrag.....	91

Kapittel 1. Innledning

Tema og problemstillinger

Denne oppgaven handler om Åmdals Verk Gruver, et gruvemuseum som ligger i bygda Åmdals Verk i Vest-Telemark. Åmdals Verk er en liten bygd med rundt 200 innbyggere. Det kan være vanskelig å forestille seg at denne nokså bortgjemte bygda en gang har vært åsted for en forholdsvis storstilt gruvedrift, med arbeidere fra en rekke ulike nasjoner. Fra 1691 til 1945 ble det utvunnet i overkant av 8 000 tonn kobber fra gravene på Åmdals Verk og på det meste hadde verket over 400 ansatte (Nordrum 1996: 464, 468). En omfattende musealiseringsprosess har imidlertid åpnet for at enhver som besøker museet kan danne seg en oppfatning om denne historien. Gjennom utstillinger, modeller, kulturstier og besøksgruver gir Åmdals Verk Gruver en fremstilling av gruvedriften på Åmdals Verk. Den offisielle åpningen av museet fant sted sommeren 1991 og museet var i all hovedsak et resultat av lokalt dugnadsarbeid. Til å begynne med ble Åmdals Verk Gruver drevet av et lokalstyre, ved hjelp av kommunale bevilgninger. På begynnelsen av 2000-tallet ble museet innlemmet som et avdelingsmuseum i det konsoliderte regionsmuseet Vest-Telemark Museum og i dag er det Vest-Telemark Museum som sikrer basisdriften av museet.

Åmdals Verk Gruver tjener som et vitnesbyrd over bygdas historie og kan på den måten også betraktes som en potensiell kilde til lokal stolthet og identitetsmessig forankring. Samtidig brukes museet flittig som et sosialt samlingssted. Åmdals Verk Gruver er altså et museum med en rekke bruksmuligheter og betydninger, og det er nettopp museets ulike betydninger er noe jeg ønsker å se nærmere på i oppgavens analyse, nærmere bestemt hvordan disse betydningene oppstår. Museet kan betraktes som en materiell representasjon av Åmdals Verks historie og vil dermed være gjenstand for ulike individuelle fortolkninger, som i sin tur vil danne grunnlaget for eventuelle subjektive følelser og oppfatninger. Derfor må oppgavens analyse nødvendigvis omfatte både objektive og subjektive elementer knyttet til formidlingen og bevaringen av Åmdals Verks historie.

Opgavens analyse vil ta utgangspunkt i to distinkte faser i museets historie, som hver på sin måte kan sies å illustrere hvordan vekselvirkningen mellom minne og historie har vært med på å skape og opprettholde museets betydning på ulike plan. Den første fasen omfatter selve musealiseringsprosessen, mens den andre fasen omfatter måten Åmdals Verk Gruver blir tatt i bruk på, spesielt av nye generasjoner på Åmdals Verk. Disse to fasene i museets historie vil

bli belyst ut fra to forskjellige teoretiske og metodiske perspektiver. Dette innebærer at selve analysen vil bestå av to trinn som tar for seg problematikken på to ulike nivåer. Der den første analysedelen er mer deskriptiv og empirinær, vil den andre være mer teoretisk. Meningen er imidlertid at disse perspektivene skal supplere hverandre. I analysens første trinn vil jeg se nærmere på hvordan musealiseringen av Åmdals Verk kan forstås som et møte mellom minne og historie, der måten lokale aktørers involvering i denne prosessen kan forstås i sammenheng med deres personlige bakgrunn og erfaring. Deretter vil jeg ta for meg hvordan nye generasjoner på Åmdals Verk bruker museet aktivt og forholder seg til museet som objektivert kultur, samtidig som de innarbeider opplevelsen som ligger i denne praksisen i sin egen erfaringsverden. I analysens andre trinn vil jeg se nærmere på hvordan musealiseringen og bevaringen av Åmdals Verk kan forstås som to bestemte ledd i en pågående institusjonaliseringsprosess. I denne sammenhengen er det imidlertid minne som blir gjenstand for en institusjonalisering, gjennom måten minne på den ene siden objektivteres gjennom musealiseringssprosessen, for deretter å bli gjenstand for nye fortolkninger i tråd med denne institusjonaliseringen. Dette vil først og fremst bli illustrert gjennom måten museet tas i bruk av unge mennesker som ikke har noen foregående personlig erfaring, verken med museet eller historien bak det. Med dette ønsker jeg å vise hvordan Åmdals Verk Gruver kan forstås som et bindeledd mellom de ulike motivasjonene og ønskene som har drevet aktørene som var med på å skape museet, og de motivasjonene og ønskene som ligger til grunn for nye generasjoners fortolkninger av museet. Hensikten er først og fremst å fokusere på hva som skjer med minne gjennom denne prosessen og hvilke mekanismer som trer i kraft når objektivert kultur blir oppfattet som betydningsfull, både på et individuelt og et kollektivt plan. Musealiseringen av Åmdals Verk har sitt utspring i individuelle minner og aktiviteter, som til sammen har satt sitt preg på den konkrete utformingen av museet, og nye generasjoner som bruker Åmdals Verk Gruver i dag forholder seg til museet som et objektivert uttrykk for disse individuelle og sosiale prosessene.

Historikeren Susan Crane beskriver museer som en arena for møtet mellom det subjektive og det objektive. Museer stiller ut objekter, hvis verdi er knyttet til fortiden de representerer. Disse objektene kan selvsagt lære oss noe om fortiden, men utover dette er deres betydning prisgitt en individuell historisk bevissthet og individets evne og vilje til å integrere den kunnskapen som formidles i sin egen erfaringsverden. Ifølge Crane sørger museets institusjonelle karakter for å skape fortellinger som danner utgangspunkt for en utpreget systematisk meningsdannelse. Hun ser derfor for seg hvordan objekter blir assosiert med allerede fastlagte histori-

er, noe som gjør det vanskeligere for individer å tolke objektene på bakgrunn av egne subjektive forutsetninger. Det er altså i samspillet mellom det subjektive og det objektive at mening skapes, både i den konkrete opplevelsen av læring og i den eventuelle følelsesmessige subjektive gjenkjennelsen av det man lærer (Crane 2000: 4). Denne problematikken knyttet til forholdet mellom minne og historie, mellom subjekt og objekt, griper direkte inn i prosessene rundt musealiseringen og bevaringen av Åmdals Verk Gruver. Ulike betydninger knyttet til museet må kunne sies oppstå, ikke bare som et resultat av den subjektive opplevelsen som ligger i møtet mellom individ og museum, men også ut fra den forutsetningen at individet som tar del i den subjektive opplevelsen også besitter en historisk bevissthet, som kommer til uttrykk både gjennom objektive representasjoner av minne og gjennom den mellommenneskelige formidlingen av disse minnene.

Det er to hovedproblemstillinger som ligger til grunn for oppgavens analyse. Disse er nært knyttet opp mot den metodiske tilnærmingen jeg har valgt i denne oppgaven. De to problemstillingene skal legge grunnlaget for henholdsvis første og andre ledd i oppgavens analyse. Operasjonaliseringen av disse to problemstillingene vil skje ved hjelp av mer konkrete forskningsspørsmål, som kan betraktes som mellomledd mellom oppgavens teoretiske perspektiver og det empiriske materialet. Ettersom oppgavens problemstillinger er så nært knyttet til den metodiske tilnærmingen til analysen, kan de nærmest betraktes som avskygninger av hverandre. De uttrykker den samme tematikken, men der den første problemstillingen tar opp i seg de mer konkrete aspektene ved praksisen som inngår i vekselvirkningen mellom minne og historie, åpner den andre problemstillingen primært for en undersøkelse av de betingelsene som ligger til grunn for at man i det hele tatt kan snakke om et eventuelt skille mellom historie og minne.

Opgavens overordnede problemstillinger er som følger:

Hvordan kan musealiseringen og bevaringen av Åmdals Verk Gruver forstås som et samspill mellom minne og historie?

Hvordan kan musealiseringen og bevaringen av Åmdals Verk Gruver forstås som et samspill mellom subjektiv og objektiv virkelighet?

Musealiseringen av Åmdals Verk var i all hovedsak et lokalt prosjekt, initiert av en gruppe entusiaster. En nærmere undersøkelse av noen av disse aktørenes motivasjoner for å delta i denne prosessen, kan derfor være en nyttig innfallsport til den videre undersøkelsen av Åmdals Verk Gruvers betydning for lokalsamfunnet. Med utgangspunkt i antropologen Odd Are Berkaaks teori om ulike kriterier som ligger til grunn for vern av kulturminner, ønsker jeg å åpne for en nærmere undersøkelse av samspillet mellom mer emosjonelt funderte motivasjoner og mer ideologisk funderte begrunnelser, knyttet til bevaringen og overføringen av Åmdals Verks historie. Det første kapitlet er mer empirinært, ettersom det tar utgangspunkt i den praktiske gjennomføringen av musealiseringen av Åmdals Verk og ulike former for bruk av museet. Motivasjonene til de som involverte seg i musealiseringen kan fortelle noe om hvilken betydning minne kan ha hatt i denne prosessen. Ved å se nærmere på forholdet mellom minne og motivasjon, vil man også kunne si noe om hvordan historisk bevissthet skapes, og hvordan historisk bevissthet eventuelt inngår i et samspill med minne. Hvilken funksjon har individuelt minne i en musealiseringsprosess og hvis det er slik at minne er med på å forme individuell historisk bevissthet, hvordan vil dette eventuelt gi seg utslag i en musealiseringsprosess? Musealiseringen av Åmdals Verk involverte en rekke mennesker med ulike bakgrunner, ulike intensjoner og ulike ønsker. Noen av dem markerte seg som spesielt aktive i musealiseringsprosessen. Det de hadde felles, var en personlig tilknytning til Åmdals Verk. Et sentralt ledd i undersøkelsen av minnets betydning i denne prosessen består dermed i å se nærmere på hvordan disse individenes erfaringsverden har innvirket på måten de har engasjert seg i museet.

Bevaringen av Åmdals Verk Gruver utgjør det andre empiriske utgangspunktet for oppgavens undersøkelse, og vil først og fremst bli belyst gjennom den nevnte partnerskapsavtalen mellom Åmdals Verk Gruver, nå representert ved Vest-Telemark Museum, og den lokale skolen Åmdals Verk oppvekstsenter (ÅVOS). I korte trekk går denne avtalen ut på at elevene på skolen arbeider på museet én dag hver uke i lavsesongene, samtidig som museet yter diverse faglige tjenester tilbake. Formålet med denne avtalen er at elevene skal bli kjent med historien rundt Åmdals Verk, samtidig som de skal opparbeide seg en praktisk erfaring i å drive museet. På lengre sikt er hensikten å stimulere til personlig initiativ og samtidig bidra til å skape en følelse av tilhørighet, både til museet og til hjembygda.

Arbeidet elevene fra ÅVOS utfører på Åmdals Verk Gruver har altså som mål å opprettholde kunnskapen om museet og historien det formidler som et ledd i opprettholdelsen av ”lokalt

eierskap” over museet. For å oppnå dette, må det nødvendigvis skapes et engasjement for museet gjennom formidlingen av kunnskap og verdier. I det minste bør det kunne føre til at elevene utvikler en følelse av at museet har en personlig relevans for dem. Men hvordan kan dette forstås med utgangspunkt i den praksisen elevene tar del i på museet? Hvordan foregår en slik eventuell gjenkjennelse mellom den objektiverte kulturen på museet og individet som fortolker det i lys av praksisen det inngår i der? Og kan måten individet gjenkjenner museets uttrykk i sin egen erfaringsverden bidra til å skape en emosjonell tilknytning til museet? Man kan spørre seg om ikke et eventuelt engasjement for museet i like stor grad kan forstås i sammenheng med andre underliggende motivasjoner og erfaringer, som ikke nødvendigvis må være relatert til den praksisen elevene deltar i på Åmdals Verk Gruver.

Forut for musealiseringsprosessen, har Åmdals Verk åpenbart hatt en viktig betydning for flere av de lokale innbyggerne. Museets utstillinger kan betraktes som materielle representasjoner av de individuelle prosessene som lå til grunn for musealisingen av Åmdals Verk. Disse motivasjonene har sitt utspring i subjektive minner, men gjennom musealiseringsprosessen har disse minnene blitt transformert, i den forstand at de har gjennomgått en objektivisering. På Åmdals Verk Gruver formidles en historie som rent umiddelbart fremstår som løsrevet fra individene som skapte den. Når nye generasjoner blir eksponert for denne historien, oppstår imidlertid nye individuelle minner, i og med at denne historien nødvendigvis læres og oppleves på individnivå. Gjennom arbeidet de utfører på museet får elevene fra ÅVOS kunnskap om denne historien. Tilegnelsen av kunnskap må kunne betraktes som en opplevelse, som dermed inngår i den enkeltes levde erfaring. Tilsynelatende ser dette først og fremst ut til å ha en kognitiv verdi. Men som antydnet ovenfor ligger det også et normativt aspekt ved denne formen for læring. På den måten representerer Åmdals Verk Gruver en objektiv virkelighet, det vil si at den oppleves av nye generasjoner som en gitt virkelighet. I realiteten er den imidlertid et resultat av opprinnelige subjektive prosesser, som først vil bli eksponert for individer i det de selv begynner å fortolke denne objektive virkeligheten. I følgende passasje skisserer Crane hvordan hun ser for seg at formidlingen av minner finner sted på et museum:

The personal memories and desires of collectors and connoisseurs are bequeathed to visitors' memories, almost as if the minds of these individuals were reinscribed in their museums and communicated to visitor audiences[...]The memory of the owner is thus part of what is communicated to the audience – they interact not only with the contents of the collection, but with the collector himself via the collection (Crane 2000: 10).

Gjennom arbeidet på museet lærer elevene fra ÅVOS om Åmdals Verks historie, samtidig som de opparbeider seg erfaring i de mer praktiske sidene knyttet til driften av Åmdals Verk Gruver. Praksisen elevene tar del i på Åmdals Verk Gruver representerer dermed en form for opplevelse som blir innarbeidet i den enkeltes erfaringsverden. Dette gir opphav til minner som er knyttet til museet, men som ikke nødvendigvis er ”historiske”, i den forstand at de refererer til en bestemt kunnskap om fortidige hendelser. Dette er minner som oppstår med utgangspunkt i en museal erfaring av det som kan forstås som objektiverte produkter av museumsskapernes minner og intensjoner.

Historisk bakgrunn

Som denne innledningen har vist er denne oppgaven ingen historisk analyse. Åmdals Verks historie kommer indirekte til syne, først og fremst i den forstand at den utgjør en referanseramme for noen av informantene. En kort innføring i denne historiske bakgrunnen vil likevel være nyttig, ikke minst fordi en viss kjennskap til historien forhåpentlig vil kunne gjøre leseren bedre rustet til å sette seg inn i bakgrunnen for de prosessene som nettopp utspiller seg i møtet mellom det subjektive og det objektive på Åmdals Verk Gruver.

Historien om Åmdals Verk ble innledet i 1689, da daværende borgermester i Christiania, Johan Pettersen Bergmann, mutet ertsanvisninger i Morgedal, samt et annet skjerp i området som på denne tiden gikk under navnet Åmdal (muting vil si at man fremmer krav om driftsrettigheter til en ertsforekomst, i dette tilfellet dreide det seg primært om kobber). Selve driften ble satt i gang i 1691, men det finnes få opplysninger om denne tidlige perioden. I 1694 mistet Bergmann store deler av sin formue da hans hus i Christiania brant ned. Bergmann selv omkom i et skipsforlis i 1712. Etter å ha forfalt i flere år, ble driften innstilt i 1719 av daværende eier Jens Gregersen. Verket ble mutet på nytt i 1745 og deretter fulgte en periode preget av hyppige eierskifter og varierende resultater.

I 1870 ble det som ofte refereres til som Åmdals Verks storhetstid innledet. Da overtok engelskmannen John Daw som bestyrer ved verket. Med Daw som bestyrer gjennomgikk Åmdals Verk en betydelig teknologisk utvikling og transportveien fra verket og ned til innsjøen Bandedak ble kraftig forbedret. Transportutgiftene minket, samtidig som effektiviteten økte betraktelig. Likevel førte fallende kobberpriser på kontinentet til at verket fikk problemer med å dekke driftsutgiftene. I bunnåret 1887 gikk Daw av som bestyrer. Verket gikk da inn i en ny fase preget av hyppige eierskifter og varierende resultater. På 1920- og 30-tallet ble Åmdals

Verk rammet av økonomiske nedgangstider og mot slutten av 1930-tallet var det planer om å legge ned driften for godt. I forbindelse med den tyske okkupasjonen av Norge i 1940 forlangte imidlertid tyskerne at driften ble tatt opp igjen. Driften ga forholdsvis magre resultater, noe som ikke minst skyldtes en heller halvhjertet innsats blant de lokale ansatte. Åmdals Verk ble også utsatt for et par større sabotasjeaksjoner, noe som endte med at flere av de ansatte ble sendt til Grini fangeleir. Ved krigens utløp ble så driften ved Åmdals Verk lagt ned for godt. Kobberinnholdet var da for lavt til å kunne forsvare en videre drift (Nordrum 1991: 458ff).

Etter krigen ble det nedlagte verket mer eller mindre neglisjert. Bygningene som var tilknyttet verket begynte å forfalle. Mange av dem ble revet. I en periode preget av teknologisk utvikling og fremtidsoptimisme, var det nok ikke så mange som var opptatt av eller hadde anledning til å engasjere seg for å ta vare på Åmdals Verk. Det var først på 1970-tallet at bevaringen av den gamle gruvekulturen virkelig ble satt på dagsordenen. Da begynte lokale entusiaster å utarbeide konkrete planer for hvordan man skulle ta vare på Åmdals Verk. Det var først og fremst personer knyttet til Skafså Arbeiderlag som drev dette prosjektet fremover i denne fasen. I sakens anledning opprettet arbeiderlaget en egen gravenemnd, men denne nemnda ble etter kort tid avløst av en mer ”upolitisk” nemnd, noe som førte til at et større spekter av lokalbefolkningen ble involvert i prosjektet. Selve byggingen ble stort sett utført på frivillig basis, med hjelp av kommunale arbeidstiltak og bevilgninger. Den offisielle åpningen av gruemuseet på Åmdals Verk fant sted sommeren 1991. Anlegget bestod da av et større museumsbygg og en besøksgruve hvor det ble foretatt guidete omvisninger. Det hadde også blitt anlagt en såkalt gruvepark et stykke nedenfor selve museet. Denne plassen ble blant annet åsted for ”Rallardagen”, et historisk spill som har blitt arrangert på Åmdals Verk hvert år siden 1981. På begynnelsen av 2000-tallet ble museet ytterligere utvidet og fornyet, også denne gangen gjennom lokalt dugnadsarbeid. Den offisielle åpningen av det ”nye” museet fant sted sommeren 2003. Et nybygg har nå gjort det mulig å samle alle maskiner og modeller på ett sted. Samtidig er det bygd et sammenhengende overbygg fra nybygget og fram til besøksgruva.

Partnerskapsavtale og konsolidering

Som nevnt ovenfor ble det altså inngått en partnerskapsavtale mellom Åmdals Verk Gruver og Åmdals Verk Oppvekstsenter (ÅVOS). Arbeidsoppgavene til elevene omfatter drifting av museets kafé og suvenirutsalg, guiding og generelt vedlikehold. Sammen med læring i entreprenørskap inngår partnerskapsavtalen som en viktig del av skolens pedagogiske satsing.

Formålet med dette er å fremme elevenes kreativitet og initiativ gjennom praktisk erfaring i entreprenørskap, samtidig som elevene tilegner seg kunnskap om museet og lokalhistorien. Et uttalt mål ved partnerskapsavtalen mellom Åmdals Verk Gruver og ÅVOS er nettopp at elevenes entreprenørskapserfaring, sammen med lokalhistorisk kunnskap og engasjement, på sikt skal kunne bidra til å begrense fraflytting fra Åmdals Verk.

Siden 2003 har det norske arkivverket, samt bibliotek- og museumsvesenet vært gjenstand for en omfattende reform gjennom Kirke- og undervisningsdepartementets fagorgan ABM-utvikling. En følge av denne reformen er at Åmdals Verk Gruver, sammen med 20 andre museumsanlegg i regionen Vest-Telemark har blitt konsolidert til én regional driftsenhet, med Vest-Telemark museum som regionalt ansvarsmuseum. Konsolideringen innebærer at Vest-Telemark Museum sørger for basisdriften av Åmdals Verk, det vil si økonomisk tilskudd og mer generelt vedlikehold, gjenstandsbehandling, markedsføring, opplæring av guider osv. Lokalstyret ved Åmdals Verk Gruver har fortsatt en funksjon som eierstyre og sørger for at museet blir driftet i henhold til gjeldende vedtekter og målsettinger for anlegget. Styret har også ansvaret for utviklingen av lokale møtesteder.

Kapittel 2. Tidligere forskning

Innledning

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for forskningsfeltet kollektivt minne. Tanken er at dette feltet skal tjene som en overordnet bakgrunnsteori og en implisitt referanseramme i forhold til den analytiske delen av oppgaven. Kollektivt minne har i løpet av de siste 20-30 årene vokst frem som et tverrfaglig forskningsfelt preget av ulike teoretiske perspektiver, og til dels motstridende oppfatninger angående betydningen av begrepet kollektivt minne. Det er først og fremst problemstillinger knyttet til historiebruk, forholdet mellom historie og minne og forholdet mellom kollektivt og individuelt minne som har preget den faglige debatten. I dette kapitlet vil jeg gi en nærmere presentasjon av et utvalg av de minneteoriene som jeg mener kan være relevante for problemstillingene i denne oppgaven. På bakgrunn av denne presentasjonen vil jeg så gjøre rede for hvordan denne oppgaven kan plasseres innenfor forskningsfeltet kollektivt minne. Mer konkret skal denne presentasjonen sørge for å skape et teoretisk bakteppe for undersøkelsen av de problemstillingene som særlig berører de fysiologiske og subjektive aspektene ved minne og hvordan de kan sies å inngå i et samspill med objektivert kultur. Jeg har valgt å la Susan Cranes teori om kollektivt minne tjene som et slags underliggende teoretisk krysningpunkt i denne oppgaven, ettersom denne teorien kan sies å representere et bindeledd mellom forskningsfeltet kollektivt minne og oppgavens operasjonelle teorier. Dette gjør den egnet til å knytte sammen oppgavens to ulike analytiske deler og den kan dermed bidra til å kaste lys over hvordan forholdet mellom historie og minne kommer til uttrykk på forskjellige plan.

Forskningshistorie – teoretiske perspektiver

Maurice Halbwachs – det sosiale minnet

Begrepet kollektivt minne ble først lansert av sosiologen Maurice Halbwachs på 1920-tallet. Halbwachs brukte begrepet for å understreke minnets sosiale dimensjon. Det var likevel ikke før på 1980-tallet at Halbwachs' teori om kollektivt minne virkelig ble gjenstand for akademisk interesse. Maurice Halbwachs' teori om kollektivt minne går ut på at minne er et overveiende sosialt fenomen. Dette innebærer at individets erindringsevne har sitt utspring i måten det knytter tanker om det som har skjedd i fortiden til bestemte sosiale kontekster i nåtiden. Det er ikke bare individet som erindrer innenfor et sosialt fellesskap. En sosial gruppes erindring får også sitt uttrykk i individets erindring. Halbwachs mener derfor at individuelt minne alltid opptrer i en sosial kontekst (Halbwachs 1992: 38). Ifølge Halbwachs inngår individer

både i individuelt og kollektivt minne, men de tar del i dem ut fra ulike oppfatninger. Individet tilpasser egne minner sine egne liv. Men som et medlem av et kollektiv kan individet bidra til å opprettholde minner som oppfattes som upersonlige, men som likevel har en betydning for dette kollektivet. Disse minnene inngår i en slags vekselvirkning. Kollektivt minne omfatter også individuelle minner, men det skiller seg samtidig fra dem. Individuelle minner som tas opp av et kollektivt minne, vil bli automatisk transformert innenfor en objektiv totalitet (Halbwachs 1980: 50-51).

Halbwachs understreker at det individuelle minnet ikke er fullstendig isolert. Et menneske må ofte henvise til andres minner for å gjenkalle noe fra sin egen fortid, ved å henvende seg til bestemte eksterne referansepunkter. Som individ vil man kunne si at man erindrer visse hendelser av samfunnsmessig betydning, uten at man nødvendigvis selv har opplevd disse begivenhetene. Derfor må man basere seg på andres minner om disse begivenhetene. Dette minnet vil referere til selve hendelsen, men ikke som et eget minne. Dette er snarere et historisk minne som opprettholdes, gjennom for eksempel lesing eller kommunikasjon med andre mennesker. Begivenheter som er av slik betydning at de fremkalles som historisk minne, har ifølge Halbwachs en sentral innvirkning på en nasjons bevissthet, både i den forstand at de er samfunnsomveltende men også fordi de opprettholdes som levende tradisjon i samfunnet, som symbolske representasjoner. Man kan referere til disse historiske begivenhetene, men man kan ikke erindre dem, ettersom all erindring er individuell og gjenstand for subjektive fortolkninger. Kollektivet man inngår i sørger imidlertid for at begivenheter som har funnet sted i løpet av den tiden man har vært en del av kollektivet, forblir familiære. Samtidig forblir ens egne minner subjektivt forankret. Halbwachs hevder at man i realiteten ikke behøver å skille mellom to typer minne. Forskjellen mellom disse to formene for minne er at kollektivt minne vil dekke en mye større tidsspenn. Samtidig vil individuelt minne henvende seg til kollektivt minne, ettersom kollektivt minne må betraktes som en del av en mer generell historie. Det viktigste skillet mellom disse to formene for minne er imidlertid at individuelt minne kan betraktes som en intern prosess, mens kollektivt minne henvender seg til forhold utenfor individet. Samtidig påpeker Halbwachs at individuelt minne er mer differensiert og har en større grad av kontinuitet enn historisk minne (Halbwachs 1980: 51-52). Dette skillet mellom et kollektivt og et individuelt minne, som samtidig angir et skille mellom historie og minne, er altså et kjernepunkt i Halbwachs' minneteori. Det er også dette punktet som har vist seg å være mest omstridt innenfor feltet kollektivt minne. En av de senere teoretikerne som har

valgt å videreføre Halbwachs' skarpe skille mellom minne og historie er den franske historikeren Pierre Nora, en av de mest fremtredende og omstridte av dagens minneteoretikere.

Pierre Nora – minnesteder og minnemiljøer

Nora representerer altså en videreføring av Halbwachs' skille mellom historie og minne. Han ser for seg hvordan førmoderne samfunn var preget av såkalte minnemiljøer, som kan beskrives som en naturlig og spontan form for kollektivt minne, der fortiden inngår som en kontinuerlig oppdatert del av den enkeltes bevissthet, formidlet gjennom ritualer og ulike former for praksis. Med fremveksten av det vitenskapelige historiefaget har disse minnemiljøene blitt fortrent og erstattet av det Nora betegner som minnesteder ("Les lieux de mémoire"). Minnesteder kan beskrives som materielle representasjoner av restene etter naturlig kollektivt minne. Minnesteder åpner for erindring på historievitenskapens premisser. Med historiefagets fremvekst har det altså funnet sted en historisering av minne. Derfor tar Nora til orde for et skarpt skille mellom historie og minne. Ettersom minne er sosialt forankret, er det også i stadig endring. Historie omfatter på sin side hele samfunnet og representerer en kritisk og distansert fortolkning av fortiden (Nora 1989: 7-8). Nora understreker sin oppfatning om skillet mellom historie og minne ved å vise til minnets overveiende arkiviske funksjon i dagens samfunn. Dette gjør minne til en form for materiell historie, som er i stand til å møte individuelle følelsesmessige og intellektuelle behov, og vil på den måten være gjenstand for stadig skiftende tolkninger og betydninger. Samtidig hevder han at historievitenskapens fremvekst har gjort at fortiden nå oppfattes som en representasjon, snarere enn en kontinuerlig oppdatering i menneskets nåtidige sosiale verden (Nora 1989: 13).

Nora tar for seg tre karakteristiske egenskaper som han mener gjør minnesteder nettopp til "steder". Han trekker fram minnstedets materielle, symbolske og funksjonelle aspekter og påpeker at disse tre egenskapene alltid opptrer samtidig. Arkiver illustrerer nettopp disse aspektene ved minne. Arkiver er åpenbart materielle, men i og med individets evne til å tillegge det materielle en egen symbolsk betydning, vil også arkivene fremstå som potensielle minnesteder. Minnesteder kjennetegnes som kjent ved sin evne til å generere symbolske meninger ut fra stadig skiftende kontekster. På den måten mener Nora at minnesteder kan omfatte alt fra monumenter og gjenstander til minnester og seremonier. Det er altså meningen man legger i minnstedet som nettopp gjør det til et minnsted. Dette forutsetter imidlertid en bevisst vilje til å erindre, slik at man er i stand til å skille mellom vesentlig og uvesentlig. Samtidig må det altså foreligge en historisk dimensjon. Oppfatningen av tid og historiske endringer er

nødvendig for å kunne sette minnene i en sammenheng. Minnstedets evne til å generere et vell av ulike meninger kan knyttes til nettopp det faktum at de ikke har blitt skapt for ettertiden. Dette betyr at de kan representere hva som helst, så lenge det eksisterer en vilje til å minnes. Det som gjør dem til minnsteder, er nettopp mangelen på historisk tilhørighet. Som minnsteder kan de bare referere til seg selv og kan like gjerne representere nåtiden som fortiden eller framtiden (Nora 1989: 18).

Jan og Aleida Assmann – kulturelt minne

I samarbeid med sin kone, litteraturviteren Aleida Assmann, har egyptologen Jan Assmann utviklet en teori som søker å forklare hvordan kollektivt minne åpner for opprettholdelsen av normer og verdier gjennom generasjoner, også i lys av historievitenskapens fremvekst. Kulturelt minne er deres betegnelse på denne formen for kollektivt minne. Kulturelt minne sørger for å regulere menneskelig sosial atferd gjennom ulike former for praksis. Jan Assmann og Aleida Assmann hevder at kulturelt minne må forstås som en form for kollektivt minne som er forankret i objektivert kultur, og som i den forstand skiller seg fra det som kan beskrives som kommunikativt minne, en form for minne som er forankret i hverdagslivets mellommenneskelige kommunikasjon. Det som kjennetegner kommunikativt minne er mangelen på en fast struktur og mangelen på en forankring i en bestemt fortid. Dette er en form for minne som brukes i mer eller mindre uformelle og tilfeldige hverdagssituasjoner, og som sådan er det med på å konstituere et individuelt minne som formidles gjennom sosiale kontekster og samtidig er knyttet til sosiale kollektiv (Assmann 1995: 126-127).

Med overgangen fra den mer uformelle hverdagskommunikasjonen til det som kan betegnes som en verden av objektivert kultur, endres konteksten for minne radikalt. Når den levende hverdagskommunikasjonen blir gjenstand for objektivert, i form av for eksempel tekster, monumenter, bygninger, ritualer osv., vil kommunikativt minne transformeres til kulturelt minne. Kulturelt minne kan betraktes som et alternativ til det Halbwachs betegnet som kollektivt minne. Men der Halbwachs anså kollektivt minne som et resultat av historieskrivingens fortrenkning av det individuelle minnets sosiale funksjoner, åpner Jan og Aleida Assmann for at kulturelt minne kan ivareta de samme funksjonene som kommunikativt minne, også gjennom objektivert kultur. Mens kommunikativt minne er forankret i hverdagen, er det selve tidsaspektet som kjennetegner kulturelt minne. Det henvender seg til betydningsfulle fortidige begivenheter og formidler betydningen av disse gjennom objektiverte kultur- og kommunikasjonsformer. Kulturelt minne kan dermed forstås som en variant av det Halbwachs omtalte

som historisk minne, det vil si kollektivt minne, i den forstand at individet knytter sin egen livshistorie opp mot en mer generell historie. Halbwachs så altså for seg at historiseringen av personlig minne ville lede til et skille mellom historie og minne. Men Jan og Aleida Assmanns oppfatning er at minne fortsetter å spille en viktig rolle også på et kollektivt plan innenfor rammene av objektivert kultur. Dette fordi kulturelt minne altså sørger for å opprettholde den kunnskapen som tidligere har inngått i muntlig tradisjonsbevaring og som har vært avgjørende for opprettholdelsen av identitet og normer innenfor sosiale grupper (Assmann 1995: 129-130).

Historie og minne

Forholdet mellom historie og minne må forstås i sammenheng med hvordan ulike minneteori-er forholder seg til selve begrepene historie og minne. Folkloristen Anne Eriksen hevder at minne og historie i vår tid gjerne oppfattes som to ulike måter å tilnærme seg fortiden på. Minne er først og fremst forbundet med det individuelle og emosjonelle, mens historie i utgangspunktet representerer seg selv: "Historien tilhører samfunnet, ikke individet. Den er offentlig, ikke privat, den er intellekt, ikke følelse[...]Den er ikke underlagt enkeltpersoners liv og luner, men har sin egen, selvstendige eksistens" (Eriksen 1999: 85-86). Susan Crane mener at det er en utbredt oppfatning i dag om at det ikke lenger er mulig å snakke om en individuell bevissthet om fortiden. Ifølge Crane er det den vitenskapelige historieskrivningens fremvekst som har vært med på å skape en oppfatning om at vår bevissthet om fortiden primært dannes på grunnlag av historiske fortolkninger (Crane 1997: 1375). Nora er også en representant for dette synet. Han mener at skillet mellom historie og minne kan forstås som et skille mellom to ulike måter å tilnærme seg fortiden, uttrykt på den ene siden i minnemiljøer og på den andre siden i minnesteder. Den danske historikeren Anette Warring mener imidlertid at Noras teori om minnesteder har en del problematiske sider. Hun mener at han ikke gjør tydelig rede for minnstedenes opprinnelse. Ifølge Warring beskriver Nora minnstedene som tømte for praksis. Men han går ikke nærmere inn på hvorfor og på hvilken måte de kan bevare sin funksjon. Når Nora snakker om minnesteder som en form for materialisering av kollektivt minne, makter han ikke å gi en beskrivelse av de ulike og sammensatte betydningene som tillegges disse minnstedene (Warring 1996: 226-227). Warrings kritikk av Noras teori ser først og fremst ut til å være myntet på Noras begrepsbruk. Diskusjonen rundt kollektivt minne ser ut til å være forankret i to motstridende oppfatninger av minne, både som fenomen og som begrep. Kjernen i denne striden ser ut til å være hvorvidt minne skal forstås metaforisk eller om det skal forstås som et rent fysiologisk fenomen. Crane peker nettopp på hvordan det fysiologiske as-

pektet ved erindring som oftest blir utelatt i diskusjoner om kollektivt minne, som da gjerne vil anta en metaforisk betydning (Crane 1997: 1373). Dermed oppstår det et problem når Halbwachs tar til orde for en dikotomisk inndeling av minne, på den ene side minner sentrert rundt individet som selv erfarer dem, og på den andre side minner fordelt på en gruppe individer, der hvert minne oppfattes av hvert individ som en del av et fullstendig bilde, altså kollektivt minne. Problemet er da hvordan man skal kunne forklare forskjellen på minne og kunnskap om historie, eller i det hele tatt være i stand til å skille mellom den reelle opplevelsen ved å minnes og oppfatninger om minne.

Ifølge Nora innebærer altså minnets materialitet og overveiende arkiviske funksjon at de kan betraktes som symbolske, materielle og funksjonelle på en gang. Gjennom minnets transformasjon fra et kollektivt til et individuelt fenomen, blir betydningen av minnesteder derfor et resultat av individets vilje til å erindre, snarere enn en spontan og kollektiv internalisering av tradisjoner og verdier (Nora 1989: 12). Noras oppfatning av historisk minne som prisgitt individets subjektive fortolkninger må ifølge Crane sees i sammenheng med hans syn på den profesjonelle historikeren, som ifølge Nora verken har autoritet til å avgjøre hva som skal huskes og glemmes, eller en naturlig tilknytning til et minnemiljø. Crane mener at dette synet er forankret i oppfatningen av selve begrepet kollektivt minne. Derfor søker hun å omdefinere begrepet på en måte som ivaretar det individuelle aspektet ved dette begrepet. Utgangspunktet er at kollektivt minne i realiteten er et fysiologisk fenomen som er forankret i det enkelte individ. Når Nora viser til minnesteder, viser han til det enkelte individs vilje til å minnes i møte med objekter. Men Crane forståelse av kollektivt minne tar på sin side utgangspunkt i at etter som det nettopp er individet som er historisk bevisst, er det den historiske bevisstheten som blir uttrykt innenfor et kollektiv. Det fortolker, tar til seg kunnskap og erindrer i møte med objektivert kultur, så vel som i møte med andre mennesker i et kollektiv.

Mens Halbwachs mente at historiens fremvekst hadde trengt vekk kollektivt minne, tar Crane til orde for at kollektivt minne faktisk kan ha overlevd denne prosessen og fortsatt kan eksistere side om side med historie. Hun viser blant til debatter om glemsel og minne i tilknytning til Holocaust. Holocaust minnes av de som overlevde det men disse individene kan lett komme i konflikt med nye generasjoner som ikke deler denne livserfaringen, men som har fått den formidlet, og dermed besitter en livserfaring om Holocaust. Riktignok er dette en lært historisk erfaring men det er like fullt en levde erfaring. Det er selve erindringen av levde erfaring som danner kriteriene for opprettholdelsen av aspekter ved fortiden, snarere enn hvorvidt en

historisk hendelse blir presentert som en mest mulig dekkende fortelling (Crane 1997: 1377-1378).

Individuelt og kollektivt minne

Diskusjonen rundt forholdet mellom individuelt og kollektivt minne må forstås i sammenheng med diskusjonen rundt forholdet mellom minne og historie. Ifølge Warring er forholdet mellom individuelt og kollektivt minne preget av to motstridende elementer. Den mangfoldige samlingen av ulike individuelle minner kan bli oppfattet som en trussel mot kollektivt minne. Samtidig har kollektivt minne vist en evne til å ta opp i seg individuelle minner. Dette er i tråd med Halbwachs' oppfatning av kollektivt minne. Hendelser som er viktige for det kollektivet vi inngår i, kan være en del av vårt personlige minne, selv om vi ikke har opplevd denne hendelsen personlig. På den måten er det vanskelig å skille mellom levd minne og historisk minne. Det er individet som erindrer de aspektene ved den opplevde virkeligheten som ikke fanges opp av det kollektive minnet. Minnets sosiale natur utelukker ikke nødvendigvis individuelt minne. Vi omfortolker imidlertid våre personlige minner for å kunne inngå i en større historisk kontekst (Warring 1996:214-215). Susan Crane hevder på sin side at dersom det er individet som gir historisk minne mening er det nærliggende å anta at måten individet erindrer gjennom minnesteder også kan inngå i kollektivt minne. På den måten strekker kollektivt minne seg utover det rent historiske og materielle, nettopp fordi det erindres og artikuleres av individer. Dette betyr at historisk minne representerer opplevd virkelighet, noe som innebærer at ethvert individuelt uttrykk for historisk bevissthet også kan inngå i kollektivt minne, ikke fordi det deles av alle som inngår i fellesskapet, men fordi fellesskapet legger til rette for artikulasjonen av historisk bevissthet som en individuell handling. Dette forklarer hvordan historisk bevissthet i seg selv har blitt en del av kollektivt minne. Kollektivt minne er en form for minne som åpner for at historisk bevisste individer, som betrakter sin historiske kunnskap som en personlig opplevd virkelighet, kan uttrykke historisk bevissthet (Crane 1997: 1382-1383).

Ifølge Warring var Halbwachs først og fremst opptatt av hvordan kollektivt minne fungerer. Han la mindre vekt på hvordan denne typen minne blir formidlet fra generasjon til generasjon, med hensyn til sosialisering og problemstillinger knyttet til fortolkningen av nye erfaringer innenfor kollektivt minne. Warring påpeker at Halbwachs var fullt klar over det er enkeltindivider som erindrer, snarere enn sosiale grupper, institusjoner osv. Men når hun likevel tolker Halbwachs' oppfatning slik at individuell erindring kun finnes abstrakt uten reell eksistens, er det nettopp fordi han legger så entydig vekt på at individer kun erindrer som gruppe-medlemmer (Warring 1996: 215-

216). Halbwachs' oppfatning om kollektivt minne er ifølge Crane at det eksisterer og blir bevart i spesifikke grupper som befinner seg innenfor atskilte tider og steder. Disse gruppene opprettholder en levende relasjon til kollektivt minne og det er bare innenfor slike grupper at et individ kan erindre og uttrykke personlige minner. Dette tyder på at fortiden egentlig representerer flere fortider. Kollektivt minne er fleksibelt med hensyn til fortidens hendelser og de personlige minnene om dem. Når et individ innenfor et kollektiv minnes episoder i sitt eget liv, vil det inngå i et samspill med kollektivt minne. Men dette må ikke forstås som en form for historisk minne. Måten kollektivt og individuelt minne griper inn i hverandre er en kontinuerlig prosess. Man kan ikke skille mellom individuell bevissthet om fortiden og måten fortiden kommer til uttrykk i nåtiden. Historisk minne må først og fremst forstås som et resultat av at en levende kontakt med fortiden er blitt brutt. Da er det bare de materielle artefaktene som blir igjen (Crane 1997: 1377).

Crane bemerker at minneteoretikere er usikre på hvordan en individuelt forankret og selvrefleksiv historisk bevissthet kan sies å være representativ for kollektivt minne. Hun mener at denne innvendingen må sees i sammenheng med den tradisjonelle oppfatningen om at den som uttrykker en historisk bevissthet, snakker på vegne av et kollektivt minne. Men Crane understreker at kollektivt minne alltid blir uttrykt individuelt. All formidling av kollektivt minne foregår mellom individer. Det er individer som gir uttrykk for sine fortolkninger av historiske artefakter eller andre individers fortolkninger, og det er opp til ethvert individ som mottar denne informasjonen hvordan denne informasjonen eventuelt blir fortolket, assimilert eller bevart. Dette representerer en levd erfaring. På den måten kan man altså si at historievitenskapen også representerer en levd erfaring som integreres i kollektivt minne. En historiker som er bevisst sin egen rolle som en som fortolker og artikulere kunnskap om fortiden, vil kunne inngå i produksjonen av kollektivt minne. Crane tar til orde for at ethvert individuelt uttrykk for historiebevissthet nettopp er et uttrykk for kollektivt minne, ikke nødvendigvis fordi det deles av andre individer som inngår i et kollektiv, men fordi det kollektivet nettopp gjør det mulig for historisk bevisste individer å gi uttrykk for sin historiske bevissthet. Når historisk bevisste individer formidler sin kunnskap seg imellom, kan man dermed si at historisk bevissthet også har blitt en del av kollektivt minne (Crane 1997: 1382).

Oppgavens plassering innenfor forskningsfeltet

Med denne masteroppgaven ønsker jeg å plassere meg innenfor forskningsfeltet kollektivt minne. Samtidig ønsker jeg å ta i bruk teoretiske perspektiver som åpner for å bruke et min-

nebegrep som i større grad er egnet til å belyse den aktive prosessen som gir liv, eller snarere subjektiv opplevelse og erfaring, til formidlingen av historie.

Forskningsfeltet kollektivt minne spenner over et forholdsvis bredt spekter av ulike teorier knyttet til forholdet mellom minne og historie, så vel som forholdet mellom individuelt og kollektivt minne. Hvilke forbindelser er det så mellom oppgavens problemstilling og dette feltet? Rent umiddelbart kan man si at det er oppgavens fokus på selve forholdet mellom historie og minne som plasserer den innenfor dette feltet. Jeg ønsker som nevnt å legge vekt på minne, slik det oppstår og artikuleres i og av individer gjennom ulike former for praksis. Dette gjør oppgavens plassering innenfor dette forskningsfeltet også problematisk, ettersom dette er et aspekt ved minne som altså ser ut til å ha vært av mindre betydning innenfor dette forskningsfeltet (Crane 1997: 1375, 1381). Plasseringen av oppgaven innenfor dette forskningsfeltet må primært tilskrives måten jeg tar i bruk Susan Cranes minneteori, som nettopp fremhever individets betydning i tilknytning til kollektivt minne. Crane omdefinerer begrepet kollektivt minne ved å trekke individet fram og gi det en rolle som aktiv fortolker og formidler innenfor en rekke ulike kollektiver. I slike prosesser vil formen minne fortolkes og formidles gjennom være av mindre betydning enn hva det enkelte individ faktisk formidler. Hun ser for seg at individer som inngår i slike prosesser besitter en historisk bevissthet, og dermed er det den individuelle historiske bevisstheten som kommer til uttrykk, både i form av kollektivt og historisk minne, ettersom individet bærer på denne bevisstheten og benytter seg av begge former. Det er altså måten jeg vil ta i bruk Cranes teori om kollektivt minne som et mellomledd mellom oppgavens to teoretiske perspektiver som samtidig markerer oppgavens plassering innenfor forskningsfeltet kollektivt minne.

Kapittel 3. Materiale og metode

Kvalitativ metode

Det empiriske materialet som ligger til grunn for denne oppgaven har hovedsakelig blitt skapt gjennom feltarbeid og intervjuer av lokale aktører som har en tilknytning til Åmdals Verk Gruver. Oppgavens analyse innebærer en meningsfortolkning av de intervjuene jeg har utført. Det vil si at jeg har benyttet meg av en kvalitativ metodisk tilnærming. Sosiologen Karin Widerberg beskriver kvalitativ metode som en måte å ”klargjøre et ’fenomens’ karakter eller egenskap(er)” (Widerberg 2005: 15). Mitt hovedanliggende har vært å undersøke Åmdals Verk Gruvers betydning i forhold til lokal historisk bevissthet og den mest anvendelige måten å gjøre dette på har vært å intervju lokale aktører. I løpet av våren og sommeren 2008 gjennomførte jeg en rekke intervjuer med ulike informanter som var involvert i Åmdals Verk Gruver. Innledningsvis bestod arbeidet primært i å innhente relevante saksopplysninger om partnerskapsavtalen mellom Vest-Telemark Museum og ÅVOS, entreprenørskapssatsingen ved ÅVOS og museet Åmdals Verk Gruver. Jeg var interessert i informasjon om når og hvordan dette samarbeidet ble innledet, hvilke intensjoner som ligger bak det og hvilke aktiviteter som inngår i samarbeidet. For å skape et empirisk materiale måtte jeg gå direkte til primærkildene, de involverte aktørene. Hensikten med disse innledende intervjuene var å få en oversikt over innholdet i partnerskapsavtalen og entreprenørskapssatsingen ved ÅVOS. Etnologen Eva Fägerborg hevder at det kvalitative intervjuet gir en mulighet til å gå dybden, både tematisk og gjennom selve formen. Intervjuene åpner for muligheten til å stille oppfølgingsspørsmål, oppmuntre til utdypning og nærmere forklaringer (Fägerborg 1999: 58). Gjennom de innledende intervjuene ønsket jeg å tilegne meg grunnleggende kunnskap, som kunne tjene som et springbrett for den videre undersøkelsen av oppgavens problemstillinger. På bakgrunn av de intervjuene jeg utførte våren 2008 skapte jeg et grunnlag for det videre metodiske arbeidet som ble utført i løpet av sommeren 2008. Mitt andre feltopphold fant sted i juni 2008, i forbindelse med Rallardagen, som blir arrangert årlig i museumsparken ved Åmdals Verk Gruver. Foruten å være tilstede og observere under selve arrangementet, intervjuet jeg to informanter som var involvert i Åmdals Verk Gruver. Hensikten med disse intervjuene var først å innhente mer kunnskap om museet, blant annet angående byggeprosessen og tekniske detaljer, samtidig som jeg ønsket å få et innblikk i aktørenes personlige tilknytning til museet, både i fortid og nåtid, og deres forhold til historien om Åmdals Verk. Det tredje og siste feltoppholdet fant sted i august 2008. Da utførte jeg tre ytterligere intervjuer med informanter som er involvert i museet. I forbindelse med dette feltoppholdet deltok jeg også på en guidet tur i

besøksgruven sammen med en av disse informantene. Jeg ble også guidet gjennom en kultursti som har blitt anlagt i området rundt museumsanlegget. Intervjuene jeg gjennomførte under dette oppholdet angikk først og fremst informantenes personlige betraktninger om sin tilknytning til museet og lokalhistorien.

Etablering av kontakt

Informantutvalget måtte naturligvis oppfylle kravet om relevans. Derfor innledet jeg arbeidet med å ta kontakt med de som var direkte involvert i partnerskapsavtalen og entreprenørskapsatsingen ved ÅVOS. Prosessen med å etablere kontakt med relevante informanter ble lettet av at jeg allerede var ganske godt kjent med området hvor jeg skulle utføre feltarbeidet. Jeg har selv slektninger i området og besøker det jevnlig. En grandonkel som bor i nærheten av Åmdals Verk fungerte som døråpner og meg navn og telefonnumre til potensielle informanter. Min personlige tilknytning til stedet var nok også utslagsgivende for at jeg valgte nettopp Åmdals Verk Gruver som tema for masteroppgaven, ikke minst med tanke på etablering av kontakt med informanter. Samtidig vil jeg påpeke at jeg ikke hadde noen personlig tilknytning til de andre informantene jeg ble tipset om på dette tidspunktet. Jeg hadde heller ingen videre kjennskap eller direkte tilknytning til selve bygda Åmdals Verk. En av de informantene jeg fikk tips om å kontakte var rektor ved ÅVOS, Olav Døli, som også har vært involvert i Åmdals Verk Gruver. Når det gjaldt andre mulige informanter ved ÅVOS så jeg for meg at det også kunne være nyttig å intervju et utvalg elever som arbeidet på Åmdals Verk Gruver som et ledd i partnerskapsavtalen. På den måten håpet jeg å kunne danne meg et bilde av hvordan nye generasjoner forholdt seg til museet og historien gjennom dette arbeidet.

Høsten 2007 valgte jeg å sende en e-post til Vest-Telemark Museum hvor jeg gjorde jeg rede for prosjektet mitt og ga uttrykk for at jeg var interessert i bakgrunnsinformasjon om Åmdals Verk Gruver. Jeg nevnte at jeg ville befinne meg i området noen uker senere og at jeg kunne tenke meg å møte noen fra museet dersom det var anledning til det. Etter noen dager fikk jeg et positivt svar fra en av de ansatte og det ble avtalt tid og sted for et møte. Møtet fant sted i november 2007. Jeg hadde da en samtale med styrer og konservator Dag Rorgemoen og pedagogisk ansvarlig Vicky Grini. Under dette møtet fikk jeg opplysninger om partnerskapsavtalen mellom Vest-Telemark Museum og ÅVOS, samt tips om potensielle informanter ved skolen. Under møtet fortalte jeg at jeg ville utføre et større feltarbeid til våren og spurte om de kunne tenke seg å la seg intervju i den anledning. Begge sa seg villige til det. Jeg hadde dermed fått etablert kontakt med to sentrale informanter, samtidig som jeg hadde fått en viss

kjennskap til innholdet i samarbeidet mellom Vest-Telemark Museum og ÅVOS. Jeg ble også tipset om ytterligere to andre ansatte ved ÅVOS, nemlig lærerne Jan Gunnar Breivik og Inger Synnøve Fles Lie. Begge var involvert i entreprenørskapsarbeidet ved skolen. Jeg sendte Olav Døli en forespørsel om intervju omtrent to måneder før jeg skulle utføre feltarbeidet og fikk umiddelbart positivt svar. Han sørget også for å viderefordre forespørselen til de to nevnte lærerne. Jeg uttrykte også et ønske om å intervju et utvalg elever angående Steintøff. Omtrent tre uker før avreise til Åmdals Verk kontaktet jeg Døli og de to lærerne per telefon for å avtale nærmere om tid og sted. I forbindelse med de to siste feltoppholdene sommeren 2008 valgte jeg å avtale tid og sted for intervjuer både per telefon og gjennom e-post. Noen av informantene hadde jeg allerede kommet i kontakt med i forbindelse med det første feltoppholdet.

Forventninger og forforståelse

Mine forventninger til det første feltoppholdet var hovedsakelig preget av tanker om hvordan selve intervjusituasjonen ville arte seg. Forventningene var nok mer knyttet til det menneskelige enn det faglige aspektet på dette tidspunktet. Jeg hadde brukt tid på å utforme spørre guider og jeg hadde lest om andre forskeres erfaringer med feltarbeid, men det var naturligvis vanskelig å forsøke å sette seg inn i hvordan selve intervjuene ville fortone seg i praksis. Prøvefeltarbeidet jeg utførte ved Bymuseet i Oslo i januar 2008, var i så måte en nyttig erfaring. Ikke minst hadde jeg fått en viss erfaring med det sosiale aspektet ved intervjuer. Av praktiske grunner kunne jeg ikke reise til Åmdals Verk i forbindelse med prøvefeltarbeidet. Da valget falt på Bymuseet var det blant annet fordi det så ut til å ha en del fellestrekk med Åmdals Verk Gruver. Begge museene kan sees på som lokalmuseer, om enn i ulik skala. Begge museene har også vært omfattet av de siste årenes museumsreform og fungerer i dag som konsoliderte avdelingsmuseer. Prøvefeltarbeidet ga meg praktisk erfaring i å intervju eksperter, samtidig som jeg fikk anledning til å ta opp noen av de problemstillingene som lå til grunn for det større feltarbeidet. Når det gjaldt feltarbeidet på Åmdals Verk var min forforståelse basert på den informasjonen jeg allerede hadde om Vest-Telemark Museum, Åmdals Verk Gruver, entreprenørskapsarbeidet ved ÅVOS og partnerskapsavtalen. Informasjonen hadde jeg hovedsakelig innhentet ved det første møtet med representantene fra Vest-Telemark Museum, samt fra diverse brosjyrer. Dessuten hadde jeg allerede funnet en del relevant informasjon om entreprenørskapssatsingen ved ÅVOS og partnerskapsavtalen på Tokke kommunes hjemmesider. Som et ledd i innsamlingen av empiriske materiale hadde jeg i utgangspunktet planlagt å intervju et utvalg elever fra ÅVOS slik at de kunne fortelle om partnerskapsavtalen mellom

ÅVOS og Åmdals Verk Gruver og om sine erfaringer med å arbeide på gruvemuseet. På dette tidspunktet var jeg som nevnt opptatt av å få belyst erfaringene disse elevene hadde fra arbeidet. Målet var å danne seg et bilde av hvordan elevene selv oppfattet sin rolle i denne partnerskapsavtalen og hvordan de forholdt seg til den kunnskapen de ervervet seg gjennom dette arbeidet. Etter hvert fikk imidlertid oppgaven en mer teoretisk utforming, noe som førte til at jeg måtte ta stilling til hvorvidt det å ta i bruk empiriske materialet fra intervjuene med elevene i det hele tatt kunne forsvares fagmessig. Denne delen av analysen, som i utgangspunktet var mer rettet mot selve kunnskapsoverføringen gjennom partnerskapsavtalen, hadde endret seg i en slik forstand at den i større grad omfattet de overordnede forutsetningene for opprettelsen av partnerskapsavtalen, snarere enn en undersøkelse av hvorvidt partnerskapsavtalen kan sies å oppfylle sine kunnskapsmessige mål. Slik oppgaven utviklet seg kom jeg til å betrakte partnerskapsavtalen mellom ÅVOS og Åmdals Verk Gruver mer som et ledd i en helhetlig prosess, som utspiller seg som en naturlig konsekvens av andre, teoretisk sett, relaterte sosiale prosesser. Derfor valgte jeg å trekke ut den delen av det empiriske materialet som omfattet elevene ved ÅVOS. Samtidig lå det en etisk begrunnelse bak denne avgjørelsen. Selv om intervjuene med elevene var opplysende og i det hele tatt utspilte seg omtrent som forventet, så jeg at det nokså begrensede materialet jeg satt igjen med etter intervjuene med elevene vanskelig kunne brukes på en måte som rettferdiggjorde det som kom fram. Det vil si at jeg ønsket å unngå å skape uklarhet rundt eventuelle fortolkninger av utsagnene deres på et såpass tynt empirisk grunnlag. Samtidig vil jeg understreke at intervjuene med elevene var særlig nyttige i den forstand at de utfordret meg til å tenke over og bearbeide min egen intervjueteknikk. På den måten føler jeg at disse intervjuene gjorde meg bedre rustet til å tilpasse meg både forutsette og uforutsette situasjoner under de påfølgende intervjuene. Intervjuene med elevene har i en viss grad forbedret min evne til å opprettholde et mer insisterende fokus på det jeg anser som relevant informasjon, samtidig som jeg har blitt mer oppmerksom på hvordan jeg skal unngå å legge noe som kan oppfattes som utidig press på informanten. Intervjuene med elevene gjorde meg mer bevisst denne balansegangen.

Intervjusituasjonen

Eva Fägerborg mener at ettersom et forskningsintervju kan forstås som en sosial situasjon, så vil det materialet som skapes i en slik sammenheng kunne betegnes som en sosial konstruksjon. Intervjuet er et resultat av samspillet mellom intervjueren og den intervjuede. Måten man prater og hva man sier virker inn på måten informanten svarer, på samme måten som informantens svar og atferd virker inn på intervjueren. Derfor er det viktig at intervjueren

også går gjennom sin egen rolle i behandlingen av materialet (Fägerborg 1999: 59-61). Intervjuene jeg utførte bar naturligvis preg av at jeg hadde en begrenset erfaring med nettopp å utføre intervjuer. Selv om intervjuene overveiende var sentrert rundt saksopplysninger, skilte de seg like fullt tydelig fra hverandre, både som en følge av mine og informantenes ulike personligheter, og gjennom måten vi tilpasset oss hverandre under intervjuene. Med tanke på temaene som lå til grunn for feltarbeidet hadde jeg valgt å utforme en forholdsvis strukturert spørreguide. Jeg hadde delt inn spørreguidene i rubrikker med overordnede temaer. Under hvert tema hadde jeg formulert en rekke spørsmål jeg anså som relevante. Spørsmålene var ledsaget av stikkord. Under intervjuene valgte jeg stort sett å holde meg til spørreguiden. På den måten ble også intervjuene forholdsvis strukturerte. Jeg valgte denne strategien fordi jeg var usikker på om jeg var i stand til å mestre en mer åpen samtaleform. Samtidig var jeg i tvil om samtaleformen var den mest egnede tilnærmingen for innhenting av det som i hovedsak kan betegnes som saksopplysninger. Spørsmål om f. eks. publikums bruk av museet, det lokale engasjementet for museet og museets fremtid åpnet på sin side for mer personlige refleksjoner, noe som førte til at intervjuene antok en mer åpen samtaleform. På den måten kan en si at intervjuene var preget av en veksling mellom en strukturert og halvstrukturert form. Min erfaring var at denne intervjuformen fungerte bra.

Intervjuene med de voksne informantene som fant sted sommeren 2008, var som nevnt preget av at jeg allerede hadde opparbeidet meg en viss rutine, samtidig som jeg på dette tidspunktet også var mer fortrolig med de informantene jeg skulle intervjuer. Min største utfordring nå var først og fremst å formulere spørsmål som kunne åpne for mer personlige refleksjoner, uten at jeg selv skulle legge føringer for refleksjonenes innhold. For meg var det derfor viktig å være fokusert på spørsmålene, samtidig som jeg så for meg at disse intervjuene kunne få en mer utpreget samtaleform, sammenlignet med de innledende intervjuene. Jeg så for meg at en slik form ville gjøre det enklere for informanten å bidra med mer personlige betraktninger. Jeg benyttet meg likevel av en forholdsvis strukturert spørreguide, også under disse intervjuene. Samtidig opplevde jeg at samtalen mellom meg og informantene hadde en gjennomgående bedre flyt enn de foregående. Dette skyldes nok i stor grad den erfaringen jeg allerede hadde opparbeidet meg men jeg tror også at dette kan tilskrives informantenes rolle. De fleste av dem var først og fremst entusiaster, men de også hadde mer inngående kunnskap om Åmdals Verk enn de foregående informantene. Ikke minst må de formodentlig ha betraktet seg selv som en del av historien om Åmdals Verk Gruver. Dette kan også ha bidratt til å skape en mer familiær tone under disse intervjuene.

Kildekritikk - intervju av eksperter

Troverdighetsgrunnlaget for det empiriske materialet har nødvendigvis en sammenheng med hvorvidt informantenes svar har bidratt til å gi et mest mulig entydig bilde av de saksforholdene jeg ønsket å belyse. Ved å bruke de samme spørreguidene til ulike informanter har jeg kunnet foreta sammenligninger av materialet i ettertid. Derfor vil kildekritikken først og fremst dreie seg om hvorvidt de ulike saksopplysningene støtter opp under hverandre og hva som i tilfelle kan forklare at de ikke gjør det. Det viktigste for meg som intervjuer var i dette tilfellet å skape et oversiktlig bilde av musealiseringen av Åmdals Verk. Det viste seg også at de faktuelle opplysningene jeg fikk fra informantene fra ÅVOS og Vest-Telemark Museum var overveiende sammenfallende. Informantene har snarere bidratt til å underbygge hverandres utsagn, noe jeg naturligvis også håpet på da jeg valgte å intervju informanter som var involvert i Åmdals Verk Gruver. Å intervju representanter fra begge parter angående partnerskapsavtalen mellom ÅVOS og Vest-Telemark Museum var således en naturlig fremgangsmåte og jeg mener dette har bidratt til å forsterke kildenes troverdighet, ikke minst fordi informanter fra både Vest-Telemark Museum og ÅVOS spontant har bidratt med sammenfallende opplysninger om blant annet partnerskapsavtalen og arbeidet som elevene utfører på Åmdals Verk Gruver.

Etiske problemstillinger

Informert og stedfortredende samtykke

Da jeg utformet informasjonsskrivene til informantene valgte jeg å ta utgangspunkt i at det innsamlede materialet ville bli arkivert med personopplysninger etter informantenes samtykke. Dette må forstås i sammenheng med masteroppgavens tematikk. Hensikten med oppgaven er å undersøke problemstillinger som omfatter offentlige saksforhold. Intervjuene jeg har utført har heller ikke berørt kontroversielle eller personsensitive temaer. Samtidig er det viktig å være bevisst på at det kan ligge vanskelige følelser latent i informanten som også kan bli trigget av tilsynelatende ”uskyldige” spørsmål.

Forsker og informant

Etnologen Oscar Pripp understreker viktigheten av at intervjueren er klar over at informanten også har en oppfatning av hva du som forsker representerer, uavhengig av hvordan du velger å forholde deg til informanten (Pripp 1999: 45). I mitt tilfelle er det nærliggende å trekke frem den slektsmessige tilknytningen jeg har til området. Jeg vil først påpeke at ingen av de jeg

intervjuet under dette feltarbeidet hadde en direkte slektsmessig relasjon til meg. To av informantene hadde imidlertid en indirekte slektsmessig relasjon. Jeg hadde ikke festet meg så veldig ved det i forkant av intervjuene. Dette var mennesker jeg ikke kjente eller hadde noe personlig forhold til. Jeg så heller ingen hensikt i å nevne det da jeg først kontaktet dem ettersom relasjonene var såpass perifere. Informantene hadde imidlertid merket seg etternavnet mitt, og vi snakket derfor litt om felles slektninger i forkant av intervjuene. Dette opplevde jeg som naturlig og uproblematisk i forhold til min rolle som forsker. Min erfaring var at de opplysningene jeg fikk fra disse informantene ikke var preget av hvorvidt de betraktet meg som en student eller som en fjern slektning. Informantene ble som sagt intervjuet i kraft av sine offentlige stillinger. Jeg vil heller si at denne gjenkjennelsen av hverandre på et mer personlig plan bidro til å skape en mer uformell og avslappet ramme rundt intervjuene. Om det har hatt noen effekt i forhold til selve intervjusituasjonen og intervjuets form er det vanskelig å si noe sikkert om, men dersom jeg skal forholde meg til det empiriske materialet, så kan jeg ikke finne noen holdepunkter der som skulle tilsi at informantene var preget av den omtalte relasjonen mellom oss, eller at de hadde noen spesielle forventninger til meg som objektiv forsker.

Anonymisering

Mitt ønske har vært at datamaterialet som jeg har samlet inn gjennom feltarbeidet skal bli arkivert med personopplysninger etter informantenes samtykke. Med tanke på oppgavens tematikk, kan man si at prosjektet i realiteten står og faller på om museet Åmdals Verk Gruver og bygda Åmdals Verk er identifisert. Anonymisering av personopplysninger vil etter min mening være meningsløst dersom selve stedet og museet anonymiseres, og anonymiseringen av personopplysninger vil være umulig hvis både stedet og museet er kjent. Det er nettopp i kraft av sine offentlige stillinger og sin tilknytning til Åmdals Verk Gruver at disse informantene er interessante, ettersom det er de som bærer i seg de subjektive minnene og intensjonene har vært med på å forme Åmdals Verk Gruver. Etter samtykke fra Personvernombudet for forskning har jeg valgt å lagre materialet med personopplysninger etter samtykke fra informantene. Dette materialet vil bli anonymisert fem år etter prosjektslutt. Materialet fra intervjuene med elevene fra ÅVOS vil bli slettet ved prosjektslutt. Dette materialet omfatter lydopptak, transkripsjoner, intervjusammendrag, feltdagbøker, observasjonsprotokoller og båndprotokoller.

Metode

Det innsamlede materialet som ligger til grunn for denne oppgaven vil være gjenstand for en metodisk tilnærming og en fortolkningsprosess som må forstås som en operasjonalisering av de teoretiske perspektivene i oppgaven. Oppgavens problemstillinger berører først og fremst forholdet mellom subjektive og objektive virkeligheter på ulike plan. Derfor vil det være hensiktsmessig å benytte en metodisk tilnærming som innebærer en fortolkning av informantenes utsagn, på en måte som kan bidra til belyse både de subjektive og de objektive aspektene knyttet til musealiseringen og bevaringen av Åmdals Verk Gruver. Dette fordrer et særlig fokus på fortolkningen av utsagn som berører informantenes personlige bakgrunn og deres ønsker og intensjoner for Åmdals Verk Gruver. Derfor vil jeg altså benytte meg av en kvalitativ metode i oppgavens analyse. Med utgangspunkt i to forskjellige teoretiske perspektiver ønsker jeg å undersøke problemstillingene gjennom to ulike metodiske innfallsvinkler. Oppgavens analyse vil dermed bestå av to trinn. I den første delen av analysen vil jeg undersøke Åmdals Verk Gruvers betydning for lokalsamfunnet med utgangspunkt i teorier knyttet til historisk praksis og forholdet mellom minne og historie. Denne delen av analysen representerer dermed en mer empirinær metodisk tilnærming. Det andre leddet i analysen representerer imidlertid en mer prinsipiell tilnærming. I dette kapitlet ønsker jeg å forklare de samme prosessene, men da ut fra perspektiver som i større grad kan åpne for en undersøkelse av forutsetningene for oppfatningen om at historie kan eksistere som en ekstern representasjon av fortiden, samtidig som den læres og brukes gjennom interne, subjektive prosesser.

For å komme nærmere et svar på disse spørsmålene, ønsker jeg først å legge vekt på hva informantene selv sier om sitt engasjement for Åmdals Verk Gruver og hva de forteller om de faktiske forholdene knyttet til musealiseringprosessen og museets utvikling. Samtidig vil jeg også forsøke å tolke informantenes utsagn ut fra måten de ordlegger seg, måten de tar i bruk bestemte begreper og hvordan de beskriver tilsynelatende objektive saksforhold. Ikke minst vil jeg se nærmere på hvordan visse begreper og vendinger i seg selv kan sies å reflektere oppgavens perspektiver. For eksempel kan måten representanter fra Vest-Telemark Museum beskriver det lokale engasjementet for Åmdals Verk Gruver tolkes med utgangspunkt i deres rolle som offentlige personer og representanter for en mer erfaringsfjern og objektiv oppfatning av museet. Samtidig kan man se for seg at begrepsbruken både hos lokale entusiaster og representanter fra Vest-Telemark Museum i stor grad sammenfaller når de beskriver de samme forholdene. Dette vil kunne belyses gjennom en fortolkning som tar hensyn til forholdet mellom minne og historie, og som av den grunn tar i betraktning de ulike aktørenes bakgrunn

og nåværende posisjon. På den måten kan informantenes utsagn leses forskjellig, selv om de kanskje beskriver det samme. Informantenes bruk av begrepet *lokal identitet* kan for eksempel fortelle noe om vekselvirkningen mellom det subjektive og det objektive. Uttrykt av en av de lokale ildsjelene vil dette begrepet muligens kunne tolkes som et uttrykk for en følelse som er forankret i en subjektiv erfaring, mens tilsvarende begrep uttrykt av en offentlig representant for Vest-Telemark Museum kanskje vil kunne tolkes som et uttrykk for en overveiende teoretisk oppfatning. Men dette er selvsagt bare to av flere mulige tolkninger.

En annen måte å nærme seg spørsmålet om hvordan informantenes utsagn ivaretar samspillet mellom det individuelle og det kollektive, eller mellom minne og historie, er å ta utgangspunkt i hvordan begreper og utsagn i seg selv kan være gjenstand for en analyse. Det metodiske grepet, som altså går ut på å dele analysen inn i en mer empirinær del og en teoretisk del, kan åpne for en mer utstrakt abstrahering av oppgavens problemstillinger, noe som også vil kunne gi seg utslag i fortolkningsprosessen. Dersom man for eksempel tar utgangspunkt i en sentral teoretiske forutsetning i analysens andre del, nemlig at Åmdals Verk Gruver, sammen med de ulike aktivitetene knyttet til museet, er gjenstand for en pågående institusjonisering i den forstand at de inngår i et kontinuerlig dialektisk forhold mellom subjekt og objekt, kan dette for åpne for å tolke informantenes utsagn som symbolske representasjoner av denne prosessen.

Med utgangspunkt i dette forholdsvise brede spekteret av fortolkningsmuligheter og metodiske innfallsvinkler ønsker jeg dermed å legge til rette for en mest mulig helhetlig forståelse av museets betydning for lokalsamfunnet og for forståelsen av minnets betydning generelt. Analysen som utgjør de neste to kapitlene vil derfor innebære en bruk av det innsamlede materialet på en måte som kan bidra til å forklare, ikke bare hvordan minne og historie inngår i et samspill mellom individ og objekt, men også hvorfor eksempelet Åmdals Verk Gruver har funnet sted.

Analysedel I

Kapittel 4. Museum, minne og historie

Innledning

Analysen første del, som altså følger i kapittel 5, er sentrert rundt antropologen Odd Are Berkaaks teori om hvordan ulike historiefølelser ligger til grunn for praktisk kulturminnevern. Denne teorien er relevant i denne sammenhengen ettersom den retter søkelyset mot betydningen av det partikulære ved minne og ved selve praksisen som inngår i bruken av historiske objekter. Berkaak legger vekt på at det først og fremst er individene som legger kriterier for historiske gjenstanders verneverdi, og da på bakgrunn av hvordan gjenstander gjenspeiler en individuell erfaringsverden, ikke bare i den forstand at en gjenstand vekker minner hos den enkelte, men også ved måten en gjenstand innbyr til opplevelse og dermed legger grunnlaget for personlig erindring. Det er visse paralleller mellom denne tanken og Susan Cranes minneteorier, som altså legger vekt på betydningen av historisk bevissthet i forholdet mellom individuelt og kollektivt minne. Cranes teori retter søkelyset mot det representative ved kollektivt minne, men samtidig påpeker hun at kollektivt minne forutsetter individuell erindring i møte med objekter. Ut fra individets historiske bevissthet og i kraft av individets minne, opprettholdes kollektivt minne i den betydning at individer fortolker historisk kunnskap og formidler denne kunnskapen til andre individer. Det som primært forener Berkaaks og Cranes teorier er dermed vektleggingen av opplevelsen som oppstår i møte mellom individ og objektivert kultur og hvordan denne opplevelsen inngår i den enkeltes erfaringsverden. På bakgrunn av disse teoretiske perspektivene ønsker jeg å vise hvordan Åmdals Verk Gruvers betydning for lokalsamfunnet ikke bare må forstås i sammenheng med hvorvidt museet evner å skape og opprettholde et engasjement for og en tilknytning til bygda Åmdals Verk. Museets betydning må dessuten forstås i sammenheng med de aktivitetene som faktisk finner sted på museet. Og disse aktivitetene må i sin tur forstås som et resultat av en personlig motivasjon. På den måten kan det være fruktbart å benytte Cranes begrep historisk bevissthet som et analytisk verktøy i denne delen av analysen, ettersom begrepet markerer det tette forholdet mellom personlig erfaring og personlig praksis. Det kan dermed trekkes visse paralleller mellom historisk bevissthet og Berkaaks bruk av begrepet motivasjon i forbindelse med bevaringen av gamle fartøy som kulturminner. Den sentrale fellesnevneren her er det som kan kalles historisk praksis. Utgangspunktet for undersøkelsen av hvordan Åmdals Verk Gruvers betydning blir skapt og opprettholdt gjennom et samspill mellom minne og historie, ligger altså i de ulike aktivitetene som finner sted på selve museet, snarere enn selve innholdet i historien som formidles.

Historiefølelser og motivasjoner

Odd Are Berkaaks artikkel ”Historieoppfatninger, verdier og motivasjoner i fartøyvernet” (1991) tar for seg interessen for maritim kulturhistorie og fartøyvern i Norge. Artikkelen bygger på en undersøkelse Berkaak utførte for Norsk Forening For Fartøyvern (NFF). Målet var å belyse hvordan og hvorfor folk engasjerer seg i fartøyvern. Undersøkelsen viste at interessen for fartøyvern så ut til å være motivert ut fra andre kriterier enn de som ligger til grunn for den offentlige vernemyndighetens arbeid. Berkaak mener at dette kan beskrives som et forhold mellom to ulike historiefølelser, som kan utledes ut fra det han betegner som ulike ”abstraksjonsnivåer” i det kulturhistoriske vokabularet. Disse abstraksjonsnivåene omfatter verdi, begrunnelse og motivasjon. Berkaak beskriver verdi som en teoretisk og abstrakt størrelse som samtidig besitter nasjonal gyldighet. De fremstår som både naturlige og objektive. Motivasjoner er på sin side forankret i bevisstheten til den enkelte som deltar i vernearbeid og behøver ikke å være knyttet til spesielle egenskaper ved gjenstanden. Det er snarere personlige erfaringer den enkelte har i forhold til gjenstanden som utløser vernearbeidet. Begrunnelse kan forstås som en språklig kategori som sørger for å fjerne tvil om vernearbeid. Identitet er et eksempel på en slik kategori. En slik kategori er ideologisk forankret og er med på å skape et inntrykk av at det foreligger en konsensus rundt vernearbeid, uten at det nødvendigvis er det. Ifølge Berkaak tyder undersøkelsen på at vernemyndigheten begrunner sin praksis med henvisning til verdier, mens aktører som er involvert i fartøyvern primært begrunner sin praksis i form av motivasjoner. Verdier og motivasjoner er således forankret i to ulike historiefølelser. Med et begrepssett hentet fra antropologen Roy Wagner betegner Berkaak disse historiefølelsene som genealogisk og organisk historiefølelse. Den genealogiske historiefølelsen har sitt utspring i oppfatningen om nasjonen og sier noe om vår opprinnelse, mens den organiske historiefølelsen er noe som oppleves subjektivt. Den sier noe om hvem vi er som individer. Vernearbeid som basert på en organisk historiefølelse må nødvendigvis kunne gjenkjennes som en del av den enkeltes erfaringsverden. Et objekt som transformeres til et monument innenfor en slik kontekst må dermed kunne gjenkjennes hos den enkelte som er involvert i en slik prosess. Ifølge Berkaak inngår både motivasjonen og verneverdien som et ledd i denne forankringen i en personlig erfaringsverden. Videre må begrepet identitet forstås på ulike måter i de to historiefølelsene. Organisk historiefølelse skaper identitet innenfor et erfart fellesskap med konkrete sosiale bånd, mens genealogisk historiefølelse skaper identitet som går utover ens egen erfaringsverden. Interessen for fartøyvern kan således knyttes til en organisk historiefølelse, mens vernemyndigheten kan knyttes til en genealogisk historiefølelse (Berkaak 1991:

13-14).

I undersøkelsen Berkaak utførte ble det spurt om hvilke faktorer som utløste interessen for fartøyvern hos den enkelte deltaker. To faktorer fremstod som de mest fremtredende. Den første faktoren var historisk interesse. Omtrent 60 % av de spurte oppga dette som en motiverende faktor. Berkaak mener dette er naturlig da det nettopp er historiske gjenstander de arbeider med. Det spesielle var imidlertid at ingen oppga historisk interesse som motivasjonsfaktor alene. Den var alltid ledsaget av ytterligere begrunnelser. Noen av disse begrunnelsene ble i en del tilfeller endog oppgitt som eneste motivasjonsfaktor. Halvparten av de spurte oppga for eksempel yrke som motivasjonsfaktor og i en fjerdedel av tilfellene ble yrke oppgitt som den eneste motivasjonsfaktoren. Dette gjaldt også en erfaringsnær faktor som ”vennskap”. Ifølge Berkaak tyder dette på at det først og fremst er de erfaringsnære motivasjonsfaktorer som ligger til grunn for fartøyvern ettersom de i så stor grad står alene. Erfaringsfjerne motivasjoner som historisk interesse og lesning bør derfor etter hans syn forstås som rasjonaliseringer, snarere enn virksomme motivasjoner (Berkaak 1991: 17). I lys av denne innledende presentasjonen er det nærliggende å spørre om hva slags historiefølelser og motivasjoner som kan ha ligget til grunn for musealiseringen av Åmdals Verk. Informantene selv refererer til sin egen erfaring når de snakker om sitt engasjement for museet. Samtidig er de opptatt av å få fram betydningen av museet for lokalsamfunnet og flere av dem uttrykker dessuten en viss bekymring for at engasjementet for Åmdals Verk Gruver skal visne hen etter hvert som nye generasjoner vokser opp. Denne bekymringen kan tyde på at det har foregått en endring med hensyn til de eventuelle motivasjoner og historiefølelser som har ligget til grunn for engasjementet for Åmdals Verk Gruver. Men det indikerer også at motivasjoner nettopp er individuelt forankret, noe som gjør det problematisk å vurdere hvorvidt et engasjement som reflekterer individets egen erfaringsverden nødvendigvis må være reelt. Da blir det også et spørsmål om hvorvidt begrepet engasjement er en funksjonell beskrivelse på de aktivitetene som finner sted på Åmdals Verk Gruver, aktiviteter som i det minste sørger for å opprettholde kunnskapen om museets historie.

I svarene fra Berkaaks undersøkelse går det tydelig fram at det viktigste målet for vernearbeidet ser ut til å være den konkrete fysiske opplevelsen som inngår i den praktiske bruken av de historiske gjenstandene. Samtidig legger han altså vekt på hvordan den historiske interessen aldri opptrer som motivasjonsfaktor alene blant de som utfører vernearbeid, men heller oppstår som en følge av dens relevans til deres personlige historie. Det er også påfallende at en

erfaringsfjern motivasjonsfaktor som historisk interesse opptrer i samband med familiebakgrunn blant en tredjedel av de spurte i undersøkelsen. Dette kan tyde på at fartøyvern i overveiende grad motiveres ut fra en kombinasjon av livshistorie og kulturhistorie (Berkaak 1991: 18). Etnologen Jonas Frykman hevder at identitet kan forstås som en følge av praksis innenfor gitte fysiske rom, men at man ikke må betrakte måten man tillegger steder som besitter materielle levninger betydning som et utslag av ønsket om å kompensere for det som er gått tapt. Han mener dette vil automatisk knytte identiteter til en form for ideologi. Ifølge Frykman representerer steder arenaer for gjenbruk og fornyelse på samme tid. Stedene er åsteder der handlinger, drømmer og praksiser kommer til uttrykk (Frykman 2003: 183). Kan Åmdals Verk Gruvers betydning dermed forstås som en aktiv prosess, der minne, forstått som en individuell prosess, har fått sitt uttrykk gjennom ulike former for praksis som har funnet sted på museet? Det å ta museet i bruk, enten det er i forbindelse med det arbeidet elevene fra ÅVOS utfører som et ledd i partnerskapsavtalen eller et regulært besøk, representerer i seg selv en opplevelse som integreres i ens personlige erfaringsverden og dermed blir en del av ens personlige minne. I den forstand kan man betrakte måten Åmdals Verk Gruver tas i bruk på som et utslag av et samspill mellom en genealogisk og en organisk historiefølelse.

Berkaak skiller mellom historie som en ”abstrakt referanseverden” og historie som en ”konkret erfaringsverden” (Berkaak 1991: 18-19). Dette skillet kan sammenlignes med det skillet Susan Crane trekker opp mellom levd erfaring og objektivert levd erfaring. At Berkaak skiller mellom det som kan betegnes som mentale prosesser på den ene siden og konkrete fysiske objekter på den andre siden, er imidlertid ikke uproblematisk. Problemet er at Berkaak ikke gjør nærmere rede for de aktivitetene som inngår i selve refereringen til den abstrakte teoretiske historien. Hvordan nedfelles det som kan oppfattes som erfaringsfjerne motiver i de fysiske prosessene han beskriver som bruk og opplevelse? Det kan virke som Berkaak tar det for gitt at livshistorie og kulturhistorie representerer to ulike sfærer, den ene forankret i de mentale prosessene, mens den andre eksisterer uavhengig av de mentale prosessene som i det hele tatt gjør det mulig å henvise til denne erfaringsfjerne historien. På hvilken måte skiller denne refereringen seg fra individets egen erfaringsverden? Forholdet mellom genealogisk og organisk historiefølelse representerer like fullt en nyttig teoretisk innfallsvinkel for å forstå hvordan opplevelse i seg selv legger grobunn for historie, ettersom motivasjonen bak historiebruk nødvendigvis også må være rettet mot eksterne forhold. Innenfor denne forståelsen av historiebruk kan også begrepet historisk bevissthet, slik Crane definerer det, være nyttig i den videre undersøkelsen av hvordan forholdet mellom minne og museum kommer utspiller seg

på Åmdals Verk Gruver. Ifølge Crane angir historisk bevissthet et ønske om å forstå et fenomen historisk og da er det nærliggende å se dette begrepet i sammenheng med Berkaaks beskrivelse av forholdet mellom motivasjoner og verdier, med tanke på begrunnelser for å engasjere seg i fartøyvern. Historisk bevissthet er i likhet med den organiske historiefølelsen rettet mot praksis, ettersom meningen til et historisk objekt ligger i den individuelle opplevelsen av å ta det i bruk. Men der begrepet organisk historiefølelse danner utgangspunktet for individets implementering av fysiske objekter i sin egen erfaringsverden gjennom bruk, indikerer begrepet historisk bevissthet samtidig en subjektiv forståelse av å være et historisk vesen.

Berkaak hevder at fartøyene som innlemmes i verneprosjektene først og fremst representerer en bruksverdi, på samme måte som bruk og opplevelse er den sentrale motivasjonen for interessen i utgangspunktet. Det å konkret erfare objektet gjennom bruk skaper altså kriteriene for vernearbeidets målsetting, samtidig som denne opplevelsen inngår i den enkeltes erfaringsverden. Bevaring kommer først og fremst til uttrykk gjennom aktiv bruk. Gjenstanden skal erfares og gi mening til den enkeltes livshistorie, det vil si dets organiske historie, og ikke til en genealogisk historie. Når erfaring er selve grunnlaget for verdiopplevelsen, sier det seg selv at bevaring bare kan skje i form av en gjenskaping av erfaringen. Bevaringen blir derfor automatisk opplevelsesorientert. Objekter som transformeres til monumenter innenfor disse rammene, må si noe om den erfaringsverden individet kjenner (Berkaak 1991: 21). Hvilke omstendigheter er det som har sørget for å gi Åmdals Verk en verneverdi? Er det musealiseringen av Åmdals Verk og måten museet brukes på som reflekterer museets verneverdi? Og er det i så fall selve museet som skal bevares eller er det historien? Museet representerer historien om Åmdals Verk, men også historien om sin egen tilblivelse. Denne historien er fremfor alt forankret i individets erfaringsverden, nærmere bestemt individet som besitter en historisk bevissthet og som lar opplevelsen gjennom museet tjene som utgangspunkt for artikuleringen av denne historiske bevisstheten til andre individer innenfor et sosialt kollektiv.

Berkaak mener at en grunn til at tiltakshavernes historieoppfatning og begrep om verneverdighet har vanskelig for å slå igjennom i forhold til vernemyndighetenes bevaringsideologi, kan være at dette dreier seg om en historisk ny historie. I enhver kulturell samtid vil det være en viss mengde historisk nye fenomener og forhold som det ennå ikke er skapt begreper for, men som likevel virker inn på ulike måter og former og skaper betingelser for den enkeltes liv. Han mener følgelig at vernemyndighetenes hegemoni er i ferd med å bli utfordret av nye kunnskapsformer i befolkningen. Derfor må kulturhistorikere forsøke å formulere disse nye

formene for historieoppfatning (Berkaak 1991: 25). Cranes teori tar nettopp til orde for en omdefinering av kollektivt minne, på en måte som forener minne og historie ved at det historisk bevisste individet lar historien bli integrert i ens personlige erfaring i det øyeblikket man blir eksponert for den. Kanskje er det nettopp en slik ny form for historie som har kommet til uttrykk gjennom musealiseringen og bevaringen av Åmdals Verk Gruver? Men hvilken historie er det som blir formidlet gjennom museet? Åmdals Verk Gruver representerer en historisk artefakt i seg selv og må forstås som et uttrykk for det som oppleves som meningsfylt innenfor det enkelte individs erfaringsverden, det vil si hvilke aspekter ved bruken av museet som fungerer for et hvert individ. Berkaak mener at dette ”pragmatiske” kunnskapsbegrepet korresponderer med tiltakshavernes motivasjoner for vernearbeid. Denne formen for kunnskap er dermed en del av den organiske historiefølelsen (Berkaak 1991: 26). Ut fra dette kan det også trekkes en parallell til Cranes syn på betydningen av det enkelte individs historiske bevissthet i forbindelse med læring, i det hun betegner som individuell historisk praksis (Crane 1997: 1385).

Opplevelse og minne

I forskningslitteraturen har det ofte blitt trukket et skille mellom historie og minne. Dette skillet har blitt forklart på ulike måter og har ofte vært en kilde til diskusjon. Cranes teori om kollektivt minne kan sees på som en måte å innarbeide minne og historie i en integrert form for kollektivt minne, som har sitt utgangspunkt i det hun altså kaller historisk bevissthet. Gjennom historisk praksis tar historisk bevisste individer i bruk både historisk og kollektivt minne for å uttrykke denne bevisstheten. Rent funksjonelt kan ikke minne og historie betraktes som atskilt hverandre, ettersom begge er former som representerer fortid. Som former kan de sies å representere henholdsvis erfaring og bevart erfaring. Kollektivt minne kan uttrykkes gjennom historisk minne, ettersom historisk minne alltid foreligger som en historisk fortelling. Samtidig utgjør kollektivt minne et rammeverk for historisk erindring. Profesjonaliseringen av historiefaget har skapt et skille mellom form og rammeverk. Individets historiske bevissthet sørger imidlertid for å oppheve dette skillet. Som kjent angir historisk bevissthet et ønske om å forstå opplevelser historisk og artikuleringen av disse historiske opplevelsene skjer både gjennom historisk og kollektivt minne. Dermed kan man si at historisk bevissthet inngår som et ledd i både historisk og kollektivt minne (Crane 1997: 1373-1374).

Som individ ”opplever” man all historie subjektivt, også når man f. eks. leser en historisk tekst eller lytter til en informant som forteller sin historie. Denne opplevelsen representerer en

levd erfaring. Ønsket om å forstå denne erfaringen historisk utgjør altså vår historiske bevissthet. Som et historisk bevisst menneske vil man forsøke å fortolke denne opplevelsen og uttrykke den. Man skriver for eksempel en historisk fremstilling på bakgrunn av den kunnskapen man har tilegnet seg gjennom levd erfaring. Dette betyr at man som individ gjerne kan uttrykke historisk bevissthet i form av historisk minne, for eksempel i en historisk fremstilling. En slik representasjon av en subjektiv historisk bevissthet vil imidlertid ikke nødvendigvis generere den samme opplevelsen som i utgangspunktet la grunnlaget for den subjektive historiske bevisstheten. Men en historisk fortelling kan være et utgangspunkt for andre opplevelser hos andre historisk bevisste individer. Fortellingen i seg selv kan ikke tale på vegne av andre individer. En levd erfaring forblir en levd erfaring, den peker alltid tilbake på individets erfaring, enten man lærer om en historisk hendelse eller selv har erfart noe som kan forstås som en historisk hendelse. Ifølge Crane har kriteriene for bevaringen av minne på den ene siden og historie på den andre siden mer å gjøre med hvem som opptre som et vitne og hvem som erindrer levd erfaring, enn det har å gjøre med hvorvidt en historisk fortelling makter å skape et mest mulig korrekt bilde av en historisk hendelse (Crane 1997: 1381).

En historiker må ifølge Crane betraktes som et individ som på den ene siden tilegner seg historisk kunnskap, både i muntlig og skriftlig form, og på den andre siden lar denne kunnskapen forbli en del av ens personlige erfaringsverden, det vil si ens personlige minne. Dette er en type historiker som vil være i besittelse av en selvrefererende historisk bevissthet, ettersom rollen som vitne og erindrer i en slik sammenheng har smeltet sammen. Hvorvidt en slik form for selvrefleksiv historisk bevissthet kan representere kollektivt minne er ifølge Crane et spørsmål om hva man legger i begrepet kollektivt minne. Kollektivt minne er som sagt forankret i individet som erindrer. Individet integrerer selv sin egen fortolkning av fortiden i kollektivt minne. Derfor må også ethvert uttrykk for historisk bevissthet være et uttrykk for kollektivt minne. En slik form for kollektivt minne vil ikke representere noe annet enn de som selv gir uttrykk for sin egen historiske bevissthet. Historisk bevissthet er da selv blitt en del av kollektivt minne (Crane 1997: 1382-1383).

Crane mener at det ikke er nødvendig å tegne opp et skarpt skille mellom historie og biografi, da enhver som skaper historie nettopp gjør dette i sitt eget liv. I en slik forstand kan man si at de stammer, ikke bare fra sin egen fortid, men også fra den fortiden de er engasjert i. I lys av denne forståelsen ser Crane for seg en ny type historikere, som både tar på seg ansvar for den historien de skaper i sine egne liv, samtidig som de er bevisst på ikke å ta på seg rollen som en

historisk autoritet som uttrykker seg på vegne av andre. En oppheving av skillet mellom historie og livshistorie vil også kunne åpne for at også de som ikke anser seg selv som historikere vil kunne inngå i produksjonen av historie. Crane påpeker at historie kan bevare det personlige tapte, ved å bevare en kollektiv representasjon av minne, mens kollektivt minne kan bevare minner knyttet til opplevelser, gjennom opplevelse av et minne som blir artikulert. Men kollektivt minne kan imidlertid ikke opprettholde tapet av historisk minne. Dette er problematisk dersom man tar utgangspunkt i at kollektivt minne er lokalisert i individet som erindrere. Derfor tar Crane til orde for en omdefinering av minne, ved å knytte det opp mot den individuelle opplevelsen av å erindre. Historisk bevisste individer betrakter den historiske kunnskapen de tilegner seg som en del av deres personlige erfaringsverden, og gir individuelt uttrykk for den. Det vil si, de betrakter den historiske kunnskapen som en del av deres liv. Crane mener at alle som formidler historie, så vel som de som lærer om historie, kan betegnes som historikere på den måten at de da tenker ”historisk”. Ved å lære om historie blir de delvis knyttet opp mot formidlingen av historisk minne. Og idet disse individene artikulerer denne historiske kunnskapen, enten det er muntlig eller skriftlig, omsettes den samtidig til personlig erfaring. På den måten kan historisk bevissthet forstås som en form for historisk praksis, snarere enn bare en referanse til historisk kunnskap. Dette innebærer vel å merke en omdefinering av begrepet historisk praksis, til å omfatte individets aktive deltakelse i minne innenfor kollektivt minne (Crane 1997: 1384-1385).

Cranes beskrivelse av måten individet uttrykker kollektivt minne gjenspeiler seg også i måten museet kan betraktes som en arena for opplevelse og læring. De materielle representasjonene som museet består av, bevares for å vekke minner og for å tjene som kilde til kunnskap, ikke bare for den kulturen et individ er en del av, men også for det enkelte individ som inngår i denne kulturen. En bevisst forening av kunnskapsproduksjon og minne kan gi en utvidet forståelse av museer som en arena for møtet mellom det subjektive og det objektive. Dermed blir det et bilde på operasjonalisert kollektivt minne. Dersom det er slik at museer tradisjonelt har blitt oppfattet som å være ”kontrollert” av profesjonelle, som utdanningsinstitusjoner med henblikk på å tjene kulturelle, sosiale eller ideologiske funksjoner, er det likevel mye som tyder på at måten museer tas i bruk først og fremst dreier seg om individuelle prosesser, et slags samspill mellom forventning og opplevelse, og deretter en integrering av egen erfaring i form av minne. Dette spillet foregår da mellom museumsskapere og de som tar museet i bruk (Crane 2000: 5-7).

Kapittel 5. Musealiseringen og bevaringen av Åmdals Verk Gruver

Innledning

Etter at gruvedriften på Åmdals Verk ble lagt ned i 1945, ble anlegget liggende brakk inntil de gamle gruvene ble gjenstand for historisk interesse på 1970-tallet. I mellomtiden hadde anlegget begynt å forfalle. Materiale etter driften ble tatt i bruk til nye formål. Det ble blant annet hentet stein fra steintippen for å anlegge nye veier i området. Ellers kan man si at gruveanlegget hadde antatt en ny funksjon i lokalsamfunnet. Det hadde først og fremst blitt et område for lokal rekreasjon. Birger Bastiansen kan fortelle at en av hans tidlige interesser bestod i å samle inn mineraler fra nærområdet (informant Birger Bastiansen 15. juni 2008, kassett nr. 1, side A, tellenummer 102-111). For barna som vokste opp på Åmdals Verk etter krigen var gruveanlegget en spennende lekeplass. På denne tiden var det fortsatt mulig å ferdes inne i noen av gruvegangene, noe som kanskje ikke var helt ufarlig, men som sikkert bød på spennende opplevelser. Man kan dermed si at Åmdals Verk fortsatt var en del av lokale innbyggers personlige erfaringsverden. Men det var altså ikke før på 1970-tallet at arbeidet med å ta vare på anlegget virkelig ble satt i gang. Selv om selve byggingen av museet først kom i gang mot slutten av 1980-tallet hadde planleggingen av museet og innsamlingen av materiale foregått i en rekke år. Birger Bastiansen begynte for eksempel å tegne fra det gamle verket allerede på begynnelsen av 1970-tallet (Birger Bastiansen 15. juni 2008, kassett nr. 1, side B, tellenummer 325-329). Noe av det som ble samlet inn havnet først på sporadiske og midlertidige utstillinger og man innså etter hvert at det var behov for en mer permanent løsning.

Musealiseringen av Åmdals Verk var i det store og hele en kollektiv prosess. Så godt som hele lokalsamfunnet bidro i arbeidet. Både det private og det offentlige ble involvert. Ikke minst spilte kommunen en viktig rolle i denne prosessen. Kommunen sørget for økonomisk støtte og bidro dessuten til å hente inn ekstra arbeidskraft gjennom diverse tiltak. Gjennomføringen av dette prosjektet så altså ut til å ha vært drevet av et bredt lokalt engasjement. Men forteller denne dugnadsinnsatsen noe om hvilken betydning Åmdals Verk har hatt for lokalsamfunnet? Hva var det som motiverte disse menneskene til å sette i gang med å bygge et museum over gruvedriften på Åmdals Verk og hva slags interesser tjener museet i lokalsamfunnet i dag? En nærmere undersøkelse av noen av de involverte aktørenes egne betraktninger rundt musealiseringen av Åmdals Verk og sitt engasjement for museet kan være med på å kaste lys over hva som gir Åmdals Verk Gruver dets betydning. Ligger museets betydning i individene som uttrykker den og har i så fall Åmdals Verk Gruver blitt en del av deres erfa-

ringsverden? Eller er det snarere slik at det er disse individenes erfaringsverden som har drevet fram museet og samtidig bidratt til å skape dets betydning? Er det personlige minner som ligger bak aktørenes motivasjoner for å involvere seg i Åmdals Verk Gruver og er det i så fall kollektivt eller personlig minne som formidles gjennom museet? Eller er dette en form for historie? Dette er noe av de konkrete spørsmålene jeg ønsker å kaste lys over i denne delen av analysen.

Åmdals Verk Gruver har involvert og fortsetter å involvere individer som bærer på ulike personlige erfaringer, ulike typer kunnskap, ulike ønsker og intensjoner. Dersom man ikke tar hensyn til den subjektive dimensjonen knyttet til musealiseringen av Åmdals Verk og måten museet blir brukt i en lokal sammenheng, kan man vanskelig danne seg et bilde av hvorfor denne historien har en betydning for lokalsamfunnet og, ikke minst, hvorfor fortid i det hele tatt oppfattes som meningsfull. Men det å ta hensyn til den subjektive dimensjonen knyttet til engasjementet for Åmdals Verk Gruver innebærer mer enn vektleggingen av personlig minne som en drivkraft i fortidsbevaring. Det berører også problemstillinger knyttet til individets opplevelse av fortid i nåtid og hvordan slike opplevelser blir uttrykt. Dersom man skal forklare engasjementet for Åmdals Verk Gruver og historien museet formidler, må man nødvendigvis ta utgangspunkt i at museet representerer en form for objektivert kultur, samtidig som individet selv forholder seg til denne objektiverte kulturformen og eventuelt tillegger den betydning. To sentrale spørsmål i denne sammenhengen blir da hvordan denne betydningen oppstår og hva som er grunnlaget for den. Informantene som er engasjert i museet har alle en personlig tilknytning til Åmdals Verk. For noen av dem innebærer dette endog at de selv har vært ansatt på Åmdals Verk i sine yngre år. Derfor er jeg opptatt av å se nærmere på sammenhengen mellom disse aktørenes personlige erfaring og deres engasjement for Åmdals Verk Gruver. Ved å ta for meg motivasjonene og opplevelsene knyttet til musealiseringen av Åmdals Verk, ønsker jeg å skape et grunnlag for en videre undersøkelse av hvordan selve museet kan ha blitt en del av lokale individers erfaringsverden og hvilken betydning dette kan ha i forhold til Åmdals Verk Gruvers betydning for lokalsamfunnet.

Musealiseringen av Åmdals Verk

Da musealiseringen av Åmdals Verk først ble satt i gang var Åmdals Verks historie lite kjent i lokalsamfunnet. De involverte aktørene måtte forholde seg til det som fortsatt var igjen av materielle spor som bygninger, redskaper og gamle fotografier. Samtidig hadde de ikke minst sine egne minner og oppfatninger om Åmdals Verk. Med dette utgangspunktet er det nærlig-

gende å tenke seg at det først og fremst har vært erfaringsnære motivasjoner som lå til grunn for musealiseringen av Åmdals Verk. Men hvordan ble selve interessen for historien om Åmdals Verk vekket hos disse aktørene? Hva slags kunnskap og følelser er det som har ligget til grunn for denne prosessen? Ved å ta utgangspunkt i hva informantene selv forteller om sitt engasjement for Åmdals Verk Gruver ønsker jeg se nærmere på hvordan samspillet mellom erfaringsnære og erfaringsfjerne motivasjoner og historiefølelser har vært med på å drive musealiseringen av Åmdals Verk fremover. Som Berkaak påpeker inngår aktivitet og bruk som et viktig verdigmessig element i arbeidet med fartøyvern (Berkaak 1991: 20). Jeg ønsker derfor å se nærmere på hvordan aktivitet og bruk har inngått i musealiseringen av Åmdals Verk og hvordan de aktivitetene som har inngått i dette arbeidet kan sees i sammenheng med de involverte personlige erfaringsverden. Hensikten med dette er å vise hvordan forholdet mellom historie og minne kan forstås som en motivasjonskraft og en drivkraft i forbindelse med musealiseringen av Åmdals Verk.

Det umiddelbare inntrykket jeg sitter igjen med etter å ha snakket med de som har vært involvert i musealiseringen av Åmdals Verk er nettopp at motivasjonen for å ta vare på denne historien har en sterk forankring i deres egen erfaringsverden. Opplevelser fra oppveksten ser ut til å ha vært en viktig motivasjonsfaktor for mange av de involverte. Birger Bastiansen har vært en av de sentrale pådriverne i musealiseringen av Åmdals Verk. Ikke minst har hans kunnskap om de tekniske sidene ved driften vært avgjørende i utformingen av museets utstillinger. På spørsmål om hvor lenge han har vært involvert i museet og hvordan det hele begynte svarer han: ”Ja, me begynna vel sånn rundt 1970, tenker eg, sånn cirka. Det eg begynna med, det var vel å begynne å tegne fra det gamle verket” (informant Birger Bastiansen 15. juni 2008, kassett nr. 1, side A, tellenummer 325-329). Bastiansen ser altså ut til å knytte sin involvering i museet til denne aktiviteten. Tegningene til Bastiansen ble for øvrig kjøpt av kommunen og inngikk i den første provisoriske utstillingen av materialer fra Åmdals Verk, en slags forløper til det som skulle bli Åmdals Verk Gruver og dermed en innledende fase i musealiseringprosessen. De som tok initiativet til og satte i gang musealiseringen av Åmdals Verk bestod i første rekke av personer som selv hadde arbeidet på Åmdals Verk. Bastiansen gir selv uttrykk for hvor mye han lærte ved å arbeide og oppholde seg på Åmdals Verk som ung. Disse opplevelsene har bidratt til å forme hans historiske bevissthet, og samtidig tjent som en motivasjonsfaktor i musealiseringprosessen. Samtidig kan man med utgangspunkt i Berkaaks teori tenke seg at de aktivitetene som dannet grunnlaget for musealiseringen representerer en motivasjonsfaktor i seg selv. Når Bastiansen forteller at involveringen i museet for

hans del begynte med at han tegnet fra verket, kan det forstås slik at han allerede da var involvert i en form for bruk og opplevelse knyttet til Åmdals Verks historie. Tegningene til Bastiansen kan forstås som et tidlig eksempel på hvordan objekter som i utgangspunktet ikke representerer noe utover seg selv, blir tatt i bruk og fortolket av individer som oppretter en forbindelse mellom objektet og sin egen erfaringsverden. Det er først når Bastiansen begynner å produsere tegningene at Åmdals Verk blir historie og som en naturlig følge av dette, minne. Selve aktiviteten som inngår i det å tegne fra verket forstås dermed som en form for bruk og opplevelse som innarbeides i Bastiansens erfaringsverden, det vil si opplevelsen knyttet til denne aktiviteten blir til et personlig minne. Motivasjonen for å tegne fra verket kan dermed betraktes som et utslag av en historisk bevissthet, i den forstand at han tenker historisk når han tegner fra verket, enten det er med utgangspunkt i gjenværende bygninger ved museumsanlegget eller det er etter hukommelsen.

Historisk bevissthet fremmer bruk og opplevelse, samtidig som opplevelsen som ligger i selve bruken, i dette tilfellet forstått som aktiviteten tegning. Som kjent understreker Crane at historisk bevissthet inngår som en del av kollektivt minne på den måten at individer som tenker historisk formidler sin historiske kunnskap. Denne kunnskapen må nødvendigvis inngå som en del av deres egen erfaringsverden og formidlingen må finne sted mellom individer innenfor et kollektiv (Crane 1997: 1383). Når opplevelsen som ligger i det å tegne fra verket blir en del av informantens erfaringsverden, vil den også kunne komme til uttrykk som en del av et kollektivt minne, idet informanten selv uttrykker sin personlige historiske bevissthet innenfor et kollektiv. Gjennomføringen av musealiseringen av Åmdals Verk kan stå som et eksempel på dette. Da jeg spør Bastiansen om hvordan det praktiske arbeidet med å bygge museet kom i gang og hvem som tok initiativ til dette arbeidet svarer han:

Ja, det vil si at det første, det var arbeiderlaget på Åmdals Verk, som kom med ideen om at me måtte gjøre noe med de gamle gruvene. Så sånn var det me starta opp, da, der på samfunnshuset, og hadde ei lita utstilling i kjellaretasjen der. Men det var bare en utstilling som me hadde kanskje ein eller to dagar[...]Det var det aller første, liksom, så, men me fant jo fort ut at det ble for lite. Så kom ideen, da, om å bygge museum der oppe med gruva (informant Birger Bastiansen 15. juni 2008, kassett nr. 1, side A tellenummer 368-389).

Måten informanten trekker fram arbeiderlagets rolle i musealiseringen av Åmdals Verk tyder på at det også kan ligge mer erfaringsfjerne motiver bak dette prosjektet. Men arbeiderlagets funksjon forteller ikke noe om hva som motiverte det enkelte individ til å engasjere seg i musealiseringen gjennom arbeiderlaget. Ifølge Bastiansen var det altså Arbeiderlaget som frem-

met ideen om å gjøre noe med Åmdals Verk. Men hvor kom egentlig arbeiderlagets interesse for Åmdals Verk fra? Var initiativet til arbeiderlaget forankret i en bestemt historiefølelse? Et sentralt aspekt ved en genealogisk historiefølelse er at den er representativ for mange. At de mest engasjerte aktørene også var medlemmer i Skafså Arbeiderlag, kan tyde på at det har ligget en verdibasert drivkraft bak ideen om bygge et museum. Når aktørene representerer arbeiderlaget, representerer de samtidig en form for offentlighet og en ideologisk forankring gjennom sin tilknytning til Arbeiderpartiet. På den måten kan arbeiderlagets involvering i den tidlige fasen i musealiseringen av Åmdals Verk tyde på at ønsket om å bygge et museum hadde sitt utspring i en genealogisk historiefølelse. Det handlet om å ta vare på en arbeiderkultur som var verdifull, ikke bare fordi den representerte bygda men nettopp fordi den representerte en arbeiderkultur, og som sådan en forholdsvis marginal kultur i norsk arbeiderhistorie. Denne tolkningen blir imidlertid problematisk dersom man tar i betraktning måten Bastiansen gjør rede for sitt eget engasjement i prosessen. Han gir uttrykk for en organisk historiefølelse når han skal forklare hvordan han ble involvert i musealiseringen og hvordan han selv fikk kunnskap om bakgrunns historien. Med Berkaaks begreper kan Bastiansen henvisning til arbeiderlagets rolle i forbindelse med musealiseringen av Åmdals Verk forstås mer som en språklig formulert begrunnelse, enn en faktisk virksom motivasjon. Det ser heller ikke ut til at informanten selv er opptatt av å fremheve sin rolle i arbeiderlaget. Motivasjonen er først og fremst forankret i hans egen bakgrunn og den mer erfaringsfjerne historiefølelsen som arbeiderlaget ser ut til å ivareta i denne konteksten, må forstås ut fra den eventuelle relevansen den måtte ha til hans egen livshistorie. Betegnende nok gir han aldri klart uttrykk for hvorvidt han er eller var medlem i Skafså Arbeiderlag, noe som for øvrig bekreftes av andre informanter, muligens fordi han anser dette som en integrert del av hans personlige erfaring og interesse for Åmdals Verk.

Arbeiderlaget har åpenbart hatt en viktig funksjon i den innledende fasen av musealiseringen, ikke minst ettersom noen av de mest sentrale aktørene også var medlemmer i arbeiderlaget. Samtidig tyder informantens utsagn på at den reelle motivasjonen hos den enkelte først og fremst ser ut til å ha vært forankret i et ønske om å bevare en individuell levd erfaring, snarere enn et ønske om å skape en representativ fortelling om en distinkt lokal arbeiderkultur. Informant Olav Dølis utsagn om tanken som lå bak byggingen av Åmdals Verk Gruver illustrerer nettopp et slikt forhold. Døli kjente godt de sentrale aktørene i arbeiderlaget som var involvert i musealiseringen. På spørsmål om hvem som opprinnelig presenterte ideen om å ta vare på restene etter Åmdals Verk svarer han:

Nei, det tør ikkje eg si så veldig sikkert på person, men det er klart at Skafså Arbeiderlag og... dei hadde danna ei kulturnemnd, som då skulle sjå på Åmdals Verk Gruver. Men Birger Bastiansen var sentral i den nemnda, au[...]Men i all fall Birger, då, som var med der, han syntes at det gjekk for smått. Han syntes ikke det skjedde noe (ler). Og dessuten, au, så var det fleire som då begynte å diskutere dette i Rallargruppa, som kom med framlegget: ”Er det ikkje lurt, kanskje, å ha ei upolitisk nemnd, kall det kulturnemnd eller kva som helst, som tar tak i detta og prøvar å få eit resultat litt kjappare?”. Og så blei det et allmøte på verket, der det ble valgt ei slik ei nemnd, då (informant Olav Døli, 4 august 2008, tellenummer 34-47).

At det ble valgt en ny, ”upolitisk”, kulturnemnd underbygger antakelsen om at det var den enkelte aktørs erfaringsnære motivasjoner som så ut til å ha vært utslagsgivende i forbindelse med musealiseringen av Åmdals Verk. Ved å involvere seg i denne prosessen, har aktørene tatt del i det som kan kalles en historisk praksis. En slik prosess vil innebære at individers historiske bevissthet får sitt uttrykk både gjennom historiske representasjoner og i form av personlig minne, innenfor det kollektivet som nettopp har gjort en slik prosess mulig å gjennomføre. På den måten kan man si at Bastiansen og de andre aktørene har inngått i forvaltningen av et kollektivt minne gjennom musealiseringen og forvaltningen av Åmdals Verk, motivert ut fra en personlig erfaringsverden. Den historien som forvaltes kan således ikke betraktes som en representativ historie ettersom den er individuelt betinget og samtidig individuelt uttrykt gjennom praksis. Åmdals Verk Gruver formidler imidlertid en historie som kan gjenkjennes innenfor et kollektiv av de som inngår i kollektivet. Disse vil fortolke historien som historisk bevisste individer og igjen uttrykke sin fortolkning til andre individer i kollektivet. Gjenkjennelsen av Åmdals Verks historie er altså historisk betinget ettersom den gjennomgår en objektivisering og dermed blir potensielt representativ for alle og alt på samme tid. Men samtidig blir denne historien automatisk integrert i en personlig erfaringsverden idet individet fortolker den og refererer til den.

På dette grunnlaget er det vanskelig å se for seg hvordan Åmdals Verk kan ha noen verdimesig gyldighet utover den verdien som allerede er etablert mellom historien og subjektet som tar del i den og formidler den. Derfor er det også vanskelig å se for seg at arbeiderlagets initiativ til musealisering hadde sitt utspring i en abstrakt og ideologisk fundert motivasjon. Når det gjelder eksemplet der Bastiansen forteller om hvordan han tegnet fra Åmdals Verk, kan det i seg selv sies å uttrykke en opplevelse som har blitt en del av informantens erfaringsverden, det vil si som en del av hans minne. På den måten kan skillet mellom verdier og motivasjoner i lys av musealiseringen av Åmdals Verk leses som et uttrykk for forholdet mellom historie og minne. Bastiansens historiske bevissthet har bidratt til å fremme musealiseringen av Åmdals

Verk men denne historiske bevisstheten er forankret i hans egen erfaringsverden. Arbeiderlaget Bastiansen var en del av representerte samtidig et kollektiv, der den enkeltes motivasjon kom til uttrykk på den måten at selve opplevelsen ved å delta i de ulike aktivitetene knyttet til musealiseringen av Åmdals Verk også har åpnet for en artikulering av disse individenes historiske bevissthet.

Som flere av informantene forteller var det andre interesser enn de rent historiske som førte til at de begynte å engasjere seg for Åmdals Verk. Birger Bastiansen forteller om sin interesse for mineraler. Samtidig gir han uttrykk for at han var spesielt interessert i de tekniske aspektene ved gruvedriften. Det er lite som tyder på at det lå en bevisst, eller i det minste en tydelig formulert historisk interesse bak den innledende musealiseringsprosessen. Snarere kan denne interessen for å ta vare på historien betraktes mer som en begrunnelse. Berkaak viser som nevnt til hvordan de som er involvert i fartøyvern oppgir historisk interesse som en motivasjon til å delta, men at denne interessen alltid er støttet av en annen, mer erfaringsnær motivasjon, som for eksempel familiebakgrunn. Den erfaringsfjerne motivasjonen historisk interesse figurerer aldri alene i svarene fra undersøkelsen. Berkaak mener at dette kan tyde på at egen livshistorie blir knyttet sammen med en mer generell kulturhistorie. Samtidig påpeker han at familiebakgrunn er en av to motiver som forekommer alene. Berkaak tolker dette som at familiebakgrunn er en sterkere motivasjonsfaktor enn historisk interesse, og at den historiske interessen vekkes når den oppleves som relevant for personalhistorien (Berkaak 1991: 18).

For Bastiansen representerer musealiseringsprosessen de aktivitetene som i utgangspunktet initierte den og drev den framover. Motivasjonene ser ut til å ligge i aktivitetene, og det å tegne fra Åmdals Verk så dermed ut til å ha vært den innledende motivasjonen. Men representerer denne motivasjonen i realiteten en form for historisk bevissthet? Birger Bastiansen gir inntrykk av at det å tegne var å betrakte mer som en form for tidsfordriv. Da han begynte med denne aktiviteten arbeidet han som maskintekniker på et anlegg i nærheten av Åmdals Verk og som han selv sier: "...kveldane kunne bli lange, så fant eg på at eg skulle prøve å begynne å tegne i fra det gamle verket, sånn som eg sansar det" (informant Birger Bastiansen 15. juni 2008, kassett nr. 1, side A, tellenummer 333-336). Ut fra måten informanten refererer til disse tegningene med motiver fra verket kan man umiddelbart få inntrykk av at informantens interesse for den historiske gruvedriften gradvis ble vekket nettopp som en følge av at han tegnet fra verket. Innledningsvis beskriver han denne aktiviteten som en form for tidsfordriv. Likevel er det åpenbart at han har en sterk personlig tilknytning til Åmdals Verk. Bastiansens bak-

grunn ser altså ut til å ha vært avgjørende for hans engasjement. Samtidig må hans interesse for den tekniske siden ved gruvedriften, sammen med hans yrkesmessige kompetanse, ha vært til stor hjelp og nytte i utformingen av gruvemuseet. På spørsmål om hvor godt han kjente til Åmdals Verks historie da arbeidet med å bygge museet ble satt i gang svarer Bastiansen som følger:

Du vet det...eg vil bare si det sånn, at det som skjedde i fra eg var tolv, tretten år og framover, det kommer eg veldig godt i hug. For eksempel den modellen eg har laga av mineralseparasjonen der oppe. Der kommer eg i hug alt sammen. For at far min arbeidde der. Og så eg var mye der. Den gangen fekk me lov te å flyge rundt omtrent det vi ville. Så sånn var det i grunn det starta. Så eg hadde veldig god kjennskap til bakgrunnen for Åmdals Verk, for gruvedrifta (informant Birger Bastiansen, 15. juni 2008, kassett 1, side A, tellenummer 529-542).

Informanten viser her til historien slik den er forankret i hans egen erfaringsverden. Motivasjonen for engasjementet ligger da i gjenkjennelsen av sin egen fortid i museet. På bakgrunn av informantens utsagn om sin egen fortid og sin personlige interesse for de tekniske sidene ved verket er det nærliggende å tenke seg at motivasjonen først og fremst var et resultat av hans personlige tilknytning til og erfaring fra gruvedriften. Når Bastiansen forteller at ”sånn var det i grunn det starta”, kan det tolkes slik at hans engasjement for Åmdals Verk Gruver hele tiden har vært sterkt knyttet opp mot de aktivitetene han har tatt del i på museet. Man kan tolke det slik at Bastiansens motivasjon, så vel som hans historiske bevissthet, nærmest kan betraktes som sammensmeltet med disse aktivitetene. For ham representerer barndommen både en historisk bevissthet og en motivasjon for å engasjere seg. Samtidig refererer han til disse personlige minnene som en form for kunnskap. Opplevelsene hans blir forstått historisk, både som et ledd i den forankringen de har i hans personlige erfaringsverden, og fordi han som et historisk bevisst individ refererer til dem som en form for lært kunnskap.

Unni Bendiksen har i lang tid vært en av ildsjelene bak Åmdals Verk Gruver. I dag har hun blant annet ansvaret for den daglige driften av museet og er med på å planlegge sommerseongen i samarbeid med representanter fra Vest-Telemark. På samme måte som Bastiansen gir hun uttrykk for det som kan forstås som en sammensmelting av kulturhistorie og personlig historie. På spørsmål om når hun ble involvert i Åmdals Verk Gruver svarer hun:

Ja, eg blei involvert i slutten på 1980-talet, då eg fløtta te bake te Åmdals Verk, og heile bygda var jo med i arbeidet for å få fram arbeiderkulturen her på Åmdals Verk. Og motivasjonen, den ligger jo langt tilbake i tida. Alt i fra barneåra, for det har vært heile slekta mi som har arbeidet her og sjølv springe eg som jente på alle stiar og vert inne i gruveganga og leika” (informant Unni Bendiksen, august 2008, kassett 1, side A, tellenummer 357-361).

Bendiksen betrakter sin egen bakgrunn som direkte utslagsgivende for sitt engasjement. Man kan si at Åmdals Verks historie ser ut til å være integrert i hennes egen livshistorie. Samtidig beskriver hun musealiseringen av Åmdals Verk som en måte å ”få fram arbeiderkulturen her på Åmdals Verk”. Dette kan også tolkes som et uttrykk for en genealogisk historiefølelse. Den forteller noe om hennes oppfatning om museets betydning, som ikke nødvendigvis må være forankret i hennes egen erfaringsverden. Historien om Åmdals Verk inngår likevel i Bendiksens historiske bevissthet, nettopp som en følge av den relevansen historien har til hennes egen bakgrunn. Hun legger selv vekt på at motivasjonen først og fremst var personlig. Derfor er det vanskelig å tolke hennes engasjement for museet som et utslag av en genealogisk historiefølelse, selv om hun altså påpeker at hensikten var å få fram arbeiderkulturen på Åmdals Verk. Hennes ønske om å engasjere seg i musealiseringen av Åmdals Verk kan dermed sies å være overveiende forankret i en organisk historiefølelse. Dette inntrykket befester seg ytterligere når informanten forteller om sin interesse for lokalhistorien på Åmdals Verk:

Jeg har jo skrivi grunnfagsoppgave om Åmdals Verk gruver på syttitalet. Og interessa, den kom jo når eg satt heime og snakka, både besteforeldre og foreldre og slekta ellers, om åssen det hadde vært her og då blei det te at eg samla ein del stoff der og intervjuar ein del eldre, tok bilder litt rundt forbi her. Og då sette eg meg ned og skrive. Og ellers fått god hjelp av familien, først og fremst. For det er jo sånn at her er det ikkje så mye som er samla. Det var ingen som skreiv ned sånt...vi har ingen Falkberget, desverre her, som dei hadde på Rørøs og då blei det te at det blei ein del muntlig blant slekt og venner og familie[...]Men ellers så er det veldig mye muntlig i det eg har fange opp, då. Og det gjer jo interesse når familien din har vært så ivrig etter å få formidla gruvehistoria (informant Unni Bendiksen, 3. august 2008, side A, telle-nummer 491-514).

Interessen for lokalhistorien ser også ut til å være sterkt forankret i informantens erfaringsverden. Det var opplevelsen av å lære om livet på Åmdals Verk som vekket hennes interesse. Denne interessen kan betraktes som et uttrykk for en historisk bevissthet som har blitt utledet av kollektivt minne. Snarere enn å representere et bestemt sosialt fellesskap, er dette en form for historisk bevissthet som får sitt uttrykk i måten hun relaterer sin interesse for lokalhistorien til sin egen familiebakgrunn. Åmdals Verks historie kan sies å ha antatt en form som kollektivt minne, i den forstand at den kunnskapen som blir videre ført kan sees på som historisk kunnskap, samtidig som den uttrykker en personlig livshistorie.

At motivasjonen bak engasjementet for Åmdals Verk Gruver først og fremst ser ut til å springe ut av de enkelte aktørenes livshistorie, tyder på at musealiseringen av Åmdals Verk først og fremst var et resultat av individuelle erfaringer, snarere enn en overordnet idé om

Åmdals Verk som et uttrykk for en distinkt kultur. Da jeg spør Olav Døli om hva som motiverte ham til å involvere seg i Åmdals Verk Gruver svare han følgende:

Ja, det må jo si det...eg ska ikkje skryte av at eg har vore sånn spesielt opptatt av historie, sånn generelt, tidligare. Det blir nok meir ty eldre ein blir. Men eg har vore veldig glad i og fascinert av sang og musikk, ja. Og viser, då. Så vinklinga kom vel inn der for meg for så vidt, då, som eg fortalte i stad. Men eg har blitt veldig interessert i lokalhistoria og sett meg veldig inn i au den biten. Så det er vel den eg...når me har omvisning og har dessa opplevingspakkene, som me sikkert snakka om før, så er det jo særlig den historiebiten, å fortelle den, som er mi oppgave (informant Olav Døli, 4. august 2008, kassett 1, side B, tellenummer 228-238).

Det var altså interessen for sang og musikk som i utgangspunktet førte til at han ble engasjert i musealiseringen av Åmdals Verk. Sammen med blant annet Birger Bastiansen var han medlem i Rallargruppa, en sanggruppe som fremført gamle rallarviser. Her kommer det tydelig fram at hans interesse for Åmdals Verk i utgangspunktet har sitt utspring i erfaringsnære motivasjoner. Man kan si at det primært er tilfeldigheter og omstendigheter som også ser ut til å begrunne Åmdals Verk Gruvers egenverdi (se Berkaak 1991: 22-23). Dølis interesse for selve historien ser altså ut til å ha utviklet seg som en følge av hans engasjement for museet. Opplevelsen av museet ligger vel så mye i selve musealiseringen av Åmdals Verk og hvordan museet har utviklet seg gjennom tilfeldigheter og omstendigheter knyttet til de aktivitetene som inngikk i selve prosessen.

Bevaringen av Åmdals Verk Gruver

For aktørene som deltok i musealiseringsprosessen representerte altså Åmdals Verk mer enn bare historie. Historien var også en naturlig, integrert del av deres egen oppvekst. Birger Bastiansen forteller om hvordan han selv ble ansatt på Åmdals Verk som 14-åring og Unni Bendiksen forteller om hvordan hun lekte i de nedlagte gruvegangene. Måten disse personlige opplevelsene har blitt integrert i deres personlige erfaring, kan altså ha vært en utslagsgivende motivasjon for deres engasjement i musealiseringen. At disse aktørene fortsatt er sterkt involvert i Åmdals Verk Gruver, tyder på at deres erfaringer knyttet til Åmdals Verk også er sterkt stedsbundne. Disse erfaringene har dermed vært med på å skape en følelse av lokal tilhørighet, en følelse som må ha vært utslagsgivende for ønsket om å involvere seg i bevaringen av Åmdals Verk. Spørsmålet er hvorvidt en slik historiefølelse og følelse av stedsidentitet kan skapes og opprettholdes gjennom selve museet slik det fremstår i dag.

Partnerskapsavtalen som ble inngått mellom ÅVOS og Åmdals Verk Gruver kan sees på som et ledd i utviklingen og opprettholdelsen av en organisk historiefølelse knyttet til Åmdals

Verk Gruver. Tanken er altså at når elevene tar del i arbeidet med å drive et lokalmuseum, utvikler de ikke bare praktiske og teoretiske ferdigheter, men de knytter samtidig et emosjonelt bånd til museet. Arbeidet og museet blir en del av deres personlige erfaringsverden. Det er selvsagt ingen naturlig konsekvens at noen av disse elevene vil engasjere seg i museet som en følge av dette arbeidet, men dersom det er et uttalt ønske om at Åmdals Verk Gruver forblir et levende lokalmuseum, forutsetter dette at elevene i det minste tilegner seg en kunnskap om Åmdals Verks historie, i tillegg til den praktiske erfaringen. Partnerskapsavtalen kan dermed betraktes som en måte å integrere Åmdals Verks historie i den enkelte elevs erfaringsverden. Som Berkaak hevder er det ikke nødvendigvis en generell historisk interesse som til syvende og sist tjener som motivasjon bak interessen for å bevare kulturminner. Historisk interesse kan forstås som rasjonaliseringer snarere enn reelle motivasjoner til å delta i historisk praksis (Berkaak 1991: 17). Dag Rorgemoen, som er styrer og konservator ved Vest-Telemark Museum, mener at Åmdals Verk Gruvers sterke lokale forankring først og fremst er et resultat av alt det arbeidet som har blitt nedlagt i realiseringen av museet. Da jeg spør ham om hvem som bruker Åmdals Verk Gruver i dag svarer han:

Ja, altså det er veldig mange brukergrupper, veldig sammensett. Det er ei høg grad av lokalt eigarskap. Det er mange som føler ei tilknytning til graven. Det er en viktig samlingsplass for lokalbefolkningen der uppe. Det ble skapt igjennom den voldsomme dugnadsinnsatsen gjennom fleire år i forhold til å bygge opp anlegget. Og hev blive halde vedlike, kanskje særleg igjennom Rallardagen, men au igjennom engasjementet til skulen (informant Dag Rorgemoen 15. mars 2008, kassett nr. 2, side B, tellenummer 499-514).

Elevene ved ÅVOS har naturlig nok ikke den personlige tilknytningen til Åmdals Verk som de tidligere omtalte aktørene har. Det har heller ikke de som nå er ansatt på Vest-Telemark Museum. Som utsagnet ovenfor viser, er det primært verdimeslige faktorer som trekkes fram i beskrivelsen av det informanten betegner som lokalt eierskap. Som styrer på Vest-Telemark Museum representerer Rorgemoen en offentlig instans og opererer følgelig etter andre vernekriterier enn de som ser ut til å ha ligget grunn for det frivillige lokale arbeidet med å ta vare på Åmdals Verks historie. De vernekriteriene som Rorgemoen kan betraktes som en representant for, må ikke nødvendigvis være uforenlige med de historiefølelsene og motivasjonene som har preget de opprinnelige aktørene. Åmdals Verk Gruver kan på sin side representere den verdien som ligger i opplevelsen av å arbeide på museet eller opplevelsen som ligger i andre former for bruk av museet. Det er altså den fysiske erfaringen knyttet til det å ta vare på museet gjennom ulike former for praksis som gir en opplevelse av museets verdi, ikke hvorvidt museet i seg selv er i stand til å ivareta en utpreget lokal stedsidentitet. Man kan si at det

som samtidig forener og skiller de som har vært sterk knyttet til Åmdals Verk Gruver siden begynnelsen og de som bruker museet i dag, først og fremst er selve prosessen, der den enkelte aktørs opplevelse av Åmdals Verk Gruver blir integrert i deres erfaringsverden. Men som Rorgemoen gir uttrykk for, er også Vest-Telemark Museum opptatt av at Åmdals Verk opprettholder sin lokale forankring:

Eg trur den største faren, det er hvis det lokale eigarskapet og engasjementet rundt det skulle falle burt, altså slik...for det heve ein veldig stor verdi, au marknadsføringsmessig. Altså, bare det med den identitetsbyggingi og kulturen som er bygd opp rundt det, at det er så mange som hev eigarskap te det. De er jo på ein måte marknadsførarar (informant Dag Rorgemoen, 14. mars 2008, kassett 3, side B, tellenummer 119-125).

Dette viser hvordan bevaringen av Åmdals Verk Gruver kan implisere både organiske og genealogiske historiefølelser. Informanten viser til det lokale eierskapet og mener at museet bidrar til å skape en lokal identitetsfølelse. Når informanten viser til lokalt eierskap og identitetsbygging ser ikke dette ut til å ha sin forankring i virkende motivasjoner eller noen form for organisk historiefølelse. Begrepene eksisterer uten en reell forankring i individers erfaringsverden. Dermed ser de ut til å ligge nærmere det Berkaak betegner som språklig formulerte begrunnelser for bevaring enn en faktisk virksom motivasjon. Men informantens bekymring for at det lokale eierskapet og engasjementet skal kunne falle bort, må likevel kunne sies å være begrunnet. Dette kan imidlertid tolkes som et uttrykk for en genealogisk historiefølelse, som først og fremst forvalter en oppfatning om en kollektiv identitet og en kollektiv historie. Det som gjør en genealogisk historiefølelse problematisk i en slik sammenheng, er kanskje først og fremst måten engasjementet for Åmdals Verk Gruver blir fremstilt som en representativ størrelse, samtidig som det ser ut til å bli veid opp mot det overveiende personlig motiverte engasjementet som har preget de opprinnelige ildsjelene. Jeg ønsker ikke dermed å redusere Åmdals Verk Gruvers betydning som lokal identitetsbygger, men opplevelsen av å besitte et lokalt eierskap til Åmdals Verk Gruver må nødvendigvis målbæres av individer som på ulike måter er involvert i Åmdals Verk Gruver. Dette framkaller på sin side spørsmålet om hva det vil si å ha et lokalt eierskap til museet og hvordan museet i så fall kan ha en betydning for den enkeltes opplevelse av lokal identitet.

Historikeren Hans-Jakob Ågotnes beskriver de opprinnelige bygdemuseene i Norge på begynnelsen av 1900-tallet som et attraktivt prosjekt fordi de virket gruppekonsoliderende. De kunne gi lokale innbyggere en bekreftelse på deres egen verdi, ettersom samlingene hadde en selvsagt nasjonal verdi som også fungerte utenfor lokalsamfunnet. Han mener at dersom det

lokale museet har betydning for selvfølelsen til den enkelte, kan det få en sentral plass i den enkeltes subjektive verden, mer eller mindre uavhengig av det konkrete innholdet som det formidler (Ågotnes 2007: 52). Dette er interessant nettopp med tanke på hvordan partnerskapsavtalen skal legge til rette for bruk og opplevelse gjennom det praktiske arbeidet på museet. Dersom det er slik at museets betydning blir innarbeidet i elevenes erfaringsverden gjennom den praksisen de deltar i på Åmdals Verk Gruver, og at denne praksisen på sikt kan bidra til å opprettholde museets lokale forankring, må partnerskapsavtalen kunne sies å ha en viktig funksjon. Men det er nettopp det faktum at museets betydning fortolkes individuelt som kan åpne for en svekkelse av forestillingen om lokal forankring, ettersom den henspiller på en historiefølelse som ligger utenfor den enkelte elevs erfaringsverden, det vil si en genealogisk historiefølelse. For de aktørene som var involvert i Åmdals Verk Gruver fra begynnelsen av, så det ut til å ha vært en nær sammenheng mellom deres egen livshistorie og interessen for Åmdals Verk. Dagens elever må forholde seg til en formidlet historie, men også formidlet historie oppleves og minnes på et subjektivt plan. I den grad Åmdals Verk Gruver kan vekke en historisk interesse og en stedsmessig identitet på bakgrunn av denne interessen, må dette i så fall forstås i sammenheng med den betydningen selve arbeidet i museet har for disse elevene og hvordan de eventuelt oppfatter sin egen betydning som ”historiske” eller ”lokale” vesener når de deltar i dette arbeidet.

I og med at betydningen av Åmdals Verk Gruver er så sterkt knyttet til individuelle fortolkninger og individuell historisk bevissthet kan man si at museet i realiteten forteller historien om seg selv. Historien forholder seg til det partikulære og skapes i møtet mellom museum og individ. Åmdals Verk Gruver representerer ikke lokalsamfunnet. Det representerer forholdet mellom museet og individet som besitter en historisk bevissthet. Forholdet mellom individ og museum ser ut til å være overveiende emosjonelt. Ved å trekke fram selve museets historie som en verdi i seg selv vil det kanskje være enklere å opprettholde et slikt emosjonelt bånd, ettersom dette er en historie som den enkelte tar del i, uavhengig av hvordan de velger å forholde seg til den generelle historien. Tanken om at en tilknytning til museet kan være med på å underbygge en tilknytning til lokalsamfunnet, ser imidlertid ut til å hvile på en oppfatning om at det er en gitt forbindelse mellom et eventuelt emosjonelt bånd mellom individ og museum, og et eventuelt emosjonelt bånd mellom individ og hjembygd. Dersom man betrakter partnerskapsavtalen som et utslag av en genealogisk historiefølelse, er det nærliggende å tenke seg at det ligger en verdi i bevaringen av Åmdals Verk Gruver, som et ledd i bevaringen av en lokal stedsidentitet. Men på bakgrunn av det informantene som deltok i den opprinnelige

musealiseringsprosessen har fortalt om sitt engasjement for museet, er det lite som tyder på at en historisk interesse alene er nok til å trigge historisk praksis. Rent umiddelbart er det derfor vanskelig å se for seg hvordan nye generasjoner skal ”lære” å utvikle en emosjonell tilknytning til sin egen hjembygd ved å ta del i arbeidet ved museet, såfremt de selv ikke besitter en erfaringsnær motivasjon, eller en historisk bevissthet, som kan være med på å skape et emosjonelt bånd til bygda. Det å besitte en reell erfaringsnær historiefølelse kan gi næring til en lokal identitetsfølelse, men det må ikke nødvendigvis bety at selve innholdet i historien som formidles innenfor et kollektiv ikke kan uttrykke en form representativitet. Formidlingen og fortolkningen av både historisk og kollektivt minne finner sted mellom individer som representerer seg selv innenfor et kollektivt. At en lokalhistorisk bevissthet kan sies å være forankret i en erfaringsnær historiefølelse, samtidig som den gir uttrykk for en genealogisk historiefølelse illustreres i følgende eksempel. Inger Synnøve Fles Lie, som jobber som lærer ved ÅVOS, er den eneste av de informantene jeg har intervjuet som faktisk er bosatt i selve bygda Åmdals Verk. Da jeg spør henne om hva slags betydning hun tror Åmdals Verk Gruver kan ha i fremtiden svarer hun:

Nei, eg håpar at det kan vera en sånn...noe me kan være stolte av. Og det trur eg...eg trur det er slik no...eg håpar at det...Åmdals Verk har vært spesielt, for det har vært en sånn gruvestad og me er fortsatt litt...det henger litt i våre og det håpar eg at neste generasjon au ska...at den har vært viktig for at Åmdals Verk egentlig er her. For ellers så hadde aldri Åmdals Verk eksistert” (informant Inger Synnøve Fles Lie, 14. mars 2008, kassett 4, side B, tellenummer 424-431).

Informanten anser gruvedriften som fundamental, ikke bare for bygdas historie, men også for selve stedets eksistens. Gruvedriften skapte stedet Åmdals Verk, noe som åpenbart ligger i navnet på bygda. Når hun mener at bygdas spesielle historie fortsatt henger i dens innbyggere, kan det tolkes slik at hun mener at Åmdals Verk fortsatt inngår som en viktig del av de lokale innbyggernes identitetsfølelse. Hun utdyper videre sitt syn på sammenhengen mellom bygdas historie og dens identitet ved å vise til målet som hun mener er karakteristisk for Åmdals Verk:

Ja, for det at rundt om, så er det jo gardar og alle dei...det er akkurat nede i gryta her på Åmdals Verk at me har det spesielle språket, au. Som du ikkje har det derre typisk Vest-Telemark-målet. Men her er det litt sånn spesielt om du er gammal eller om du er ung, så har du det målet som me snakkar...me snakkar litt sånn bredt, og me blir litt erta for det, men me synes det er litt moro. Sånn at me sier tretten(?) og våre (i stedet for oss) og slike ting. Det er typisk for Åmdals Verk. Men bare du kommer ein kilometer utafør Åmdals Verk, så snakkar dei ikkje slik (informant Inger Synnøve Fles Lie, 14. mars 2008, kassett 4, side B, tellenummer 432-443).

Her tegner hun et bilde av Åmdals Verk som et sted med en særegen fortid og selve talemåten trekkes fram som et distingverende trekk, og som samtidig vitner om at Åmdals Verk alltid har vært en bygd som har skilt seg ut i Vest-Telemark:

Ja. Og det er nok det at det kom veldig mye folk i frå alle stader, som var her. Og så har detta bare blitt. For det er mange som har sagt til meg at ”du knotar så, Inger Synnøve”. Men eg sier: ”Det gjør eg ikkje, eg snakkar akkurat som besta mi”. Ikke sant? For det har blitt et sånt litt eget språk (informant Inger Synnøve Fles Lie, 14. mars 2008, kassett 4, side B, tellenummer 445-449).

Det å kunne identifisere seg med en unik historie og dermed et unikt sted kan være et viktig trekk i opprettholdelsen av en lokal identitetsfølelse, ikke minst i en bygd som preges av avfolkning. Det å kunne representere noe annerledes kan kanskje virke styrkende i opprettholdelsen av en følelse av lokal identitet. Samtidig kan det virke motiverende i forhold til opprettholdelsen av Åmdals Verk Gruver. Måten Inger Synnøve Lie forteller om å oppleve en tilknytning til en distinkt fortid vitner om at det er en organisk historiefølelse som primært ligger til grunn for hennes engasjement for museet og historien. Selv ble jeg ikke klar over denne språklige særegenheten før jeg ble gjort oppmerksom på det. Jeg går ut fra at man selv må være bosatt i dette området i Vest-Telemark for virkelig å kunne skjelne disse språklige distinksjonene. Like fullt er det åpenbart at denne særegenheten har en personlig betydning for informanten. Hun opplever dette som en naturlig måte å snakke på, men samtidig ser talemåten hennes ut til å være et viktig identitetsbærende element som hun selv erfarer som fastboende i bygda.

I en regional sammenheng er historien om Åmdals Verk utvilsomt annerledes. Men hvorvidt denne annerledesheten oppfattes som meningsfull og relevant for nye generasjoner er usikkert. Museet forteller også en historie som utfolder seg i kraft av individers fortolkning av det de opplever når de tilegner seg historisk kunnskap på museet. Kanskje det derfor er mest hensiktsmessig å betrakte musealiseringen av Åmdals Verk og måten det brukes på som en historie i seg selv, og som representerer lokalsamfunnet i den forstand at individer selv har vært med på å skape museet og fortsatt er med på å skape det, gjennom praksis og ulike former for bruk. Man kan si, særlig med utgangspunkt i arbeidet elevene fra ÅVOS utfører på museet, at museet fortsetter å skrive sin egen historie. Dette er ingen historie som representerer noe annet enn seg selv, altså museet Åmdals Verk Gruver. Som Berkaak påpeker så er det ikke lokal tilhørighet som er den relevante rammen for opplevelsen, men den umiddelbare fysiske erfa-

ringen individet har med et objekt (Berkaak 1991: 27). Bevaringen av Åmdals Verks historie ser ut til å være sterkere forbundet med hvem som lærer på museet, enn den generelle historien som blir formidlet gjennom museet.

Dersom man tar utgangspunkt i Cranes omdefinering av begrepet kollektivt minne, kan man si at Åmdals Verk Gruvers betydning nettopp ligger i artikuleringen av subjektive former for historisk kunnskap, fra individ til individ i en lokal sammenheng. Samtidig har elevene ved ÅVOS og andre engasjerte aktører selv bidratt til, ikke bare å opprettholde en historie gjennom museet, men også å skape Åmdals Verks historie. Dette kan i seg selv sies å representere en verneverdi. Ifølge Berkaak ligger det en egen verdi i forandring og omskiftelighet. Kan man da tenke seg at det kan ligge en verneverdi forankret i de ulike praksisene som finner sted på museet, en verdi som kan sees på som et ledd i opprettholdelsen av Åmdals Verk Gruvers betydning for lokalsamfunnet? Museet reflekterer den historiske bevisstheten til de individene som bruker museet og deres opplevelser knyttet til museet. Vil disse individene kunne finne en verdi nettopp i de endringene museet gjennomgår som en følge av den bruken og praksisen som kontinuerlig finner sted på museet? Historien ligger ikke nødvendigvis i hva museet rent objektivt viser fram, men snarere i selve aktiviteten som inngår bevaringen og bruken av museet, og hva den betyr på et individuelt plan. Museet representerer seg selv i møte med individuelle organiske historiefølelser, noe som altså vil si at museet målbærer en kontinuerlig og omskiftende historie, en historie som utspiller seg i takt med ulike individuelle ønsker, kunnskapsbehov og praksisformer.

Pedagogisk ansvarlig på Vest-Telemark Museum, Vicky Grini, er optimistisk med tanke på hvordan konsolideringen av museet vil kunne innvirke på Åmdals Verk Gruvers betydning for lokalsamfunnet:

Æ trur at Vest-Telemark Museum, altså den konsolideringa, har betydd og vil bety utruglig mye for Åmdals Verk Gruver. For det at hvis ikkje museet hadde kommet inn, så trur æ at det engasjementet kunne dødd litt[...]Æ trur at det at Vest-Telemark Museum kom inn såpass tidlig i prosessen i forbindelse med konsolideringa, gjør at du får tadd vare på det der og kan formidle en mye mer helhetlig og lokalt forankra historie. Trur æ. Og som sagt, det e slitsomt å drive et museum på frivillig engasjement, utelukkandes. Noen skal organisere det, holde i trådan, og da e det lettere... når det blir gjort profesjonelt på at anna sted, så e det lettere for de lokale å engasjere seg litt her og der, og være med. Det blir ikkje så altoppslukandes (informant Vicky Grini 15. mars 2008, kassett nr., side, tellenummer 333-355).

Ifølge Berkaak har det vært en økende tendens til at de offentlige vernemyndighetene har be-

gynt å betrakte kulturminner som en ressurs, det vil si noe som kan brukes aktivt. Dette innebærer altså at det skal ligge en verdi i at den enkelte sørger for å bringe et kulturminne inn i sin egen erfaringsverden gjennom praksis (Berkaak 1991: 27-28). Kan det arbeidet elevene fra ÅVOS utfører på Åmdals Verk Gruver forstås i en slik kontekst? Hensikten med partnerskapsavtalen er nettopp at elevene skal kunne opparbeide seg en erfaring som også kan fungere som et insentiv til en videre bevaring av Åmdals Verk Gruver, og på sikt kanskje bidra til å bevare Åmdals Verk som en levende bygd. Men representerer Åmdals Verk Gruver i det hele tatt et avsluttet hele og er dette i så fall med på tilføre museet en verdi? Man kan altså se for seg at museet først og fremst forteller sin egen historie, snarere enn selve historien om gruve-driften på Åmdals Verk. De som bruker museet deltar i en historisk praksis, og gjennom denne praksisen blir museet en del av deres erfaringsverden. Som Susan Crane påpeker er minne både autobiografisk og historisk. Det er den historiske bevisstheten som blir artikulert gjennom bevaringen av Åmdals Verk Gruver av ulike aktører. Den kunnskap de tilegner seg kan gjerne omfatte fortidige hendelser men det er nettopp den kjensgjerningen av selve læreprosessen finner sted i disse menneskenes liv som vil kunne gjøre Åmdals Verk Gruver betydningsfull for dem. Museet representerer dermed ingen genealogisk historiefølelse og dermed kan man heller ikke si at det representerer lokalsamfunnet.

Avslutning

Åmdals Verk Gruver har åpenbart en arkivisk funksjon, i den forstand at det tar vare på og formidler en historie. Denne historien kan gjerne betegnes som objektiv, da den i utgangspunktet blir formidlet gjennom historiske objekter. Men historien mister sin objektivitet idet den formidles. Samtidig er museet en historisk artefakt i seg selv, som representerer sin egen historie. Som sådan representerer museet en arena der individer skaper historien som formidles. Berkaak understreker betydningen av gjenstandens umiddelbare historie og hvordan den i seg selv skaper en verdiopplevelse, og Susan Crane viser til hvordan en umiddelbar opplevelse knyttet til læring danner kimen til kollektivt minne. Objektets historie kan forstås innenfor en kontekst, der de umiddelbare følelsene og tankene som ligger i opplevelsen av objektet ikke bare utgjør grunnlaget for minne, som kan virke formativt både i forhold til kunnskap og identitet, men også sørger for å opprettholde objektets historie, i selve praksisen som ligger i bruken av museet. Man kan dermed se for seg at historien som formidles blir individuelt erfart og samtidig kollektivt uttrykt, i og med at selve opplevelsen som ligger i formidlingen alltid er subjektiv.

Å besitte en historisk bevissthet kan være med på å forme hvordan ens opplevelse av et objekt eventuelt blir omsatt i praksis. Historisk bevissthet kan likevel ikke sørge for å opprettholde objektets betydning. Dette betyr at det ikke er tilstrekkelig å forklare museets betydning for lokalsamfunnet ved å vise til måten individer innarbeider opplevelsen av å bruke museet i sin egen erfaringsverden. Et historisk bevisst individs umiddelbare opplevelse av museet innebærer en samtidig opprettholdelse av historien. Denne historien må ikke nødvendigvis representere den ”offisielle” historien om Åmdals Verk. Historien utspiller seg i et samspill mellom individets historiske bevissthet og objektet det er rettet mot. Hvorvidt en slik historisk bevissthet kan bidra til opprettholdelsen av museets betydning for lokalsamfunnet, kan tolkes som et spørsmål om hvordan man forholder seg til begrepet kollektivt minne, eller begrepet lokal identitet. Dersom man tar utgangspunkt i Susan Cranes forståelse av begrepet kollektivt minne, kan man tenke seg at Åmdals Verk Gruvers eventuelle betydning vil avtegne seg i individers historiske bevissthet. Ettersom historisk bevissthet allerede inngår som et ledd i kollektivt minne, på den måten at individer som besitter en historisk bevissthet gir uttrykk for det de opplever på museet, kan man se for seg at museets betydning for lokalsamfunnet kommer til uttrykk gjennom den praktiske bruken av museet. Museet forvalter en differensiert, men likevel subjektivt betydningsfull historisk bevissthet som er knyttet til den umiddelbare opplevelsen som inngår i bruken. Dette betyr ikke at Åmdals Verk Gruver vil miste sin betydning etter hvert som nye generasjoner eventuelt vil ta i bruk museet. At disse individene ikke har noen personlig tilknytning til historien eller museet, er reelt sett ikke avgjørende for hvorvidt de vil engasjere seg, ettersom evnen til å skape mening i møtet med objektivert kultur er og blir individets fortjeneste.

Analysedel II

Kapittel 6. Objektiv og subjektiv virkelighet

Innledning

I boka *Den samfunnsskapte virkelighet (The social construction of reality)* (1966) presenterer sosiologene Peter Berger og Thomas Luckmann en samfunnsvitenskapelig teori om institusjonaliseringens forutsetninger. Berger og Luckmann vil forklare hvordan vi som individer oppfatter samfunnet rundt oss som en helhetlig virkelighet. Teorien er et forsøk på skape en bedre forståelse av den hverdagsvirkeligheten som utgjør det empiriske utgangspunktet for de fleste samfunnsvitenskapelige undersøkelser. Berger og Luckmann argumenterer for at denne virkeligheten oppstår i et kontinuerlig dialektisk samspill mellom subjektiv og objektiv virkelighet. Det vil si at virkeligheten rundt oss fremtrer som en objektiv virkelighet, men det faktum at vi som individer fortolker dette som en objektiv virkelighet gjør den samtidig til en subjektiv virkelighet. Vi både skaper og blir selv skapt av den virkeligheten vi tar for gitt og som vi finner meningsfull i hverdagen (Berger og Luckmann 1966: 40). Dette forholdet mellom subjektivitet og objektivitet i produksjonen av mening er sentralt i denne oppgavens analyse ettersom hensikten er å problematisere forholdet mellom minne som en subjektiv prosess og minne som et objektivt fenomen. Jeg vil bruke Berger og Luckmanns teori for å se nærmere på hvordan fortid kan betraktes som et kulturelt fenomen i samspillet mellom objektiv representasjon og subjektiv fortolkning.

I foregående kapittel så jeg nærmere på betydningen av individuelt minne, både i forbindelse med musealiseringen av Åmdals Verk og i forhold til bruken av museet. Undersøkelsen av hvordan betydningen av personlig erfaring spiller inn i forhold til vern og bruk av historiske artefakter, var delvis forankret i Susan Cranes teori om kollektivt minne, ettersom denne teorien åpner for et mer individuelt fundert minnebegrep enn det som har vært vanlig innenfor tradisjonell minneforskning. I et forsøk på å omdefinere begrepet kollektivt minne, legger Crane altså vekt på betydningen av historisk bevissthet, det vil si individets evne til og ønske om å "tenke historisk" (Crane 1997: 1382). Cranes forståelse av begrepet historisk bevissthet, som et uttrykk for hvordan objektive representasjoner inngår i et samspill med subjektive erfaringer i individet som fortolker, gjør denne teorien relevant også for denne delen av analysen og kan dermed utfylle Berger og Luckmanns institusjonaliseringsteori. Her vil jeg begrense meg til en kortere oppsummering av hovedpunktene i Cranes teori, samtidig som jeg ønsker å gjøre rede for eventuelle berøringspunkter med Berger og Luckmanns teori.

Cranes omdefinering av begrepet kollektivt minne er forbundet med forholdet mellom minne som en individuell, levd erfaring og den objektive framstillingen av minne, det vil si hvordan individers møte med materielle representasjoner av levd erfaring blir en del av deres levde erfaring (Crane 2000: 4). Det grunnleggende bindeleddet mellom Cranes teori og Berger og Luckmanns teori er nettopp måten de begge betoner forholdet mellom subjektiv og objektiv virkelighet. Crane tar til orde for en ny forståelse av begrepet kollektivt minne. Ved å rette søkelyset mot spørsmålet om hvorfor det har seg slik at kollektivt minne gjerne blir oppfattet som en form for representativt minne, selv om det vitterlig uttrykkes og fortolkes individuelt, ser hun for seg at ethvert individ som lærer om historie kan forstå seg selv som et historisk bevisst individ som representerer kollektivt minne. Å lære om historie innebærer at man fortolker og reflekterer over det man lærer. Denne prosessen blir en del av ens personlige minne. Den historiske kunnskapen man tilegner seg blir uttrykt i form av kollektivt minne som igjen er utledet av individets historiske bevissthet. Historisk bevissthet må dermed forstås som et element i kollektivt minne. Kollektivt minne er på samme tid både individuelt og kollektivt, ikke fordi andre individer besitter et felles minne, men fordi individuell historisk bevissthet blir uttrykt mellom individer som inngår i et kollektiv (Crane 1997: 1382-1383). Der Berger og Luckmann primært ønsker å forklare totaliteten som omgir vår hverdagsvirkelighet, representerer Cranes teori først og fremst en problematisering av begrepet kollektivt minne, forstått som artikuleringen og fortolkningen av kunnskap om fortiden. Cranes teori belyser således aspekter ved det Berger og Luckmann betegner som internaliseringsfasen i en institusjonaliseringsprosess. Sammen kan disse teoriene kaste lys over Åmdals Verk Gruvers betydning som et kulturelt fenomen, nettopp fordi de på hver sin måte belyser forholdet mellom objektiv representasjon og subjektiv fortolkning. En undersøkelse av Åmdals Verk Gruvers betydning for lokalsamfunnet må nødvendigvis omfatte begge disse aspektene. Dersom Åmdals Verk Gruver har en betydning for lokalsamfunnet må den altså sees i lys av hvordan den eventuelt blir uttrykt individuelt.

Institusjonalisering – eksternalisering og objektivisering

Det empiriske utgangspunktet for Berger og Luckmanns teori er det de betegner som hverdagsvirkeligheten. Det som gjør at vi kan fungere innenfor en slik verden er at vi deler denne virkeligheten. Hverdagsvirkeligheten kan derfor beskrives som en intersubjektiv verden, noe som altså betyr at den er tilgjengelig for mer enn et menneske. Individene som er en del av hverdagslivets verden må ikke nødvendigvis ha den samme oppfatningen om hvordan denne

verdenen fortøner seg men det er like fullt en virkelighet som alle er en del av og som de må forholde seg til. Ikke minst er det hele tiden et samsvar mellom ulike individers betydninger i denne virkeligheten (Berger og Luckmann 1966. 42-43). En konsekvens av dette er at subjektive minner ikke nødvendigvis vil kunne la se seg tilgjengeliggjøre i den forstand at andre individer da får tilgang til disse minnenes betydning. Det teorien til Berger og Luckmann åpner for, er en materialisering av subjektive minner slik at de blir gjenstand for nye subjektive fortolkninger. Ettersom disse fortolkningene finner sted innenfor et sosialt fellesskap forblir minner en del av en intersubjektiv verden. Dette er et også et grunnleggende argument i Susan Cranes teori om kollektivt minne. Crane ser for seg historisk bevissthet som et ønske om å la levd erfaring komme til uttrykk, enten i form av historisk minne eller kollektivt minne (Crane 1997: 1373-1374). Ifølge Berger og Luckmann avtegner menneskets subjektive følelser og tanker seg i produkter. Det vil si at det enkeltindivider føler og tenker får sitt objektive uttrykk. På den måten får subjektive prosesser en betydning som går utover mer tilfeldige og flyktige situasjoner der individer møtes ansikt til ansikt. Menneskets subjektive hensikter blir eksterialisert i produkter som en følge av menneskelige aktiviteter. Eksterialisering og objektivisering av subjektive hensikter er en forutsetning for det vi opplever som hverdagsvirkelighet. Objektivisering er en konstant påminnelse om andre menneskers subjektive hensikter, men meningen som ligger bak den objektiverte virkeligheten er ikke nødvendigvis gitt (Berger og Luckmann 1966: 53).

Ifølge Berger og Luckmann har institusjonalisering sitt utgangspunkt i det de beskriver som en vanedannelse av menneskelig aktivitet. Vanedannelse innebærer at all menneskelig aktivitet etter hvert får et gjenkjennelig mønster som reproduseres når disse aktivitetene blir rutine. På den måten blir betydningen av disse handlingene opprettholdt, samtidig som det gir individer større rom til å kunne inngå i andre aktiviteter. Selve institusjonaliseringen finner sted når disse mønstrene av handlinger blir delt inn i gjenkjennelige typer. En slik prosess er gjensidig og omfatter alle som inngår i et sosialt kollektiv. Ved gjenkjennelsen av et atferdmønster inntrer en gjensidig typeinndeling av de vanemessige handlingene som oppfattes som mest relevante både for den som utfører handlingene og for den eller de som gjenkjenner den.. Typeinndelingene omfatter både selve handlingen og den som handler i institusjonen, ved at ulike individers vanemessige atferd griper inn i hverandre. På den måten skapes det en felles referanseramme og en stabilitet som danner grunnlaget for institusjonalisering. Typeinndelingen representerer altså institusjonens begynnelse (Berger og Luckmann 1966: 69-71).

Etter hvert som nye generasjoner kommer til innenfor et sosialt fellesskap vil det som opprinnelig var en begynnende institusjon forvandles til en historisk institusjon. Samtidig vil denne institusjonen utvikle en objektivitet. Dette innebærer at institusjonene som en gang oppstod som en følge av gjensidige betraktninger og typeinndelinger av menneskelige aktiviteter blir oppfattet som noe som eksisterer uavhengig av disse prosessene. De som ikke har vært med på å skape den institusjonelle verden vil oppfatte den som en objektiv virkelighet. De som har vært med på å skape en institusjonell verden vil ikke oppfatte den som en objektiv virkelighet på samme måte som nye generasjoner. Ettersom det er de som skapt den, har de også en mulighet til å endre den. Når den institusjonelle verden overføres til nye generasjoner endres dette. For den nye generasjonen er den institusjonelle verden en gitt virkelighet, en objektiv virkelighet. Dette innebærer at nye generasjoner må lære om institusjonens betydning, snarere enn å henvende seg til sin egen bevissthet. Like fullt forblir den objektive verden en menneskeskapt verden. Den kan ikke forstås uavhengig av de menneskelige handlingene som skapte den (Berger og Luckmann 1966: 73-75).

Berger og Luckmanns teori kan betraktes som et forsøk på å forklare hvordan det vi opplever som hverdagsvirkeligheten kan forstås som et resultat av det dialektiske forholdet mellom objektiv og subjektiv virkelighet. Dette dialektiske forholdet er selve opphavet til all form for institusjonalisering. Institusjonaliseringsprosessen er sammensatt av følgende tre ledd: eksternalisering, objektivering og internalisering. Jeg har allerede gjort rede for de to første leddene i prosessen. Det tredje leddet, internalisering, beskriver prosessen der den objektiverte sosiale verden blir ført tilbake til individets egen bevissthet. På den måten fremstår individet også som et sosialt produkt. Alle disse leddene inngår i en kontinuerlig dialektisk prosess. Det er en grunnleggende forbindelse mellom de tre dialektiske leddene i den sosiale virkeligheten. Til sammen viser de til tre sentrale kjennetegn ved en sosial verden. Det første leddet, eksternalisering, forteller oss at samfunnet er et menneskelig produkt. Objektivering forteller oss at samfunnet er en objektiv virkelighet. Internalisering forteller oss at mennesket er et sosialt produkt. Denne dialektiske prosessen kommer først til syne i det alle disse leddene har trådt i kraft. Dette skjer altså med nye generasjoners inntreden. Enhver institusjon må da også legitimeres. Det vil si at den må både "forklares" og rettferdiggjøres for den nye generasjonen. Grunnen til dette er at individer som tilhører en ny generasjon ikke har tilgang til dens opprinnelige betydning gjennom sin egen personlige hukommelse. Legitimeringen må kunne åpne både for en forståelse av betydningen, samtidig som den virker overbevisende. Legitimeringen består derfor av både kognitive og normative elementer. Jo mer omfattende en institusjon

er, desto mer omfattende vil legitimeringen av institusjonen være (Berger og Luckmann 1966: 76-77).

Ifølge Berger og Luckmann kan institusjonalisering i utgangspunktet finne sted innenfor et hvert atferdsområde med kollektiv betydning. I virkeligheten finner det sted en rekke institusjonaliseringsprosesser samtidig. Teoretisk sett er det ingen grunn til å tro at disse prosessene nødvendigvis er forbundet med hverandre funksjonelt, og heller ikke at de inngår i et konsekvent system. Begynnende institusjonaliseringsprosesser kan finne sted uten at de nødvendigvis er funksjonelt innarbeidet som sosiale fenomener. Berger og Luckmann mener at institusjoner ser ut til å være forbundet med hverandre, først og fremst betydningsmessig. Dette kommer blant annet til uttrykk når et individ reflekterer over sitt eget liv og forsøker å sette ulike episoder i livet sitt inn i en større biografisk ramme. Jo sterkere og tettere bånd det er mellom individer i et kollektiv, desto større vil dette behovet være. Ifølge Berger og Luckmann oppleves institusjonalisering som en gjensidig meningsfylt prosess (Berger og Luckmann 1966: 77-79). Berger og Luckmann belyser et aspekt ved institusjonalisering som har likhetstrekk med Cranes oppfatning av historisk bevissthet som et element i kollektivt minne. Når et individ lærer om historie, henvender det seg til bevart, eller objektivert minne. Samtidig vil denne opplevelsen representere en levd erfaring som individet vil uttrykke i form av kollektivt minne. I den forstand kan man si at individet uttrykker historisk bevissthet, både gjennom kollektivt og historisk minne, dersom det er drevet av et ønske om å forstå det de opplever historisk.

Den reflekterende bevisstheten tillegger den institusjonelle orden logiske trekk. Dette gir individet en følelse av at den verden de er en del av er en sammenhengende helhet. Denne forståelsen bidrar til at individet innordner seg innenfor den sosiale virkeligheten. På den måten skapes en opplevelse av at samfunnets institusjoner fungerer og utgjør en integrert helhet. Berger og Luckmann forklarer denne prosessen med at individer forholder seg til sin egen erfaringsverden, samtidig som de inngår i ulike atskilte institusjonaliserende handlinger. Disse handlingene oppfattes imidlertid ikke som atskilte prosesser men som deler av en subjektiv betydningsfull verden, der selve betydningen er felles for de som inngår i det sosiale fellesskapet. Dette betyr at integreringen av institusjoner i et felles betydningsunivers finner sted som en følge av en slags avledning, i det individer tar del i disse atskilte institusjonaliseringsprosesser (Berger og Luckmann 1966: 78-79).

Legitimering av institusjoner

Legitimering inngår som et sentralt ledd i institusjonaliseringsprosessen. Berger og Luckmann beskriver legitimering som en prosess der ulike institusjoners betydninger samordnes på en måte som gjør dem både ”objektivt tilgjengelige og subjektivt sannsynlige”. Nærmere bestemt innebærer dette at objektiveringer blir tilgjengelige for alle som inngår i et fellesskap, samtidig som de oppfattes som meningsfulle av individene som inngår i dette fellesskapet. Dette betyr at individet oppfatter institusjoner i sin helhet som meningsfulle, samtidig som individets eget liv i sin helhet må oppfattes som meningsfylt (Berger og Luckmann 1966: 102-103). Legitimeringen av institusjoner sørger for å forene individers oppfatninger om de prosessene de inngår i når de orienterer seg i hverdagsvirkeligheten, med livet slik de selv erfarer det. Både den objektive virkeligheten og individets eget liv må oppfattes som meningsfylt og sannsynlig på samme tid. Man kan dermed trekke en parallell til Susan Crane syn på forholdet mellom individet og kollektivt minne. Kollektivt minne, som i realiteten ikke representerer en objektiv virkelighet i seg selv, må forstås som et ledd i artikuleringen av individuell historisk bevissthet. Uten evnen til å kunne erindre det man lærer, har man heller ingen forutsetninger for å formidle kunnskapen videre. Å snakke om et kollektivt minne gir først mening dersom man tenker seg at individet tar til seg historisk kunnskap som et ledd i en personlig erfaring, og deretter formidler denne kunnskapen til andre individer. På den måten henvender individet seg både til sin personlige erfaring og til den objektiverte historien når de lærer om og deretter uttrykker sin historiske kunnskap (Crane 1997: 1383). I tilfellet Åmdals Verk Gruver kan man se for seg hvordan museets betydning ikke bare må tolkes som et spørsmål om hvorvidt de ”uinnvidde” også oppfatter museet som meningsfylt, men hvorvidt de også oppfatter sine egne livsløp som meningsfulle i møte med Åmdals Verk Gruver og den historien museet representerer.

Når objektiveringen og samordningen av betydninger først har sørget for å skape en institusjonell orden, er legitimering unødvendig, ettersom institusjonen fremstår som en kjensgjerning uten behov for videre begrunnelse. Det er først når institusjonen skal overføres til en ny generasjon at det blir behov for legitimering. Da skapes det et brudd mellom den nå historiske institusjonen og disse individenes personlige livsløp. Legitimeringen innebærer at institusjonen forklares rent kognitivt, samtidig som den rettferdiggjøres som en institusjon. Ifølge Berger og Luckmann foregår legitimeringen av institusjoner på fire ulike plan. Skillene mellom disse planene må for øvrig forstås analytisk, ettersom de i virkeligheten går inn i hverandre. Legitimeringen begynner med relativt enkle språklige beskrivelser av levd erfaring. Komplek-

siteten i fremstillingene som overføres vil øke gjennom de ulike planene. Legitimeringens fjerde plan, som også er mest relevant for denne analysen, er sammensatt av det Berger og Luckmann beskriver som symbolske universer. Symbolske universer sørger for å samordne ulike objektiverte betydninger i et størst mulig omfang, slik at både den objektive virkeligheten og det enkelte individs livsløp oppfattes som en del av dette universet. Dette omfatter også de aspektene ved den enkeltes liv som ikke inngår i hverdagsvirkeligheten (Berger og Luckmann 1966: 105-106). På samme måte vil det være vanskeligere for nye generasjoner å danne seg en mer helhetlig forståelse av Åmdals Verk Gruvers betydning som en objektiv virkelighet, ettersom de ikke har noen personlig erfaring med institusjonens bakgrunn og tilblivelse. Dette betyr altså at Åmdals Verk Gruver må legitimeres som en institusjon. Institusjonens betydning må da objektiviseres på ny gjennom formidling av kunnskap og rettferdiggjøring av institusjonen. For å erkjenne Åmdals Verk Gruvers normative gyldighet er det en forutsetning at elevene ved ÅVOS lærer om hvordan museet ble til og om historien det formidler.

Et trekk ved symbolske universer som er særlig relevant i denne sammenhengen, er at de sørger for å samordne de ulike fasene i individets livsløp med den objektiverte virkeligheten i hverdagen, slik at det til sammen oppleves som en del av en meningsfull enhet (Berger og Luckmann 1966: 109). Dersom man skal trekke en parallell til Susan Cranes minneteori er det nærliggende å tenke på Cranes insistering på hvordan det å lære om historie nettopp er en levde erfaring, som blir transformert til kollektivt minne gjennom artikuleringen av historisk kunnskap innenfor et sosialt fellesskap. Individuell historie må ikke sees atskilt fra historie. Å lære om historie må derfor nødvendigvis innebære at man blir en del av denne historien, så vel som sin egen historie, i den forstand at man engasjerer seg i historien *i* sitt eget liv (Crane 1997: 1382, 1384). Den grunnleggende prosessen som forener disse teoriene, er beskrivelsen av forholdet mellom den subjektive bevisstheten og eksternaliseringen og objektiveringen av den subjektive bevisstheten. Berger og Luckmann peker selv på hvilken betydning det symbolske universet har for samordningen av måten vi oppfatter historien på. De mener at det symbolske universet bidrar til å knytte mennesket til sine forgjengere og etterfølgere, ved å samle ulike kollektive opplevelser til ulike tider innenfor en enhet, slik at kollektivet oppfattes som noe som befinner seg hinsides individet og tilværelsens forgjengelighet (Berger og Luckmann 1966: 112). Her skiller Berger og Luckmanns teori seg imidlertid fra Cranes teori, ettersom Crane ønsker å flytte ideen om en kollektiv oppfatning av opplevelser i tid tilbake til individet som erindrere. Det som skaper mening er individets evne og vilje til å la sin historiske bevissthet komme til uttrykk i et kollektiv. Jeg tolker denne oppfatningen slik at et kollektiv ikke kan

eksistere uavhengig av den temporaliteten som omgir enkeltindividets tilværelse, noe Berger og Luckmann foreskriver. Evnen til å skape mening på et kollektivt plan er begrenset av subjektive fysiologiske prosesser. Fortiden kommer til uttrykk på et kollektivt plan så lenge den blir representert mellom individer. Det er individer som til syvende og sist fortolker den bevarte fortiden og formidler sin fortolkning. Berger og Luckmann påpeker imidlertid problemet som oppstår når den objektiverte virkeligheten som det symbolske universet representerer skal overføres til en ny generasjon. Dette er den samme problemstillingen som i første omgang preget overføringen av den opprinnelige institusjonelle orden til en ny generasjon. Når dette skjer med det symbolske universet, vil det påkalle en legitimering av det symbolske universet. Det problematiske ved denne prosessen er imidlertid at man ikke kan formidle det symbolske universets betydning, slik man lærer bort grunnleggende sosiale ferdigheter i forbindelse med primærsosialiseringen. Det symbolske universet går som kjent utover denne umiddelbare virkeligheten. Det som kan synes å være mest problematisk ved denne prosessen har likevel å gjøre med Berger og Luckmanns insistering på det symbolske universets objektive eksistens. Dersom hensikten hele tiden er å opprettholde en betydningsmessig totalitet, er det uunngåelig at denne betydningsmessige enheten vil være gjenstand en kontinuerlig utfordring, i og med den stadige oppkomsten av nye generasjoner og individer med avvikende virkelighetsoppfatninger.

Samtidig påpeker Berger og Luckmann at det er individene som skaper virkeligheten gjennom vedlikeholdet av de symbolske universene. Symbolske universer er teoretiske konstruksjoner og skapes gjennom bruken av bestemte begrepsapparater. Det er spesifikke individer og grupper av individer som står bak denne prosessen, men for de som er en del av det symbolske universet oppleves dette som en gitt virkelighet (Berger og Luckmann 1966: 115, 124). Dersom man tenker seg at det foregår en legitimering av Åmdals Verk Gruver gjennom symbolske universer, vil det være naturlig å tenke seg at det foreligger et bestemt begrepsapparat, som har til hensikt å opprettholde Åmdals Verk Gruver som en institusjon. De som i så fall er med på å definere det symbolske universet ut fra teoretiske refleksjoner, må i første rekke omfatte representantene fra ÅVOS og Vest-Telemark Museum, innbefattet Åmdals Verk Gruver. Men også de lokale entusiastene som har satt sitt preg på Åmdals Verk Gruver må kunne sies å manifestere et symbolsk univers gjennom sin levde erfaring og kunnskap. Både de lokale ildsjelene og representantene fra Vest-Telemark Museum og Åmdals Verk Gruver har kunnskapen som må formidles for eventuelt å kunne overbevise nye generasjoner om museets betydning, samtidig som de både på grunnlag av teoretisk refleksjon og personlig bakgrunn har

evnen og kunnskapen som må til for å tydeliggjøre museets normative gyldighet overfor nye generasjoner. ”Vanedannelse og institusjonalisering begrenser i seg selv fleksibiliteten i menneskets handlinger[...]Jo mer abstrakte legitimeringene er, jo mindre sannsynlig er det at de modifiseres i takt med de skiftende pragmatiske kravene[...]Det betyr at institusjoner kan bestå selv når de for utenforstående har mistet sine opprinnelige og praktiske egenskaper” (Berger og Luckmann 1966: 125).

Internalisering

Internalisering representerer altså det siste leddet i det dialektiske forholdet mellom subjektiv og objektiv virkelighet. Det bør igjen understrekes at eksternalisering, objektivisering og internalisering er prosesser som virker kontinuerlig og overlappende overfor hverandre i opprettholdelsen av hverdagsvirkeligheten. Internalisering innebærer at individet fortolker den objektive virkeligheten og dermed lar den bli integrert i dets subjektive virkelighet. For å kunne bli en del av et samfunn, må mennesket bli en del av den dialektikken som skaper det. Internalisering er derfor en forutsetning for opprettholdelsen av den samfunnsskapte virkeligheten. Berger og Luckmann definerer internalisering som ”en manifestasjon av en annens subjektive prosesser som derved blir subjektivt meningsfylt for meg” (Berger og Luckmann 1966: 135). Det må ikke nødvendigvis være en overensstemmelse mellom individenes subjektive prosesser. Subjektive prosesser forblir like fullt objektivt tilgjengelige for et ethvert individ. Overensstemmelsen oppstår først når man forstår hverandre, noe som forutsetter at man beveger seg inn i og blir en del av den verden som den andre er en del av. På den måten er man i stand til å identifisere seg med de andre individene som inngår i den samme hverdagsvirkeligheten. Utgangspunktet for denne prosessen er ifølge Berger og Luckmann sosialisering. Sosialisering har to funksjoner og kan deles inn i en primærsosialisering og en sekundærsosialisering. Primærsosialiseringen sørger for at ethvert individ besitter den grunnleggende kunnskapen som er nødvendig for i det hele tatt å kunne være en del av et samfunn. (Berger og Luckmann 1966: 135-136). Gitt de overordnede problemstillingene som ligger til grunn for denne analysen, har jeg valgt å konsentrere meg om sekundærsosialiseringen ettersom den omfatter de aspektene ved hverdagsvirkeligheten som ikke umiddelbart vil anses som gitte og naturlige. Sekundærsosialiseringen fortsetter også etter at individet har tatt til seg forestillingen om en uomtvistelig objektiv verden. Institusjonaliseringen av Åmdals Verk Gruver omfatter nettopp internaliseringen av et aspekt ved den objektive virkeligheten, snarere enn en hel verden som ikke kan avvises uten videre. Institusjonen Åmdals Verk Gruver må læres bort. På den måten kan også internaliseringens gyldighet sees i sammenheng med Susan Cranes bud om betyd-

ningen av det enkelte individs historiske bevissthet i produksjonen av kollektivt og historisk minne. Sekundærsosialisering handler primært om fordelingen av kunnskap. Dette er en grunnleggende forutsetning for at et moderne samfunn skal kunne fungere. Sekundærsosialiseringen omfatter en internalisering av såkalte institusjonelle ”sub-verdener”, det vil si aspekter ved den objektive virkeligheten som tas for gitt av den som internaliserer dem, men som likevel læres bort til nye generasjoner (Berger og Luckmann 1966: 143). Således kan man si at historie representerer en ”sub-verden”. Historie læres bort, men for de som lærer historie, er ikke historien nødvendigvis subjektivt absolutt. Den representerer ikke verden i seg selv.

Kapittel 7. Institusjonaliseringen av Åmdals Verk Gruver

Innledning

I det foregående analysekapitlet så jeg nærmere på hvordan musealiseringen og bevaringen av Åmdals Verk Gruver kan forstås som et samspill mellom personlig erfaring, motivasjoner og praksis og hvordan disse prosessene sørger for å skape mening, både på et individuelt og et kollektivt plan. I dette kapitlet vil jeg undersøke de samme prosessene, men fra et mer teoretisk ståsted. Det innebærer at jeg først og fremst vil ta for meg hvordan slike prosesser kan forstås som et forhold mellom minne og materialitet. Ikke minst ønsker jeg å komme nærmere en forståelse av hvordan og hvorfor fortid, slik den oppleves subjektivt gjennom erindring, blir gjenstand for ulike former for materialisering. Med utgangspunkt i Berger og Luckmanns teori om den samfunnskapte virkelighet og forholdet mellom subjektiv og objektiv virkelighet, vil jeg se nærmere på hvordan prosessene knyttet til musealiseringen og bevaringen av Åmdals Verk Gruver kan forstås som uttrykk for en pågående institusjonaliseringsprosess. Jeg er spesielt opptatt av hvilken rolle minne har i en slik prosess. Som et ledd i analysen vil jeg dele institusjonaliseringen av Åmdals Verk Gruver inn i to ulike faser. Den første fasen omfatter musealiseringen av Åmdals Verk, mens den andre fasen omfatter partnerskapsavtalen mellom Åmdals Verk Gruver og ÅVOS, og dessuten konsolideringen av Vest-Telemark Museum. Disse fasene vil jeg så knytte opp mot de tre hovedmomentene som inngår i Berger og Luckmanns institusjonaliseringsteori: eksternalisering, objektivisering og internalisering. Ved å undersøke musealiseringen av Åmdals Verk som første fase i en institusjonaliseringsprosess, ønsker jeg å vise hva som skjer når minne, forstått som en subjektiv prosess, blir gjenstand for eksternalisering og objektivisering. Undersøkelsen av henholdsvis partnerskapsavtalen mellom ÅVOS og Åmdals Verk Gruver og konsolideringen av Vest-Telemark Museum vil fokusere på det subjektive aspektet knyttet til Åmdals Verk Gruvers betydning for lokalsamfunnet. Dette innebærer en nærmere undersøkelse av hvordan betydning skapes og opprettholdes når individer internaliserer museets betydning. På den måten ønsker jeg å forklare hvordan Åmdals Verk Gruvers betydning må sees i sammenheng med individet som erindrings i møte med objektiv virkelighet. Med utgangspunkt i dette perspektivet ønsker jeg å belyse mer indirekte hvorfor fortid oppfattes som viktig, og hvordan betydning etableres i møtet mellom subjekt og objekt.

Representerer Åmdals Verk Gruver fortid eller nåtid? Dersom Åmdals Verks Gruver representerer fortid, hvordan kan denne fortiden forklares med utgangspunkt i forholdet mellom

subjektiv og objektiv virkelighet? Er det slik at vår tilgang til fortiden utelukkende har sin forankring i materielle representasjoner, i form av historie? Er det subjektivt minne som danner selve bindeleddet mellom museet Åmdals Verk Gruver og historien om Åmdals Verk? Hva representerer skillet mellom opplevd fortid og formidlet fortid? Dette er noen av problemstillingene jeg ønsker å belyse i denne delen av analysen.

Institusjonaliseringen av Åmdals Verk – institusjonalisering av minne

Første fase: musealisering – eksternalisering og objektivisering av minne

I analysens første del viste jeg hvilken betydning individuelt minne har hatt som motivasjonsfaktor i forbindelse med musealiseringen av Åmdals Verk. Museet Åmdals Verk Gruver kan betraktes som et produkt av disse aktørenes minner og motivasjoner, ikke bare representert i form av dets materialitet, men også på et betydningsmessig plan. Museets betydning må forstås som en viktig forutsetning for dets videre eksistens, ettersom museet formidler en historie som overskrider individets temporale liv, samtidig som museet i sin objektive materialitet ikke angir noen betydning i seg selv. Derfor er det naturlig å se for seg Åmdals Verk Gruvers betydning som et samspill mellom museets materialitet og individuelle fortolkninger av dets materielle innhold. I denne sammenhengen kan museet forstås som en objektiv virkelighet. Denne objektive virkeligheten inngår i et kontinuerlig dialektisk forhold med individer som fortolker og internaliserer museets betydning. Åmdals Verk Gruvers betydning må følgelig betraktes som en pågående prosess. Når museets betydning skal overføres til nye generasjoner oppstår det altså et problem, i og med at disse individene ikke har noen personlig erindring av institusjonaliseringens begynnelse, det vil si musealiseringen av Åmdals Verk. Men dersom overføringen av museets betydning innebærer at nye generasjoner internaliserer museets objektive virkelighet på subjektiv basis, åpner dette samtidig for en differensiert fortolkning av denne virkeligheten som ikke nødvendigvis må være forankret i personlig minne, men kanskje heller vil kunne springe ut av en mer generell historisk bevissthet, som kommer til uttrykk gjennom individers opplevelse av museet og kunnskapen som formidles.

På et symbolsk plan kan man tolke musealiseringen av Åmdals Verk Gruver som en begynnende institusjonalisering av minne. Denne prosessen innledes med at subjektive prosesser, som innbefatter både personlige minner og motivasjoner blant de som deltok i musealiseringen, eksternaliseres og etter hvert blir gjenstand for objektivisering. Institusjonaliseringen av minne kan forstås på den måten at betydning av minne og personlige motivasjoner samordnes til en helhetlig betydning. Dette innebærer imidlertid ikke at Åmdals Verks Gruvers betydning

er gitt, ettersom institusjonaliseringen av museet representerer et kontinuerlig dialektisk forhold mellom objektiv og subjektiv virkelighet. Åmdals Verk Gruvers betydning er forankret i individet som fortolker og internaliserer museets objektive virkelighet. Dette samspillet kan illustreres ved å se nærmere på hva aktørene faktisk forteller om selve bakgrunnen for Åmdals Verk Gruver. Da jeg spør informant Unni Bendiksen om hvordan den konkrete byggingen av Åmdals Verk Gruver begynte svarer hun følgende:

Ja, det var vel ei lita gruppa av entusiastar som...og noen av dei var jo tilknytta *Arbeiderpartiet* og dei ville få fram...eller bygge oppatt denne arbeiderkulturen og vise noe av gruvedrifta som då hadde vert der gjennom tre hundre år. Og dei som var ivrigaste, det var jo dei som hadde vært og jobba her, Aanund Fles, Birger Bastiansen, Gjermund Fles, Trygve Fles og ein gjeng rundt dei som ivra aller, aller mest (informant Unni Bendiksen, 4. august 2008, kassett nr., side, tellenummer).

Når informanten hevder at en av intensjonene som lå bak ønsket om å bygge et museum var at man ønsket å bygge opp igjen en ”arbeiderkultur”, kan dette tyde på at de subjektive minnene og intensjonene som i utgangspunktet ledet til musealiseringen av Åmdals Verk, har blitt løst fra disse individene og eksternalisert gjennom denne prosessen. Musealiseringen av Åmdals Verk kan forstås som en eksternalisering og objektivisering av det som kan beskrives som subjektiv virkelighet. Resultatet er at disse opprinnelige minnene og motivasjonene nå har antatt en form som objektiv virkelighet. De har blitt gjenstand for institusjonalisering. Dette betyr ikke nødvendigvis at disse entusiastenes minner har blitt direkte tilgjengelige for andre gjennom museet. Selv omtaler altså informanten musealiseringsprosessen som en gjenoppbygging av en lokal *arbeiderkultur*. Dette indikerer at minne har gjennomgått en transformasjon, i form av eksternalisering og objektivisering, gjennom musealiseringen. Som et historisk minne kan *arbeiderkultur* representere noe mer allment og bli referert til av andre individer, uavhengig av de reelle subjektive minnene som opprinnelig ble gjenstand for institusjonalisering. Det disse individene som stod bak musealiseringen lærte om og opplevde på Åmdals Verk da det fortsatt var i drift, kan nye generasjoner nå lære om og oppleve på museet, men da ved å forholde seg til en objektivert virkelighet. Dette innebærer at Åmdals Verk Gruver også har fått en symbolsk betydning. Det er imidlertid møtet mellom den subjektive virkeligheten individet representerer og den objektive virkeligheten museet representerer, som skaper en slik betydning. Museets betydning er fortrinnsvis, men ikke nødvendigvis, knyttet til det fortidige. Dersom hensikten bak museet har vært å vise fram en arbeiderkultur som en gang var levende i bygda Åmdals Verk, må dette først og fremst forstås som et resultat av at museets objektiverte virkelighet åpner for nye fortolkninger, ettersom de aller fleste som blir

eksponert for museet ikke har noen personlige minner knyttet til den tiden det representerer.

Det er nærliggende å tenke seg at det er en objektivert virkelighet i form av historie som blir formidlet gjennom Åmdals Verk Gruver. Men hva slags minner og subjektive prosesser er det i utgangspunktet som har vært med på å skape denne historien? Og hvordan kan man si at museet sørger for å ta vare på en historisk arbeiderkultur i dag? Når informanten bruker begrepet ”arbeiderkultur” for å forklare bakgrunnen for byggingen av museet i beskrivelsen av museet, tyder det nettopp på at mange av de som deltok i denne prosessen hadde en felles forståelse av at de ønsket å ta vare på en kultur de selv hadde vært en del av, eller som de av andre grunner ønsket å synliggjøre. På den måten har disse betydningene blitt gjenstand for en overordnet samordning gjennom en institusjonaliseringsprosess. Begrepet ”arbeiderkultur” representerer en samordning av ulike betydninger i en objektivert helhet som man kan forholde seg til uavhengig av hvilken personlig erfaring man måtte ha. Men samtidig må ikke dette nødvendigvis tolkes som en prosess som fant sted parallelt med musealiseringsprosessen. Alle individuelle beskrivelser av Åmdals Verk Gruvers bakgrunn må forstås som et uttrykk for en individuell fortolkning av en objektivert virkelighet. Spørsmålet er altså hvorvidt bruken av dette begrepet indikerer en institusjonalisering av opprinnelige subjektive hensikter eller en subjektiv internalisering av en objektivert virkelighet som gir rom for en rekke andre mulige fortolkninger.

Som Berger og Luckmann påpeker, begynner en institusjonalisering i det ulike aktørers handlinger blir gjenstand for vanedannelse, som i sin tur fører til en gjensidig inndeling av disse vanemessige handlingene i bestemte typer (Berger og Luckmann 1966: 70). Hvordan denne prosessen kan forstås i lys av musealiseringsprosessen av Åmdal Verk, krever en nærmere undersøkelse av arbeiderlagets rolle i musealiseringsprosessen. På spørsmål om hvem som først fremmet ideen om å bevare restene etter Åmdals Verk svarer informant Olav Døli følgende: ”Nei, det tør ikkje eg si så veldig sikkert på person, men det er klart at Skafså Arbeiderlag og...dei hadde danna ei kulturnemnd, som då skulle sjå på Åmdals Verk Gruver” (informant Olav Døli, 4. august 2008, kassett nr. 1, side B, tellenummer 240-249). Dersom man ser bort fra den åpenbare praktiske hensikten bak opprettelsen av denne kulturnemnda, kan den også betraktes som en begynnende institusjonalisering av Åmdals Verk Gruver. De som tilhørte Skafså Arbeiderlag og tok initiativet til å bygge museet, må ha hatt en felles oppfatning om at Åmdals Verk var verdifull som et minne over bygdas fortid. Hvorvidt disse oppfatningene har blitt formet på bakgrunn av individens personlige minner om sin tid som ansatte ved Åmdals Verk, noe

som gjaldt flere av de involverte, blir naturligvis bare gjenstand for spekulasjon. Men i den forstand at disse individenes erfaringer og ønsker har vært gjenstand for gjensidig utveksling kan man, i det minste ut fra Susan Cranes begrepsapparat, betrakte dem som en del av kollektivt minne.

Da jeg spør Olav Døli om det var Åmdals Verks historie som var utgangspunktet for arbeiderlagets interesse svarer han:

Ja, det var å ta vare på heile kulturen og historia er jo ein del av det. Om dei...ska ikkje påstå at dei var så...det var å verne det som var, for me såg at sakte men sikkert, så forsvant det, alt så bygg forsvant, så seint som på sytti-talet, bygg som burde ha stått. Steintippen forsvant sakte men sikkert, fordi at det var fint å bygge vegar av. Det ble mindre og mindre igjen, så du kan si at det er jo historia som ein var interessert i å verne. Og då gjerne dei minnesmerken som var igjen, som kunne fortelle delar av historia. Jada, så det var jo det som var motivasjonen (informant Olav Døli, 4. august 2008, kassett nr. 1, side B, tellenummer 240-249).

Denne innledende fasen av musealiseringsprosessen kan således betraktes som en allerede etablert institusjon, vel og merke på et ansikt-til-ansikt-nivå. Det er selvsagt umulig å slå fast at disse individene hadde de samme subjektive minnene knyttet til Åmdals Verk. Men de kunne like fullt formidle disse minnene seg imellom innenfor det sosiale kollektivet de inngikk i. Samtidig er det viktig å understreke, som antydnet i foregående kapittel, at disse aktørene gjennom sitt medlemskap i Skafså Arbeiderlag representerte en større offentlighet, og man kan heller ikke se bort fra at det lå en viss ideologisk fundert motivasjon bak denne prosessen. Men hvorvidt begrunnelsen for å bygge et museum først og fremst var politisk, er i seg selv mindre relevant med hensyn til forklaringen av Åmdals Verk Gruvers betydning som en institusjon. Selve prosessen vil teoretisk sett følge det samme mønsteret. Det er til syvende og sist subjektive prosesser som blir gjenstand for eksternalisering og objektivisering, uavhengig av om det er snakk om følelser eller rene overbevisninger.

Opprettelsen av en kulturnemnd uttrykker at en gjensidig typeinndeling har funnet sted over tid. På denne måten kan det også trekkes en parallell mellom institusjonaliseringen av Åmdals Verk Gruver og institusjonaliseringen av minne. Dersom man ser denne prosessen i lys av Susan Cranes teori om kollektivt minne kan man se for seg at institusjonaliseringen av minne begynner med at levde erfaring blir til kollektivt minne gjennom typeinndeling. En gjensidig gjenkjennelse av individuelle minner fremmer samtidig en individuell historisk bevissthet, som ikke bare får sitt uttrykk gjennom kollektivt minne, men også gjennom eksternalisering

og objektivisering i form av historisk minne. En praktisk utøvelse av historisk bevissthet er således en måte å se for seg innledningen til institusjonaliseringen av Åmdals Verk Gruver. Gjennom opprettelsen av en kulturnemnd ble den begynnende institusjonaliseringen av Åmdals Verk Gruver ytterligere forsterket ved at aktørenes historiske bevissthet nå begynte å anta en objektivert form.

Partnerskapsavtalen mellom ÅVOS og Åmdals Verk Gruver

Internalisering av historie og historisk bevissthet

I 1997 ble det inngått en partnerskapsavtale mellom Åmdals Verk Gruver og ÅVOS. Denne avtalen kan tolkes som et ledd i legitimeringen av institusjonen Åmdals Verk Gruver. Når objektivert minne overføres til en ny generasjon brytes enheten mellom historie og levde erfaring. Legitimeringen av minne innebærer at de objektiverte betydningene som har blitt skapt gjennom musealiseringen av Åmdals Verk tilføres nye betydninger. Som kjent kan legitimeringen av de betydningene som omgir den objektive virkelighet forstås som en ”andre ordens” objektivisering av mening (Berger og Luckmann 1966: 102-103). Denne prosessen kan altså sies å komme til uttrykk gjennom arbeidet elevene fra ÅVOS utfører på Åmdals Verk Gruver som et ledd i partnerskapsavtalen. Prosessen innebærer at historien om Åmdals Verk integreres inn i den subjektive virkeligheten til elevene, som ikke har noen personlig minne om forutsetningen for Åmdals Verk Gruver som institusjon. De som har vokst opp uten den direkte personlige erfaringen og kunnskapen som i sin tid ledet til realiseringen av museet, må dermed kunne besitte en subjektiv erkjennelse av at Åmdals Verk Gruver har en betydning som går utover den objektive virkeligheten de selv opplever gjennom museet. Legitimeringen sørger på den måten for å ”forklare” Åmdals Verk Gruver, ved å tillegge dens objektiverte betydninger en kognitiv verdi, samtidig som legitimeringen rettferdiggjør bevaringen av Åmdals Verk Gruver og Åmdals Verks historie. Forutsetningene for Åmdals Verk Gruver får dermed en normativ gyldighet. Dag Rorgemoen forteller her om selve bakgrunnen for partnerskapsavtalen:

Ja, altså det var jo...partnerskapsavtala, den eksisterte mellom Åmdals Verk Gruver og ÅVOS allerede fyri konsolideringen. Så du vet, me kom på en måte inn og bare vidareførte den, justerte ho lite grann, men ikkje store ting. Men den gjeng på...altså målsettingen med avtala, det er å få bruka museet der uppe som en aktiv ressurs i forhold te skulan og få knytta dei te museet allerede i skulealder. Dei skal lære historia, dei skal få eit eigarskap te anlegget og...blant anna...ja, i forhold te å byggje identitet og kunnskap (informant Dag Rorgemoen, 15. mars 2008, kassett nr. 2, side B, tellenummer 312-325).

Ifølge Dag Rorgemoen har partnerskapsavtalen to hovedmålsettinger. Den første målsettingen

går ut på å skape et bånd mellom elevene og museet, slik at de lærer om historien, samtidig som de utvikler det Rorgemoen refererer til som et "eigarskap te anlegget". Partnerskapsavtalen kan således forstås som et ledd i legitimeringen av Åmdals Verk Gruver som en institusjon. Gjennom det praktiske arbeidet elevene fra ÅVOS utfører ved Åmdals Verk Gruver, lærer de både om Åmdals Verks historie og den praktiske driften av museet. Gjennom denne formen for læring opprettholdes de objektiverte betydningenes kognitive verdi. Som informanten påpeker er det altså en uttalt målsetting å kultivere fram en følelse av lokalt eierskap til Åmdals Verk Gruver hos elevene som deltar i partnerskapsprosjektet. Denne målsettingen kan betraktes som en måte å rettferdiggjøre Åmdals Verk Gruver som en institusjon. Ifølge Berger og Luckmann går kunnskap forut for verdier i legitimeringen av institusjoner (Berger og Luckmann 1966: 104). Dersom man skal kunne knytte elevene fra ÅVOS til museet i en verdimeisig forstand, forutsetter dette at elevene i utgangspunktet har en kjennskap til historien som formidles gjennom museet, men også til som museet som formidler historien. Dersom man betrakter institusjonaliseringen av Åmdals Verk som en institusjonalisering av minne, er det for eksempel naturlig å tro at elevene som arbeider på Åmdals Verk Gruver ikke betrakter det opprinnelige Åmdals Verk som en del av deres egne livsløp, men at de heller ser på Åmdals Verk slik det fremstilles gjennom museet; det vil si som historie.

Dag Rorgemoens beskrivelse av partnerskapsavtalen åpner for en forståelse av den både som en praktisk anretning og et instrument for å gi museets forutsetninger en normativ gyldighet. De praktiske målsettingene med avtalen gir elevene kunnskap som gjør dem i stand til å tre inn i den betydningsmessige orden som institusjonen Åmdals Verk Gruver representerer. Dette innebærer at elevene tar til seg de ulike rollene som inngår i driften av museet på en måte som gjør institusjonen til en selvfølgelig del av deres følelsesmessige, så vel som kognitive forståelse av denne virkeligheten:

I tillegg så hev me jo en del litt slike reine praktiske målsetningar, da. Me ønskjer å byggje upp lokale omvisarar, seinare, altså at dei som har vøre gjennom ÅVOS-programmet blir rekruttert som omvisarar og guidar og ressurspersonar te museet seinare, da (informant Dag Rorgemoen, 15. mars 2008, kassett, side, tellenummer 325-332).

Disse praktiske målsettingene impliserer ingen etisk "forpliktelse" på samme måte som det tilsynelatende legges opp til med de mer verdiorienterte målsettingene. Selv om legitimeringen av Åmdals Verk impliserer en formidling av både kunnskap og verdier, er det i realiteten for tidlig å anslå hvorvidt denne fremgangsmåten har hatt sin hensikt når det gjelder å skape

og opprettholde et reelt engasjement for museet. Ikke minst må det være et usikkerhetsmoment knyttet til selve rettferdiggjøringen av Åmdals Verk Gruver som en institusjon, ettersom forholdet mellom den objektive virkeligheten som Åmdals Verk Gruver representerer, og den subjektive virkeligheten som ligger til grunn for elevenes fortolkning av denne virkeligheten, må forstås som en kontinuerlig prosess. Ved å trekke en parallell til Susan Cranes bruk av begrepet historisk bevissthet, kan man se for seg elevenes subjektive virkelighet i en slik legitimeringsprosess som en form for historisk bevissthet. Å arbeide på et museum forutsetter strengt tatt ikke historisk bevissthet, ettersom historisk bevissthet først og fremst angir en subjektiv intensjon. Men kan det å arbeide på et museum likevel bidra til å dyrke fram en mer allmenn historisk bevissthet, som kanskje vil sørge for at elevene i større grad internaliserer de normative elementene som følger legitimeringsprosessen?

Institusjonalisering bidrar til å skape felles mening i en situasjon, gjennom definisjon av symboler og situasjoner. Problemet oppstår når individer blir eksponert for det som kan betegnes som objektiv virkelighet, her representert ved Åmdals Verk Gruver, mens den symbolske virkeligheten forblir på et individuelt plan. Hvordan kan man da skape identitet? Minne, forstått som levd erfaring, er forankret i individet. Dersom arbeidet elevene fra ÅVOS utfører på museet som et ledd i partnerskapsavtalen skulle føre til at elevene utviklet en identitetsmessig tilknytning til museet og historien, må dette nødvendigvis forutsette at elevene er i stand til å tolke det de opplever under dette arbeidet på en måte som fører til at den objektive virkeligheten som museet representerer smelter sammen med den symbolske virkeligheten som skapes på et individuelt plan ut fra individuelle fortolkninger. Kort sagt, opprettholdelsen av institusjonen Åmdals Verk Gruver må forstås i sammenheng med opprettholdelsen av et kollektivt minne om Åmdals Verk Gruver. Pedagogisk ansvarlig ved Vest-Telemark Museum, Vicky Grini, er av den oppfatning at lokal identitet kan skapes og forsterkes som en følge av arbeidet elevene utfører på museet gjennom partnerskapsavtalen. På spørsmål om hva som er måletingen bak partnerskapsavtalen svarer hun som følger:

For våres del, så er det jo viktig med denne her lokale identiteten, altså på Åmdals Verk, som er veldig sterk fra før av. Og det at ungan kan få del i den lokale historien, da, og både forvalte den og føle at den er sin. Og selvfølgelig, på sikt, så er jo vi og veldig interessert i å rekruttere folk som kan engasjere seg i lokalhistorien der, og i museet, både som guidar og... ja, generelt faglig interessert, da (informant Vicky Grini, 15. mars 2008, kassett 3, side B, tellenummer 450-458).

Uttrykket "lokal identitet" leder tankene igjen mot den objektiverte virkeligheten. Målet er

altså å skape en lokal identitet med basis i kunnskapsformidling. Men hvordan kan det være grunnlag for å vekke en subjektiv følelse av lokal identitet gjennom formidlingen av lokal historie? Det arbeidet elevene fra ÅVOS utfører på Åmdals Verk Gruver vil ikke nødvendigvis føre til at de vil identifisere seg med de intensjonene som opprinnelig lå til grunn for musealiseringen av Åmdals Verk. Åmdals Verk Gruver ”forteller” ikke om disse intensjonene, eller minnene, som i utgangspunktet skapte museet. Legitimeringen av Åmdals Verk Gruver ”forklarer” Åmdals Verk Gruver i den forstand at elevene lærer og opplever, noe som vil inngå som en del av deres levde erfaring. Ettersom både kollektivt og historisk minne kan sees på som former som blir tatt i bruk på et individuelt plan for å artikulere levde erfaring, er det vanskelig å se hvordan legitimeringen av Åmdals Verk Gruver kan sies å innbefatte en andre ordens objektivisering av en bestemt historie eller ett bestemt sett av verdier. Levde erfaring, som alltid er individuelt forankret, kan ikke strekke seg utover det den enkelte elev lærer gjennom de objektiverende betydningene museet representerer. Dette kan kanskje være en forklaring på hvorfor engasjementet for museet ikke lenger oppleves som en selvfølge på Åmdals Verk. En legitimering av Åmdals Verk Gruver som institusjon er ikke nødvendigvis ensbetydende med en legitimering av Åmdals Verk Gruver som et kulturminne, det vil si som et historisk minne. Det vil kanskje være mer hensiktsmessig å tenke seg at engasjementet for museet og historien om Åmdals Verk kan bygge på en operasjonalisering av historisk bevissthet hos det enkelte individ. Men dette forutsetter at elever som arbeider på Åmdals Verk gruver virkelig har et ønske om å forstå det de lærer historisk. På den måten kan man si at det ikke nødvendigvis er selve innholdet i det elevene lærer ved å arbeide på Åmdals Verk Gruver som er avgjørende for hvorvidt det skapes et dypere engasjement for museet og lokalmiljøet, men hvorvidt de selv har utviklet en historisk bevissthet som er rettet mot det å forstå selve erfaringen som ligger i dette arbeidet i en historisk kontekst. Dersom det ligger en historisk bevissthet til grunn for den praksisen de utfører vil dette sannsynligvis åpne for en artikulering av en slik levde erfaring. På den måten opprettholdes et kollektivt minne om Åmdals Verk, i den forstand at også yngre generasjoner tar del i praktiseringen av historie gjennom fortolkning og artikulering av levde erfaring på museet. Lokalt engasjement for Åmdals Verk Gruver må dermed sees i sammenheng med den formen for praksis de nye generasjonene som tilhører bygda velger å inngå i. På samme måte som levde erfaring lå til grunn for ønsket om å bevare Åmdals Verk, må også levde erfaring ligge til grunn for ønsket om å bevare Åmdals Verk Gruver.

Denne levde erfaringen kan i en slik sammenheng forstås som kollektivt minne. Engasjemen-

tet for og bevaringen av Åmdals Verk Gruver må forstås ut fra hvorvidt og på hvilken måte nye generasjoner internaliserer den objektive virkeligheten museet representerer. Det er ikke eksternaliseringen av minne som sørger for å bevare museet og historien om Åmdals Verk. Minne dannes gjennom internalisering. Individuer fortolker og artikulerer det de lærer. På den måten skapes og opprettholdes historien på et kollektivt plan, men den er like fullt begrenset til det enkelte individets evne til og ønske om å produsere denne historien. Som Crane understreker, er produksjonen av historie, forstått som en individuell bestrebelse, noe som refererer like mye til levd erfaring som det gjør til bevart fortid. Det er på denne måten man kan tolke den dialektiske prosessen mellom det subjektive og det objektive som et grunnleggende element i opprettholdelsen av Åmdals Verk som en lokalt forankret institusjon.

For nye generasjoner oppleves museet som en objektiv virkelighet. For elevene på ÅVOS er verken Åmdals Verk, slik det fremstod forut for musealiseringen, eller selve musealiseringen av verket noe som er tilgjengelig gjennom deres personlige hukommelse. Historien går forut for deres liv. Legitimeringen av institusjonen Åmdals Verk Gruver må nødvendigvis innbefatte en legitimering av Åmdals Verks historie. Men dersom legitimeringen av museet har til hensikt å opprettholde en objektivert betydning som tilsynelatende er prisgitt opprinnelige subjektive prosesser som nye generasjoner ikke har tilgang til, er det vanskelig å se for seg hvordan dette vil kunne skje.

En internalisering av museets betydning innebærer altså at dets betydning blir ført tilbake til individets bevissthet. Åmdals Verk Gruver kan dermed forstås som et minnested, i Noras forståelse av begrepet, i den forstand at en legitimering av museets objektiverte betydning åpner for en internalisering på subjektiv basis, som et ledd i det historisk bevisste individets erindring på bakgrunn av praksis og opplevelse i museet. Først på dette stadiet inngår elevenes minne i en dialektisk prosess med museets objektiverte virkelighet. Symmetrien mellom objektiv og subjektiv virkelighet blir opprettholdt som en følge av legitimeringen av minne, slik det skapes gjennom historisk praksis. For at den praksisen som inngår i legitimeringen skal kunne nyttiggjøres, er det en forutsetning at elevene som er gjenstand for legitimeringen også er i stand til å formidle sin tolkning av det de har lært innenfor et kollektiv.

Som en objektiv virkelighet blir Åmdals Verk Gruver en like naturlig del av nyere generasjoners liv som Åmdals Verk og restene etter det var det for de som stod bak musealiseringen av verket. Elevene på ÅVOS har blitt kjent med historien om Åmdals Verk gjennom læring og

praksis ved museet. Dette kan forstås som en internalisering av museet som en objektiv virkelighet. Dette er den subjektive opplevelsen av museets betydninger som preger elevene som er ansatt på museet. Det er ikke nødvendigvis den samme betydningen som var tilgjengelig for de som stod bak musealiseringen, men på et intersubjektivt plan oppfattes den som like virkelig. Minne gjennom museet forblir en subjektiv prosess som artikuleres mellom subjektene, selv om museet består av objekter som er tilgjengelig for alle subjekter. Minne og dets betydning endres, men det er historien, forstått som en form for praksis, som her ser ut til å danne grunnlaget for de nye generasjonenes historiske bevissthet og samtidig sørger for at historien om Åmdals Verk kan opprettholdes som et kollektivt minne.

Konsolideringen av Vest-Telemark Museum

Åmdals Verk som et ledd i en større helhet

I 2002 ble Åmdals Verk Gruver innlemmet som et avdelingsmuseum i det konsoliderte regionale museet Vest-Telemark Museum. Dag Rorgemoen forteller her om hvordan denne prosessen fant sted og hvilken betydning den har hatt for Åmdals Verk Gruver:

Ja, altså, heile konsolideringsprosessen i Vest-Telemark gjekk veldig greit. Me bruka ikkje så lang tid på forhandlingar og utarbeiding av avtaleverk, som mange andre stader hev måtte bruka. Og det hev vøre veldig lite konflikt rundt det[...]Om me heve klara å oppnådd alle forventningar, det veit eg ikkje. Det er store oppgåver man hev tekje på seg, men det som me lykta med, det er at me sikra ei slik basisdrift, altså, kjernedrifti på dei ulike anleggi, den er sikra. Me fenge profesjonalisering av både opplæring og omvisarar i forhold te formidlingi, i forhold te gjenstandshåndtering, sikring, i forhold te marknadsføring[...]Det hev blive meir kontinuitet i arbeidet innafor disse felti, forutsigbarhet, som er viktig, ikkje bare i forhold te det museumsfaglege og fomidlingsmessige, men au i forhold te reiselivssida. Altså, det er ikkje noko usikkerhet om når sesongen er...når det øppe og slikt (informant Dag Rorgemoen, 15. mars 2008, kassett nr. 3, side B, tellenummer 191-218).

Konsolideringen av Vest-Telemark Museum representerer et skritt i legitimeringen av Åmdals Verk Gruver som en institusjon. Prosessen kan således sees på som et uttrykk for vedlikeholdet av et symbolsk univers. Som tidligere påpekt kan det symbolske universet bli et problem når det skal overføres til en ny generasjon. ”Nettopp fordi det symbolske universet ikke kan oppleves som et sådant i hverdagen, men i selve sin natur overgår denne, er det ikke mulig å ’undervise’ i dets betydning på samme direkte måte som man kan undervise dagliglivets betydninger” Å ’undervise’ innebærer en teoretisering og krever bestemte begrepsapparater (Berger og Luckmann 1966. 115). Legitimeringen av Åmdals Verk Gruver, som et ledd i vedlikeholdet av et symbolsk univers, må dermed innebære en teoretisering. Dette kan sies å avspeile seg i måten for eksempel ansatte ved Vest-Telemark Museum benytter begreper som

”profesjonalisering”. Dette kan tolkes som en del av det begrepsapparatet som inngår i legitimeringen av Åmdals Verk Gruver.

Konsolideringen av Vest-Telemark Museum kan altså forstås som et ledd i legitimeringen av Åmdals Verk Gruver. Jeg vil forsøke å tolke denne prosessen som en aktualisering av symbolske univers i legitimeringen av denne institusjonen. Jeg betrakter konsolideringsprosessen som en prosess der Åmdals Verk Gruver antar en ny symbolsk betydning, som også har en kognitiv og normativ gyldighet for elevene som deltar i arbeidet ved museet. Konsolideringen av Vest-Telemark Museum har åpenbart hatt en viktig betydning, ikke bare rent praktisk gjennom sikringen av basisdriften ved Åmdals Verk Gruver og profesjonaliseringen med hensyn til formidling, opplæring av omvisere, markedsføring osv., men også fordi den kan forstås som et ledd i en ny objektivisering av betydninger på et mer overordnet plan. Dette kan åpne for at også de individene som ikke har et spesielt engasjement for Åmdals Verk Gruver og historien, kan oppfatte museet som betydningsfullt innenfor deres subjektive virkelighet. En slik meningsskapende prosess kan tolkes ut fra Rorgemoens beskrivelse av konsolideringen av Vest-Telemark Museum, ved å se nærmere på de begrepene han bruker for å beskrive den. Gjennom konsolideringen løftes Åmdals Verk Gruvers betydning vekk fra dens angivelig sterke lokale forankring og omfatter i større grad betydningen av selve driften av museet. Dette kommer for eksempel til uttrykk gjennom måten Rorgemoen beskriver de oppgavene Vest-Telemark Museum har tatt på seg overfor Åmdals Verk Gruver som en følge av konsolideringen. Betoningen av ”profesjonalisering” som et ledd i konsolideringen kan nettopp tolkes som et uttrykk for en ny objektivisering av betydninger. Der betydningen av lokal forankring kunne oppleves som høyst reell blant de som tok del i den tidligste fasen av institusjonaliseringen av Åmdals Verk Gruver, kan den nye generasjonen ha vanskeligheter med å få tilgang til disse betydningene gjennom den objektiverende virkeligheten som Åmdals Verk Gruver nå representerer. Samtidig vil det være problematisk å gjøre den objektiverende betydningen av lokal forankring subjektivt sannsynlig. Begreper som ”sikring av basisdrift” og ”profesjonalisering” kan indikere at en objektivisering av de opprinnelige betydningsområdene har funnet sted som en følge av konsolideringen. Dersom elevenes subjektive erfaringer ikke har stemt overens med den objektiverende virkeligheten Åmdals Verk Gruver opprinnelig representerte, kan disse begrepene forstås som en måte å samordne elevenes subjektive erfaringer fra museet med en ny og enhetlig overordnet virkelighet. Begrepene som blir brukt i informantens utsagn må forstås som et uttrykk for en teoretisk struktur, knyttet til vedlikeholdet av det symbolske universet som nå omgir Åmdals Verk Gruver.

At Åmdals Verk Gruver som en følge av konsolideringen har blitt gjenstand for det som kan betegnes som en profesjonalisering kommer også til uttrykk i den pedagogiske satsingen som foregår i regi av Vest-Telemark Museum. Som pedagogisk ansvarlig ved Vest-Telemark Museum har Vicky Grini vært opptatt av å utvikle Åmdals Verk Gruver som en læringsarena. :

Altså, det her har jo gådd fra å være veldig lokalt forankra, vært lok...altså lokalhistorikera, engasjement, altså veldig sånn, til å gå til noe mer. Og det er klart, med en gang et sånt lokal-museum kommer inn under ei konsolidering, så...æ veit ikkje, æ føler på en måte at kanskje det faglige kravet da vil øke. At vi må være veldig bevisst på at det vi formidler skal ha en faglig kvalitet, da (informant Vicky Grini, 15. mars 2008, kassett nr. 3, side B, tellenummer 486-495).

Informantens utsagn kan forstås som et uttrykk for forholdet mellom ulike betydningsområder og hvordan legitimeringsprosessen sørger for å samordne disse betydningsområdene. Konsolideringen av Vest-Telemark Museum kan tolkes som et ledd i denne prosessen. Grini beskriver utviklingen som Åmdals Verk Gruver har gjennomgått, fra å være ”lokalt forankra” til å bli ”noe mer”. Dersom man tenker seg at institusjonaliseringen av Åmdals Verk Gruver nettopp var med på å skape en objektiv virkelighet, på den måten at museets betydning ble et produkt av eksternaliseringen og objektiveringen av lokale aktørers subjektive minner og ønsker, er det også naturlig å tenke seg hvordan konsolideringen kan forstås som et ledd i en ny objektivering av betydninger. Med et større faglig krav til undervisningen ved Åmdals Verk Gruver understrekes nettopp det bruddet som har oppstått, etter hvert som den opprinnelige virkeligheten som Åmdals Verks Gruver representerte som en institusjon har mistet sin subjektive forankring. Begreper som ”lokal forankring” og ”profesjonalisering” tyder på at det som en gang var objektiv virkelighet ikke lenger er gitt. Med konsolideringen, som med partnerskapsavtalen, kan man derfor se konturene av en legitimering gjennom et symbolsk univers. De nevnte begrepene kan dermed sies å inngå i det Berger og Luckmann refererer til som begrepsapparatet for vedlikehold av symbolske universer. Men hvordan kan man forstå betydningen av denne formen for legitimering med henblikk på hvordan nye generasjoner, i første rekke elevene ved ÅVOS, internaliserer Åmdals Verks betydning?

Når Grini benytter begrepet ”lokalt forankra” for å beskrive den opprinnelige betydningen til museet, men samtidig påpeker at det ”har gått til noe mer”, tolker jeg det dit hen at hun ser for seg at konsolideringen har bidratt til å plassere Åmdals Verk Gruver i en ny kontekst der kunnskap og det faglige ser ut til å innta en viktigere rolle i utviklingen av lokal identitet og

historisk bevissthet. Det er verdt å merke seg at hun bruker begrepet ”lokalt forankra” for å beskrive museet slik det framstod før konsolideringen. Samtidig mener hun at denne prosessen medfører et ”krav til det faglige”. Representerer disse begrepene en form for institusjonalisering i seg selv, en objektivisering av det som i utgangpunktet kan forstås som reelle subjektive prosesser? Innenfor det symbolske universet er uavhengige virkelighetsfærer inkludert i en meningsfull enhet, som ”forklarer” og kanskje også rettferdiggjør dem ut fra ulike teorier. Kan dette gi mening til Åmdals Verk Gruver? For elevene som lærer om Åmdals Verks historie og får erfaring i å arbeide på museet gjennom partnerskapsavtalen kan dette være meningsfylt dersom elevene ønsker eller makter å plassere sin kunnskap innenfor en overordnet virkelighet. Historien eksisterer hinsides elvenes hverdagsvirkelighet. Symbolske univers, som kan sies å inngå i legitimeringen av Åmdals Verk, sørger for å integrere historien i elevenes hverdagsvirkelighet, det vil si gjøre den objektivt tilgjengelig og subjektivt sannsynlig. Den betydningsfulle enheten de blir en del av forklarer historien både gjennom museet og gjennom arbeidet de utfører på museet, samtidig som det teoretiske systemet som gir opphav til konsepter som lokalt eierskap og lokal identitet, sørger for å rettferdiggjøre historien om Åmdals Verk. Dermed blir den allerede objektiverte historien altså gjenstand for en andre ordens objektivisering. I denne prosessen kan minne, slik Susan Crane forstår begrepet, spille en sentral rolle ettersom det er selve erfaringen av å arbeide på museet som legger grunnlaget for elevenes subjektive tilegnelse av historien. Når denne læringen representerer en levd erfaring er det viktig at den plasseres innenfor et symbolsk univers slik at historien oppfattes som relevant og betydningsfull, også innenfor en mer helhetlig virkelighetsforståelse. På den måten kan man si at legitimeringen gjennom symbolske universer skaper grunnlag for individuell artikkelulasjon av historisk bevissthet, som altså får sitt uttrykk i kollektivt eller historisk minne.

Flere informanter gir uttrykk for at følelsen av lokalt eierskap til museet ser ut til å ha blitt mindre framtreddende, selv om den daglige driften av museet har blitt sikret med konsolideringen av Vest-Telemark Museum. Rorgemoen hevder at: ”...i forhold te det lokale engasjementet og det lokale eigarskapet, der hev me nok mista noko. Så om anlegget er like synleg lokalt gjennom arrangement og arbeid, det er ikkje sikkert” (informant Dag Rorgemoen 15. mars 2008, kassett 3, side, tellenummer). Også andre informanter gir uttrykk for en viss bekymring for det de oppfatter som et synkende lokalt engasjement for Åmdals Verk Gruver. Birger Bastiansen forteller:

Du vet, det beste med det (konsolideringen), det er det at me slipper å tenke på økonomien og

me slipper å tenke på å skaffe guidar og alt det. Likedan opprydding av området og såne ting, det er det dei som tar seg av. Alt det...men det er enkelte ting, tekniske då, som me må ordne med sjølv. Så det er fordelen med det. Men det er klart det at me har mistet noe av den dugnadsånden, liksom. Den er ikkje så...før, då var det bare å sette opp en plakat hvis det var noe me skulle. Så fekk me ordna det på den måten (informant Birger Bastiansen, 15. juni 2008, kassett nr. 1, side B, tellenummer 170-180).

Informanten opplever altså at ”vi” har mistet noe av dugnadsånden etter konsolideringen. Men hvem refererer informanten til når han bruker begrepet ”vi” i dette tilfellet? Man kan tolke det slik at han taler på vegne av seg selv og de aktørene som tilhører den generasjonen som først skapte museet. Man kan tenke seg at konsolideringen Vest-Telemark Museum har vært en medvirkende faktor til at det lokale engasjementet for Åmdals Verk har blitt svekket. Men for å undersøke hvorvidt dette er tilfellet, er det også nødvendig å se nærmere på hva som ligger i begrepet ”lokalt engasjement”. Det viktigste momentet i undersøkelsen av dette begrepet er forholdet mellom lokalt engasjement som praksis og lokalt engasjement forstått som kollektivt minne knyttet til Åmdals Verks historie. Er det slik at det ene elementet forutsetter det andre eller kan begge disse elementene inngå i en form for enhetlig praksis? Svaret kan kanskje også ha en sammenheng med hva som ligger i begrepet ”vi”, i forhold til graden av lokalt engasjement. Med utgangspunkt i Berger og Luckmanns forståelse av begrepet institusjon kan man tenke seg at Bastiansen i dette tilfellet forholder seg til Åmdals Verk Gruver som en institusjon, i den forstand at museet representerer noe som for ham er gitt, et naturlig produkt av det som hele tiden har vært en bærende element i hans erfaringsverden, og som han har formidlet og opprettholdt i fellesskap med andre individer. Fins det ”vi” i dag, som består av individer som kan tenkes å være i stand til å integrere Åmdals Verk Gruver i sine erfaringsverdener på en måte som innebærer en fortolkning og internalisering av museet som en objektiv virkelighet?

På spørsmål om hun kan merke at nye generasjoner begynner å engasjere seg i museet etter hvert som de lokale ildsjelene blir eldre, svarer Vicky Grini:

Nei, ikkje så mye. Det blir nok mye sånn at...kanskje folk i bygda óg identifiserer arbeidet med museet med visse persona. Og at det gjør at det blir vanskelig å komme te. Men samtidig, så...æ trur nok at de som har lyst te å engasjere seg, kan gjøre det. Men det blir jo fort sånn, da, at kulturvirksomheten i et område er ofte styrt av et knippe persona som er veldig markant, da. Men det som er bekymringa te museet, da...når de blir borte. Men det e derfor det er så viktig, det arbeidet vi gjør nå med å sitte på den faglige kunnskapen og historiske kunnskapen her, og. At de ikkje blir alt for avhengig av de lokale personan. Men at det e et liv for Åmdals Verk Gruver, også etter at de nøkkelpersonan er borte. Og det trur æ det ÅVOS-samarbeidet kan være med på å underbygge. For at sjølv om kanskje...når dem blir femten, seksten år, kanskje får en sommerjobb, kanskje dem er på sommerjobb til dem er atten, nitten, og så fløt-

ter dem kanskje for utdanning og sånn. Så det e ikkje sikkert at Åmdals Verk Gruver e det mest interessante akkurat den perioden i livet, men kanskje seinere. Sånn at...det e jo å så en kime, liksom, som kan springe ut seinere (informant Vicky Grini, 15. mars 2008, kassett nr. 4, side A, tellenummer 117-133)

Å *så en kime*, som informanten uttrykker det, kan i vår sammenheng betraktes som en legitimeringsform gjennom praksis. Om denne *kimen* eventuelt vil springe ut på et senere tidspunkt, er det selvsagt umulig å forutse. Men ut fra det som kan sies å være kjernen i det Crane betegner som historisk praksis, det vil si individers opplevelse av å virke som historiske vesener gjennom læring av kunnskap, og det Berger og Luckmann omtaler som internalisering av objektiv virkelighet, er det lite som tyder på at disse elevenes praksis på Åmdals Verk Gruver i seg selv vil være utslagsgivende for hvorvidt de vil føle en tilknytning til Åmdals Verk og museet. Både representanter fra Vest-Telemark Museum og Åmdals Verk Gruver og lokale entusiaster hevder altså at engasjementet for museet ikke lenger er hva det var. Men er det slik at det er et lokalt engasjement som skal opprettholde lokal identitetsfølelse og museets lokale forankring? Museet har blitt sikret gjennom konsolideringen på en måte som rent praktisk gjør det uavhengig av et lokalt engasjement. Bekymringen for et manglende engasjement er i større grad forbundet med utviklingen av museet på lengre sikt. På spørsmål om hva hun tror vil forsvinne sammen med den eldre generasjonen som stod bak musealiseringen av Åmdals Verk, svarer Grini følgende:

Altså, sjølve kunnskapen dem (elevene) har, mener æ no kan overleve, har en sjans til å overleve, på grunn av det arbeidet som ÅVOS har gjort og det som museet sentralt har gjort...og lokalstyret. Men når det gjeld det tekniske, så e æ redd for at det blir borte...med de modellane. Og så e det det med dugnad, altså det å stille opp på ting og gjøre ting og fikse ting og...”nei, men da gjør vi sånn” eller finne på ting. Det e det liksom den eldre garde har gjort (informant Vicky Grini, 15. mars 2008, kassett nr. 4, side A, tellenummer 373-382).

Informanten legger altså vekt på at selve kunnskapen vil overleve etter hvert som den eldre garde faller fra, som et resultat av det pedagogiske opplegget Vest-Telemark har fått i stand med ÅVOS og Åmdals Verk Gruvers lokalstyre. Kunnskapen om Åmdals Verks historie er en forutsetning for i det hele tatt å kunne være med å drifte museet. Samtidig vil kunnskapen om Åmdals Verk være en naturlig konsekvens av det arbeidet elevene ved ÅVOS utfører på Åmdals Verk Gruver. Grini peker derfor på viktigheten av å besitte den faglige kunnskapen, slik at den ikke forsvinner med disse nøkkelpersonene. Hvis partnerskapsavtalen blir betraktet som en måte å underbygge dette på, burde det heller være mindre grunn til bekymring for engasjementet for museet, men det er nettopp mangelen på engasjement blant de yngre generasjonene som blir betraktet som noe bekymringsfullt. På den måten er det naturlig å spørre

hvordan kunnskapen som blir produsert gjennom partnerskapsavtalen og konsolideringen kan sees i sammenheng med det lokale engasjementet for museet. Hva er det som kan få yngre lokale innbyggere til å tenke på museet og knytte det til sitt eget livsløp på en annen måte enn andre besøkende som mangler den lokale tilknytningen? Er det internaliseringen av museets betydning som institusjon som vil skape dette engasjementet? Eller representerer selve internaliseringen et engasjement i seg selv?

Avslutning

Åmdals Verk Gruver kan forstås som en institusjon i den forstand at den representerer en integrasjon av en rekke betydningsområder som ikke nødvendigvis er forbundet med hverandre, men som gjennom gjensidig gjenkjennelse over tid har utviklet seg til det som kan kalles en objektiv virkelighet. De som bygde museet er kjent med institusjonens forutsetninger ettersom denne delen av historien inngår i deres personlige minne. Nye generasjoner mangler denne direkte tilknytningen. Det er nærliggende å se for seg partnerskapsavtalen mellom ÅVOS og Åmdals Verk Gruver, samt konsolideringen av Vest-Telemark Museum, som sentrale ledd i opprettholdelsen av museets betydning. Men som vi har sett er det mye som tyder på at det å opprettholde en institusjons betydning er avhengig av hvordan denne betydningen internaliseres på et subjektivt plan. For å forstå hvorfor museet i første omgang ble bygd, må man forholde seg til hvordan subjektiv virkelighet inngår i et kontinuerlig dialektisk forhold med objektiv virkelighet. Med dette som bakteppe må opprettholdelsen av Åmdals Verk Gruvers betydning tolkes som legitimeringen av en institusjon. Legitimeringen av Åmdals Verk Gruver som en institusjon kan dermed forstås som en måte å vedlikeholde et symbolsk univers, en prosess som involverer både kognitive og normative elementer.

I boka *Pilegrim, turist og elev* (2007) beskriver kulturhistorikeren Kyrre Kverndokk hvordan elever som har deltatt på skoleturer til Polen for å besøke døds- og konsentrasjonsleirer formidler det de har lært på turen. Ved å fremføre tekster basert på de erfaringene de gjorde, fikk elevene gitt uttrykk for sine subjektive fortolkninger av det de hadde opplevd. Samtidig ga de inntrykk av å representere en allerede gitt betydning, i den forstand at de måtte forholde seg til de underliggende normative føringene som er forbundet med disse reisene (Kverndokk 2007: 242-243). Eksempelet understreker det problematiske ved legitimeringen av institusjoner. Den erfaringsmessige forbindelsen til institusjonens forutsetninger er brutt, og ulike betydningsområder må integreres på ny. Betraktet som en begynnende institusjon representerer kollektivt minne tilsynelatende en felles oppfatning av fortiden. Men som Berger og Luck-

mann påpeker, så er institusjoner en dialektisk prosess der forholdet mellom individ og kollektiv virker kontinuerlig. Elevene ved ÅVOS forholder seg til en objektiv virkelighet, men denne virkeligheten blir internalisert gjennom fortolkning. Man kan dermed si at det ligger en spenning mellom den objektive virkeligheten elevene må forholde seg til og måten disse elevene tolker, eller internaliserer, denne betydningen.

Kverndokk hevder at en forutsetning for en kollektiv forståelse av fortiden er at det skapes et emosjonelt bånd til den kunnskapen som formidles. Derfor er det viktig at disse opplevelsene forblir mest mulig ensartete (Kverndokk 2007: 243). Men det er en problematisk side ved denne formen for læring. Kunnskap i seg selv kan ikke formidle et emosjonelt bånd til fortiden. Kunnskap kan heller ikke vekke et emosjonelt bånd til fortiden i individet. Enhver følelse knyttet til læring av kunnskap må betraktes som en del av et individs erfaringsverden. En tilknytning til fortiden er egentlig en tilknytning til ens egen erfaringsverden. Man lærer om historien, *i* sin egen livshistorie (jfr. Crane 1997: 1385). Dette innebærer at det kan oppstå et emosjonelt bånd og et påfølgende engasjement for Åmdals Verk, som vil være gjenstand for en kontinuerlig modifisering. Åmdals Verk Gruvers betydning for lokalsamfunnet, ikke minst for nye generasjoner, må kan kanskje være avhengig av å kunne bli integrert innenfor en mer helhetlig forståelse. Det vil si at det må være en sammenheng mellom individuelle minner om Åmdals Verk Gruver og måten disse integreres som en objektiv virkelighet. Det må skapes et felles betydningsunivers som igjen åpner for at Åmdals Verk kan bli en naturlig del av den enkeltes erfaringsverden.

Åmdals Verk Gruver har sitt utspring i individuelle minner. Men minner kan ikke overføres mellom individer. Dersom man tar utgangspunkt i at disse minnene ble eksternalisert og objektivert gjennom byggingen av Åmdals Verk Gruver, kan man tolke museet som en samordning av ulike objektiverte betydninger. Vi vet at minne, forstått som en fysiologisk prosess, er en subjektiv egenskap. At minner i første omgang blir gjenstand for eksternalisering og objektivisering, må nødvendigvis forstås som en symbolsk prosess. At minner som en gang har vært betydningsfulle for forskjellige individer nå inngår i en objektivert virkelighet, er selvsagt ikke ensbetydende med at disse minnene vil være tilgjengelige for nye generasjoner som mangler den erfaringsmessige tilknytningen til institusjonens forutsetninger. Legitimeringen av Åmdals Verk Gruver kommer til uttrykk i praksis gjennom arbeidet elevene ved ÅVOS utfører på museet som et ledd i partnerskapsavtalen mellom skolen og museet. Etter hvert sørger konsolideringen av Vest-Telemark Museum for å befeste denne legitimeringen. Med

Vest-Telemark Museum som ansvarsmuseum skapes en profesjonalisering og sikring av den faglige formidlingen som foregår på Åmdals Verk Gruver. Elevene på ÅVOS deltar i en praksis som innebærer at deres eventuelle minner knyttet til Åmdals Verk oppstår i opplevelsen av å delta i ulike aktiviteter knyttet til museet. Men hvordan får disse elevene kjennskap til institusjonens objektive virkelighet? Ifølge Crane kan forholdet mellom museumsskaperne og brukere av museer forstås slik at de personlige minnene og ønskene til samlere og eksperter blir etterlatt i de besøkendes minne, nesten som om disse menneskenes sinn hadde blitt gjen-skapt i museet og deretter formidlet til publikum (Crane 2000: 10). Men dersom vi betrakter museets betydning som et eksternalisert sinn, vil ikke også museet på samme tid representere brukerens eksternaliserte sinn? Hvilke andre enn seg selv kan de individene som internaliserer den objektive virkeligheten de tar del i på museet representere? Det er subjektive prosesser som i utgangspunktet gjennomgår eksternalisering og objektivering. Både de kognitive og normative elementene som følger legitimeringen av Åmdals Verk Gruver er imidlertid avhengige av at det ligger en subjektivt forankret historisk bevissthet til grunn for internaliseringen. Denne historiske bevisstheten må være rettet mot opplevelsen av å arbeide på Åmdals Verk Gruver og lære om Åmdals Verks historie, samtidig som denne opplevelsen må kunne danne grunnlag for artikuleringen av denne historiske bevisstheten mellom individer. Ettersom historisk bevissthet også er en subjektiv egenskap, er det mulig at denne gjensidige formidlingen, i form av det som kan betegnes som kollektivt minne, kan skape grunnlag for en ny objektivering av ulike betydninger relatert til Åmdals Verk Gruver. Kanskje vil også legitimeringens sterke betoning av kunnskap og praksis bidra til å sementere denne samordningen av betydninger. Forstått på denne måten er det mulig å se for seg at kunnskapen og interessen for museet kan bli løsrevet fra individuels funderte betydningsområder og på ny få preg av en objektiv virkelighet, en gitt verden i form av Åmdals Verk Gruver.

Oppsummering

I denne oppgaven har jeg sett nærmere på gruvemuseet Åmdals Verk Gruvers betydning for lokalsamfunnet. Gjennom en todelt analyse har jeg undersøkt hvordan museets betydning avtegner seg som et ledd i forholdet mellom minne og historie, både gjennom en mer empirisk og deskriptiv analyse og gjennom en mer abstrakt analyse. Jeg har særlig konsentrert meg om hvordan begrepet kollektivt minne kan forstås som en form for historisk bevissthet, som inngår i det enkelte individ. Jeg har valgt å bruke musealiseringen og bevaringen av Åmdals Verk Gruver som et empirisk utgangspunkt for å beskrive hvordan kollektivt minne oppstår med utgangspunkt i samspillet mellom det som kan betegnes som subjektive og objektive virkeligheter. Åmdals Verk Gruver representerer en historie, men dette må sees på som en konsekvens av måten individer fortolker en historie. Dette innebærer at de fortolker det de opplever på museet på bakgrunn av subjektive intensjoner og motivasjoner. På samme måte kan også museet betraktes som en materiell representasjon av museumsskaperens ønsker og motivasjoner.

Hvis Åmdals Verks historie skal kunne forbli en del av et kollektivt minne, må museet være i stand til å vekke minner hos individene som inngår i et kollektiv som gjør det mulig å utveksle erfaringer knyttet til Åmdals Verk Gruver, individer imellom. Disse minnene må ikke nødvendigvis være direkte knyttet til historien, men avhengig av graden av historisk bevissthet som motiverer individene, vil disse minnene kunne bidra til å skape mening innenfor den enkeltes erfaringsverden. Museets evne til å skape lokal identitet må ligge i opplevelsens kraft, basert på praksis. Kollektivt minne oppstår ikke som en følge av at historien formidles. Kollektivt minne kan først og fremst sees på som en temporær sosial situasjon. Det kollektive minnet oppstår i og med selve formidlingssituasjonen og vil deretter forsvinne. Historisk minne på sin side vil forbli objektivt, så lenge det ikke fortolkes eller refereres til. Opplevelsen av å lære med utgangspunkt i objektivert kultur forblir følgelig på et subjektivt nivå, helt til minnet om denne opplevelsen formidles på ny til andre individer. Det er derfor vanskelig å se for seg at kjennskapet til museet i seg selv og historien det formidler skal kunne skape en følelse av lokalt eierskap, så lenge individets evne til å internalisere objektiv virkelighet inngår i en kontinuerlig vekselvirkning med en eventuell eksternalisering av subjektiv virkelighet. Dermed bruken av Åmdals Verk Gruver skal kunne ha en hensikt når det gjelder formidling av lokal stedsidentitet og opprettholdelsen av kollektivt minne og engasjement for museet og historien, forutsetter dette at individene som bruker museet velger å internalisere den kunn-

skapen de lærer på bakgrunn av spesifikke ønsker og motivasjoner. Disse ønskene og motivasjonene vil være knyttet til en historisk bevissthet, eller for den saks skyld en interesse for museet i seg selv. Slike egenskaper synes likevel vanskelig å lokalisere på et individuelt plan. Desto vanskeligere må det være å skape det samme på et kollektivt plan.

Fundamentalt sett berører denne masteroppgaven et sentralt emne innenfor faget kulturhistorie, nemlig hvordan individuelle tanker og følelser materialiseres og blir til kulturelle former. De ulike prosessene som har funnet sted i forbindelse med musealiseringen og bevaringen av Åmdals Verk Gruver, viser at praksis spiller en nøkkelrolle i forholdet mellom individuelt og kollektivt minne. Praksisen som inngår i musealiseringsprosessen og praksisen som inngår i bevaringen av museet bærer i seg en form for materialisering av fortid, som gjør individet til den reelle forvalter og opprettholder av historien om Åmdals Verk. Den umiddelbare subjektive opplevelsen som ligger i enhver form for individuell fortolkning av fysiske objekter, innebærer at minne og historie ikke kan betrakte som to forskjellige størrelser. Snarere må forholdet mellom minne og historie betraktes som en kontinuerlig fysiologisk prosess, der et objekt vil være gjenstand for en konstant fortolkning og eventuell tillegging av betydning. Hvorvidt en betydning opprettholdes og formidles videre er kanskje av mindre betydning enn selve opplevelsen som ligger i det å prøve å forstå i det umiddelbare møtet med objektivert kultur.

Litteraturliste

- Assmann, Jan 1995, "Collective memory and cultural identity", *New German Critique*, nr. 65, s. 125–133.
- Berger, Peter L. og Luckmann, Thomas 1966, *Den samfunnsskapede virkelighet*, Fagbokforlaget, Bergen.
- Berkaak, O. A. 1991, "Historieoppfatninger, verdier og motivasjoner i fartøyvernet", *Dugnad*, bd. 17, nr. 2/3, s. 13–33.
- Crane, Susan A. 1997, "Writing the individual back into collective memory", *The American historical review*, bd. 102, nr. 5, s. 1372–1385.
- 2000, "Introduction: Of museums and memory", i Crane, Susan A. (red.), *Museums and memory*, Stanford University Press, Stanford, s. 1-13.
- Eriksen, A. 1999, "Selvbiografier mellom minne og historie", i Aukrust, K. og A. Eriksen (red.), *Kunnskap om kultur: Folkloristiske dialoger*, Novus forlag, Oslo, s. 70–86.
- Eriksen, Anne 1999, *Historie, minne og myte*, Pax, Oslo, 169–191.
- Frykman, J. 2003, "Between history and material culture", i Frykman, J. og N. Gilje (red.), *Being there: New perspectives on phenomenology and the analysis of culture*, Nordic Academic Press, Lund, s. 169–191.
- Fägerborg, Eva 1999, "Intervjuer", i Kaijser, Lars og Öhlander, Magnus (red.), *Etnologisk fältarbete*, Studentlitteratur, Lund, s. 55-72.
- Halbwachs, Maurice 1980, *The collective memory*, Harper & Row, New York.
- Halbwachs, Maurice 1992, *On collective memory*, University of Chicago Press, Chicago og London.
- Kaijser, Lars 1999, "Fältarbete", i Kaijser, Lars og Öhlander, Magnus (red.), *Etnologisk fältarbete*, Studentlitteratur, Lund, s. 24-40.
- Nora, Pierre (1989), "Between memory and history: Les lieux de memoire", i *Representations*, nr. 26, s. 7-24.
- Nordrum, Fred Steinar (1996), "Åmdals kobberverk", i Grimdalen, Olav, *Mo Bygdebok. Kultursoga. Bind I*, Tokke kommune, Dalen, s. 458-468.
- Pripp, Oscar 1999, "Refleksjon och etik", i Kaijser, Lars og Öhlander, Magnus (red.), *Etnologisk fältarbete*, Studentlitteratur, Lund, s. 41-54
- Ravne Scott, Erika 2005, "Intervju av barn: mellom drøm og virkelighet", i Gustavsson, Anders (red.), *Kulturvitenskap i felt: Metodiske og pedagogiske erfaringer*, Høyskoleforlaget AS, Kristiansand, s. 109-133.
- Thuen, T. 2003, "Steder, grenser, tilhørigheter: Noen innledende betraktninger" i Thuen, Trond (red.) *Sted og tilhørighet*, Høyskoleforlaget AS, Kristiansand, s. 11–37.
- Warring, Annette 1996, "Kollektiv erindring – et brugbart begreb?", i Jensen, Bernard Eric, Nielsen, Carsten Tage og Weinreich, Torben (red.), *Erindringens og glemslens politikk*, Roskilde, Roskilde Universitets Forlag.
- Widerberg, Karin 2005, *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Ågotnes, H. J. 2007, "Lokalmuseet i det sosiale landskapet: Fortidsformidling i Hordaland gjennom hundre år", i Selberg, T. og N. Gilje (red.), *Kulturelle landskap: Sted, fortelling og materiell kultur*, Fagbokforlaget, Bergen, s. 45–67.

Andre kilder

Informanter

Barstad, John

Bastiansen, Birger

Bendiksen, Unni

Breivik, Jan Gunnar

Døli, Olav

Grini, Vicky

Fles, Aanund

Fles Lie, Inger Synnøve

Rorgemoen, Dag

Sammendrag

Åmdals Verk er en fjellbygd som ligger i Tokke kommune i Telemark. Denne bygda, med knapt to hundre innbyggere har en spesiell historie. Fra 1691 til 1945 var Åmdals Verk senter for en forholdsvis omfattende gruvedrift, og i løpet av disse årene ble det utvunnet bortimot 8000 tonn kobber. Bygda trakk til seg arbeidere fra en rekke land og hadde på det meste over 400 ansatte. Historien om Åmdals Verk blir i dag opprettholdt gjennom det lokale museet Åmdals Verk Gruver.

Denne masteroppgaven handler om hvordan bevaringen av denne historien fungerer i praksis. Hvordan har dette museet blitt skapt? Hvordan har historien som formidles gjennom museet blitt skapt og hvordan foregår selve formidlingen av historien på museet? Hvordan kan formidlingen av historien sørge for dens opprettholdelse? Med utgangspunkt i teoretiske perspektiver knyttet til forholdet mellom minne og historie, så vel teorier som tar opp det mer grunnleggende forholdet mellom subjektiv og objektiv virkelighet, ønsker jeg å undersøke hva som gjør Åmdals Verk til en betydningsfull historie. Samtidig ønsker jeg med dette å åpne for en nærmere undersøkelse av hva som gir fortid betydning overhodet.